

I.

F r u m v a r p

til

laga um ákvarðanir nokkrar, áhrærandi siglingar og
verzlun á Íslandi.

1. gr.

Kaupmönnum þeim, sem hafa fasta verzlunarstaði á Íslandi, skal vera heimilt, að taka utanríkisskip á leigu og hafa til verzlunar sinnar á Íslandi, en sækja skulu þeir til þess íslenzkt leiðarbréf, og skal þá um slík skip fara eptir því, sem boðið er um dönsk skip, sem höfð eru til verzlunar þegna Danakonúngs á Íslandi, að því undan skildu, að eigi skal mega hafa skip þau til neinna fiskiveiða, og skal einnig gætt þess, sem fyrir er mælt í 7. gr. laga þessara. Svo skulu og leiðarbréf þau, sem þurfa fyrir hverja kaupferð, gefin út annaðhvort af innanríkisráðgjafanum eða, eptir fyrirlagi hans, af stíptamanninum yfir Íslandi, eins og boðið er í tilsk. 11. sept. 1816, 14. gr.

2. gr.

Utanríkisskipum skal leyft vera frá 1. júní 1852, að hleypa inn í Reykjavíkurkaupstað, þó ekki hafi þau íslenzk leiðarbréf, og þó ekki sé neyð fyrir hendi, og skal það, sem á kveðið er í tilsk. frá 13. júní 1787, kap. I., 11. gr., um dönsk skip, einnig ná til þeirra, að því einu undan skildu, að þau mega ekki vera að fiskiveiðum við landið.

3. gr.

Frá 1. apríl 1852 skal innanríkisráðgjafinn mega veita utanríkismönnum leyfi til, að sigla upp Ísland með utanríkis-

skipum án takmarkana þeirra, sem ákveðnar eru í tilsk. 11. sept. 1816, 1. og 2. gr., um tölu skipanna, og nær senda skuli inn beiðni um það; þó skulu skip þessi fyrst koma til Reykjavíkurkaupstaðar, eða einhvers af hinum öðrum verzlunarstöðum á Íslandi, er settir kynnu að verða jafnsíðis henni, og skal það vera skipráðendum leyfilegt, án þess þeir séu bundnir við neinn legutíma, að selja verzlunarmönnum þeim, sem þar eru búsettir, vörur þær, af hverju tægi sem eru, er þeir hafa meðferðis, og eins að selja öðrum landsbúum kornvöru, timbur og við, steinkol, og salt, um 3 vikna tíma í hverri kaupferð, á höfu þeirri eða höfnum þeim, sem getið var, og loksins, þegar þeir eru búnir að bera alveg af skipi farm þann, er þeir hafa að flutt, í Reykjavík eða öðrum höfnum þeim, er kynnu að verða settar jafnsíðis henni, að fara á aðra staði á Íslandi, til þess að sækja þángað farm. Þó má eigi hafa slík skip til fiskiveiða á meðan þau hafa íslensk leiðarbréf, og skal að öðru leyti gætt þess, sem ákveðið er í 7. gr. laga þessara. Enn fremur er iðmannríkisráðgjafanum falið á hendur, að sjá svo fyrir, að leyfi þau, sem hér getur um, geti fengizt hjá verzlunarfulltrúum dönsku stjórnarinnar á hagkvæmum stöðum.

4. gr.

Fyrir leyfi þau, sem getið er í undanfarandi grein, skal greiða 5 rbdd. af hverju lestarrúmi skipsins fyrir ferðina fram og aftur, auk venjulegs gjalds fyrir leiðarbréf.

5. gr.

Að öðru leyti skal það, sem á kveðið er í tilsk. 11. sept. 1816, 4., 5., 10., 11. og 12. gr., ná til skipa þeirra, sem getið er í 3. gr. laga þessara, en samt svo, að verzlunarfulltrúi dönsku stjórnarinnar á þeim stað, er skipið fer frá, skal rita ekki að eins á leiðarbréfið, heldur einnig á vöruskrá skipsins; að um staði þá, er sigla má upp, sé vísað til þess, sem á kveðið er hér að ofan í 3. gr. laga þessara, og að yfirvaldinu sé fengin önnur eins skýrsla yfir vörur þær, sem bornar eru á skip eða af skipi á hverjum stað, og höðið er um innlend skip. Svo skal og fara eptir tilsk. 11. sept. 1816, 9. gr., um öll afbrot gegn reglum þeim, sem ákveðnar eru um verzlun skipsins.

6. gr.

Konungur getur, nær sem vill, ákveðið, að einstakar útlendar þjóðir, eptir kjörum þeim, er hin danska sigling sætir í eignarlöndum þeirra, skuli eigi mega njóta réttinda þeirra, sem veitt eru siglingu utanríkismanna á Íslandi með lögum þessum, nema því að eins, að þær greiði fyrir það aukagjald, er verða má allt að 20 rhdd. af lestarrúmi hverju.

7. gr.

Utanríkisskip, 15 lesta eða þaðan af minni, skal þó, hvernig sem á stendur, ekki mega hafa til vöruflutninga, hvorki milli ýmissa staða á Íslandi, nè milli Íslands og annara landa konungs.

8. gr.

Kaupmönnum þeim, er hafa fasta verzlunarstaði á Íslandi, skal leyft, ef þeir gæta þess, sem ákveðið er að öðru leyti um hinar íslenzku siglingar, að senda hafskip þau eða flutningsskip, er þeir eiga sjálfir, eða hafa tekið á leigu á löglegan hátt, frá verzlunarstöðunum þar á landi til annara staða, er við sjó liggja, og eigi að eins hlaða þar skipið með íslenzkum vörum, eða flytja á því skipi vörur þær, er þeir hafa selt landsbúum í verzlunarstöðunum, heldur einnig kaupa íslenzkar vörur þar á staðnum, og selja innbúum það, sem þeir þurfa með til bús síns af kornvöru, steinkolum, timbri og við og salti; þó skulu þeir ekki mega hafa meðferðis minni mælikeröld en hálfstunnumál, nè minni vigt, en 5 lýsipunda lóð með tilheyrandi skálum.

Ástæður

til

lagafrumvarps um ákvarðanir nokkrar, áhrærandi sigl-
ingar og verzlun á Íslandi.

Alþingi beiddist þegar árið 1845 mikilvægra breytinga á lögum þeim, sem nú eru um hina íslenzku verzlun.

Eptir að rentukammerið hafði skrifazt á við verzlunarráðið, og fengið um það vorið 1849 álit stiptamtmanns þess, sem þá var yfir Íslandi, ítrekaði alþingi árið 1849 bætur þær, er bornar höfðu verið upp af þinginu 1845, en þó með nokkrum takmörkunum í allmerkilegum atriðum og með ýmsum öðrum breytingum.

Ef með öllu ætti að um steypa skipulagi því, sem verið hefur hingað til á hinni íslenzku verzlun, þá er hætt við, að þvílíkt los kæmist á verzlun þessa, að af því kynni að hljótast vandræði, jafnvel í tilliti til vöruhyrgða landsins. Samt hefur bæði alþingi og stiptamtmaður mælt fram með nokkrum breytingum, sem ekkert að marki virðist að verða haft á móti, hvernig sem á málið er litið. Breytingar þessar ættu þá að vera í því fólgnar, að uppsigling landsins yrði gjörð frjálssari fyrir utanríkisskip, en verzlunin dregin meira að hinum eðlilegu aðalhöfnum landsins og þeim föstu verzlunarstöðum, sem þar eru nú. Ef breyta ætti skipun þeirri, sem hingað til hefur verið, þá yrði það ekki gjört með öðru móti, en að taka upp sjávarvarðhald í stað leiðarbréfa, er hingað til hafa verið við höfð til umsjónar með hinni íslenzku verzlun; en sjávarvarðhaldi slíku yrði eigi komið við, nema með ærnum kostnaði, og mundi það leggja þýngra band á verzlunina, heldur en þó leiðarbréf þurfi að sækja. Það virðist því fremur ástæða til, að fara að uppástungum þeim, er alþingi hefur borið upp, einkum um lækkun á tolli þeim, er lagður er á verzlun utanríkisþjóða með tilsk. 11. sept. 1816, 3. gr., sem innanríkis-

verzlunarmönnum er með því veitt nokkur ívilnun, er með engu móti er ósanngjörn, á meðan hið nýja skipulag er að komast í kring

Að því, er snertir efni frumvarpsins, má fyrst gjöra aðalathugasemd þá, að öll hin óeðlilega stefna, sem komizt hefur inn í hin íslenzku verzlunarlög, er einkum af því sprottin, að menn hafa skoðað verzlunina frá sjónarmiði fyrir utan landið, og því að eins haft fyrir sjónum skipaferðir til landsins, og tekið undir eitt bæði fiskiveiðar og vöruflutninga og verzlunina sjálfa. Endurbótina á lögum þeim, sem nú eru, verður því að byggja á skoðun málsins frá sjónarmiði Íslands, og verða menn að leitast við, að svo miklu leyti sem verður, án þess að verzlun þeirri, sem nú er, verði hastarlega umturnað, að að greina ákvarðanirnar um þetta þrennt, sem er hvert öðru svo ólíkt. Stiptamtmaðurinn tók það þegar fram, að það væri því að eins æskilegt, að rýmkað væri um rétt útlendra þjóða, til að taka þátt í hinni íslenzku verzlun, að verzlunin væri um leið dregin meira að tilteknum verzlunarstöðum, og að leitast ætti við á hinn bóginn, að koma upp verulegri íslenzkri verzlunarstétt, og hefur einnig alþingi það, er haldið var 1849, verið tilliðanlegt til, að adhyllast álit þetta, eins og síðar mun verða betur dregið á við 3. gr. frumvarps þessa.

Um hinar einstöku greinir frumvarpsins er þessa að geta:

Til 1. greinar.

Ákvörðun þessi er í aðalatriðunum tekin eptir uppástungu alþingisins 1845, 6. atriði, er ítrekað var óbreytt 1849. Þó er það, sem segir um „íslenzka kaupmenn, eða þá, sem búfastir eru á Íslandi“, orðað nákvæmar, eptir því sem ástæður alþingis benda til, þar sem verzlunarmenn þessir eru þar kallaðir: „íslenzkir kaupmenn, sem hér eru búsettir“, og samkvæmt tilgáninginum, sem er að gjöra þeim, sem hafa fasta verzlun á Íslandi, hægra fyrir með verzlunarfyrirtæki þeirra. Þar á móti er bætt við ákvörðun um, að eigi megi hafa utanríkisskip til fiskiveiða, er vanalegt íslenzkt leiðarbréf annars veitir leyfi til.

Að öðru leyti hefur stiptamtmaður þegar árið 1849 mælt fastlega fram með ákvörðun þessari, og hefur einnig nefnd stórkaupmannafélagsins viðurkennt, að vöruburgðir Íslands væru mest komnar undir blómgun hinnar föstu verzlunar, og

er það samgjarnt, þegar leyft er utanríkismönnum, að gjöra út utanríkisskip til Íslands, að þá sé um leið einnig veitt innanríkis-verzlunarmönnum leyfi til, að gjöra út útlend skip, þegar þeim getur orðið hagnaður að því, jafnvel með nokkuð betri kjörum, en útlendum verzlunarmönnum.

Það, sem á kveðið er í niðurlagi greinarinnar, hefur dæmi fyrir sér í 14. gr. tilskipunarinnar 11. sept. 1816. Aftur fellur með þessu burt heimild sú, er rentukammerið hefur veitt stiptamtunanni til þess, að leyfa, að tekin séu útlend skip á leigu til vöruflutninga frá Íslandi, án þess jafnvel til þess þyrfti reglulegt leiðarbréf, en þó með því skilyrði, að eigi væru nógu mörg dönsk skip við landið, og er það harla torvelt fyrir embættismann þennan, að skera úr, hvort svo sé.

Að öðru leyti er þegar í opnu bréfi 7. marz 1787, 4. gr., getið íslenzkra leiðarbréfa, einúngis fyrir farminn, og voru leiðarbréf þau ætluð handa innlendum skipum, er höfðu alsírsleiðarbréf, er enn þá eru til hjá stiptamtanni til útbytingar, ef þeirra væri beiddt, þó varla muni það hafa komið fyrir í mörg ár.

Til 2. gr.

Það, sem hér er stungið upp á, er reyndar ekki beinlínis byggt á neinni uppástungu frá alþingi, en að nokkru leyti er það nauðsynlegur partur úr hinum öðrum ákvörðunum, er stungið er upp á í lögum þessum, og að nokkru leyti miðar ákvörðunin til, að veita því lagaheimild og koma reglu á það, sem nú þegar gengst við, þó fremur sé í fjarlægum úthöfnum, heldur en á hinum stærri verzlunarstöðum. Það getur varla heldur verið efunarmál, að ákvarðanirnar í tilsk. 13. júní 1787, kap. 1, 3. gr., um komu utanríkisskipa til landsins, séu of harðar og þurfi lagfæringar, og stakk stiptamtmaður einnig þegar upp á því. Með þessu móti má líka vísa hinni frakknesku stjórn, er hún hefur sótt um, að mega stofna fasta spítala á landi fyrir frakknesku fiskiskipin bæði á Dýrafirði og á Austfjörðum, til Reykjavíkur, og eru þar nú þegar teknir til lækninga einstöku frakkneskir sjómenn, er orðið hafa fyrir meiðslum. Þessu virðist hægast komið í lag með því, að heimfæra það, sem á kveðið er í tilsk. 13. júní 1787, 1. kap., 11. gr., um dönsk skip, er koma til Íslands án þess að hafa íslenzkt leiðarbréf, einnig til útlendra skipa, en að binda leyfið við Reykja-

vik eingaungu, sem er sá eini staður á landinu, er lögreglustjórnin hefur nægan syrk, til þess að geta stýrt til friðar, þegar á þarf að halda, þar sem á utanríkis-fiskiskipum veijulega er fjöldi manna (20—30 manns á hverju skipi), og þeir vanir sjálfræði miklu á landi,

Grein þessi er þar að auki í nánú sambandi við hinar aðrar ákvarðanir í lögum þessum; því, ef þessa grein vantaði, þá hefðu útlend skip enga heimild til, að leggja inn á hafnir á Íslandi til þess, að hjóðast til leigu (en til þess á stiptamtmaður að geta veitt leiðarbréfin), eða til þess, að biða eftir íslenskum leiðarbréfum, er þau hafa beðizt hjá innanríkisráðgjafanum, og gæti það opt verið þeim áriðandi, en á hinn bóginn mun hvorumtveggja tilgáangi þessum geta orðið fullkomlega náð, þó ekki sé þeim leyft, að koma nema á einn stað á landinu.

Til 3. greinar.

Ákvörðun þessi fer meðalveg milli þess, er alþingi hefur stungið upp á um rýmkun á verzlun útlendra manna, og þess, sem íslenskir verzlunarmenn þeir, sem búsettir eru í Kaupmannahöfn, hafa beðizt í þessu efni. Ef utanríkis-lausakaupmönnum væri að öllu veitt jafnrétti við danska, þá mundi það mjög svo losa um hina föstu verzlun, sem língað til hefur verið á Íslandi, og er slíkt ekki veitt útlendum þjóðum í nokkru öðru landi, þar sem verzlun er talin meðal atvinnuvega, en aptur á hinn bóginn er ekki vant, að neita þeim, að selja af skipi beinlínis stórgjörðar vörur hverjum sem hafa vill um ákveðið tímabil. Korn, timbur, steinkol og salt eru vörur þær, er alþingi hefur stungið upp á að lækkaður væri á tollur, og er með því viðurkennt, að aðflutningur þeirra sé mest varðandi fyrir landið. Þegar takmarkaður er verzlunarrétturinn á þann veg, sem stungið er upp á í greininni, er aptur á móti engin ástæða til, að banna skipunum, að liggja fram yfir 4 vikur á höfnunum þeim, þar sem þeim er leyft að verzla, þar eð eigi ber að taka til þess neina þá höfn, er eigi sé nógu stór. Þetta á sér einkum stað um hafnirnar í Reykjavík, á Ísafirði og Akureyri, og væri þess vegna ekkert því til fyrirstöðu, að taka til nú þegar í lögum þessum þær tvær hafnir, er síðast voru nefndar, ef á stöðum þessum væri yfirvald og lækni. Þessu kann, ef til vill, að verða komið í lag að minnsta kosti á Ísa-

firði, áður en frumvarp þetta verður lögleitt, og á Akureyri er þegar búsettur læknir. Í Múlasýslunum mundi Seyðisfjörður líklega verða helzti verzlunarstaðurinn, en þar vantar bæði yfirvald og læknir.

Með tilsk. 13. júní 1787, I. kap., 14. gr., er þegar leyft skipum þeim, sem á löglegan hátt eru við höfð til íslenzkrar verzlunar, að taka farm hvar sem er við sjó („á nokkrum öðrum stað við sjó“), og er slík ákvörðun öldungis nauðsynleg vegna þess, hvað erfitt er um vöruflutninga.

Til 4. greinar.

Samkvæmt öllu skipulagi því, sem farið er fram á í lögum þessum, og byggt er á tilsk. 11. sept. 1816, kemur gjald það, sem hér getur um, einnig í stað 14 marka gjalds þess, er innanrikis-kaupmenn verða að greiða fyrir vöruflutninga beinlínis til útlendra ríkja, og verður þá mismunurinn á því, sem hin útlenda verzlun á að greiða, sjaldnast meiri, en 2 rbd. 4 mörk af lestarrúmi hverju, og verður því síður kvartað yfir því, sem eigi er með því lagður hærri skattur á utanrikisskip (því þegar útlend skip eru tekin á leigu af innanrikis-verzlunarmönnum, er gjaldið ekki greitt), en aptur fæst í aðra hönd réttur, eigi að eins til að kaupa íslenzkar vörur, heldur einnig til að selja af skipi þær stórgjörðari vörur, er getið er hér á undan, auk þess að selja má vörur, hverjar sem eru, kaupmönnum þeim, sem hafa fasta verzlun, án þess maður sé bundinn við neinn tíma, eða til tekið sé, hvað selja megi minnst af hverri vöru. Að láta gjaldið fara hækkandi eða lækkandi eptir ásigkomulagi vara þeirra, er að fluttar eru, verður ekki við komið, á meðan eigi eru settir umsjónarmenn við afferminguna. Aptur á mót helzt það framvegis í gildi, sem á kveðið er um gjaldfrelsi fyrir timburfarma í opnum bréfum 1. júní 1821 og 22. marz 1839, og er stjórnardeild innanrikismálanna nú farin að beita ákvörðuninni í niðurlagi bréfsins 1. júní 1821 til þess, að gjöra utanrikis-timburkaupmönnum þessum að skyldu, að greiða 14 marka gjaldið, þegar þeir flytja til utanrikisstaða íslenzkar vörur, er taka upp meir en helminginn af lestarrúmi skipsins, svo að minna beri á því, hvað timburskipum þessum er vilnað í samanburði við hina dönsku verzlunarmenn; því sá var ekki tilgangurinn með lagaboð þau, sem getið var, að greiða fyrir vöruflutningum til útlanda með slíkum skipum,

heldur að eins að uppörfa til timburflutninga með þeim til landsins.

Að ákveða gjald fyrir leiðarbréf auk skipagjaldsins er reyndar á móti uppástungu alþingis, en virðist þó mega til sanns færa, af því skipagjaldið af lestarrúmi hverju er lækk- að svo stórmikið.

Til 5. greinar.

Þar eð ákvarðanirnar í tilsk. 11. sept. 1816, 4. — 12. gr., eiga ekki að öllu leyti við, eins og nú stendur á, þar sem þó á hinn bóginn að nokkru leyti ekki verður án þeirra verið, þá eru í grein þessari teknar fram breytingar þær á reglum þessum, er nauðsynlegar eru, og skal þess þá getið: að óyggjandi er, að meiri vissu má öðlast um vörur þær, sem í farminum eru, þegar ritað er á vöruskrána, eins og stjórnardeild utanríkis- málanna sèr um að gjört verði, heldur en ef ritað er að eins á leiðarbréfið; að þó eigi hafi skipin meðferðis heilbrigðis- skrá, þá skal eigi, eins og boðið er í tilsk. 11. sept. 1816, fyrir þá sök fortakslaust vísa skipinu frá, þegar búið er að koma á sóttvamaráðstöfunum á höfnum þeim, er skipin sigla til, sem nú þegar á sèr stað um Reykjavík, en að öðru leyti snertir mál það ekki verzlunarlöggjöfina, heldur sóttvarnalögin; og að eigi verður utauríkis- lausakaupmönnum þeim, er fá verzlunar- leyfi eptir frumvarpi þessu, veitt að öllu jafnrætti við innanríkis- lausakaupmenn, og á því ekki við að öllu leyti um þá það, sem á kveðið er í tilsk. 11. sept. 1816, 7. og 8. gr., en á hinn bóg- inn ber 3. gr. lagafrumvarpsins sèr í lagi með sèr, að grund- vallarreglurnar í tilsk. 13. júní 1787, I. kap., 13. og 14. gr., einnig eiga sèr stað um kaupmenn þessa.

Til 6. greinar.

Það virðist sjálfsagt, að eigi mega skip þjóða þeirra, er eiga í stríði við ríkið, eða flögg þau, er eigi eru viðurkennd í Danmörku, koma til Íslands, og þarf því varla að taka það fram í lögunum, þótt orðin „utanríkis- skip“ sèu almenn. Frumvarpið miðar þannig til, að veita öllum þjóðum, sem eru í vináttu við ríkið, jafnan rétt til, að sigla upp Ísland, en á- skilja þó um leið, að leggja megi á sérlega álögu sem hefndar- gjald fyrir þjódir þær, sem þrátt fyrir þessar nýju ákvarðanir vilja ekki láta leiðast til, að gjöra sanngjarna samninga. Þetta

kemur að nokkru leyti heim við uppástúngu nefndar stórkaupmannafélagsins í Kaupmannahöfn. Það getur reyndar verið mikið efunarmál, hvort taka eigi nokkurn tíma til slikra úræða, en það virðist þó varlegra, að áskilja sér heimild til þess í lögnum sjálfum.

Til 7. greinar.

Með því svo mikil réttindi eru veitt utanríkisskipum með frumvarpi þessu á ferðum þeirra til Íslands fram yfir það, sem verið hefur hingað til, þá virðist á hinn bóginn vera full ástæða til, að heimfæra til Íslands grundvallarreglu þá, sem þegar er leidd í lög með opnu bréfi 1. sept. 1819, að því er snertir hluttekningu slikra skipa í vöruflutningum innlendra staða á milli.

Til 8. greinar.

Það, sem hér er á kveðið, er samkvæmt uppástúngum alþingis 1849, 8. og 9. atriði, en nokkuð nákvæmar orðað. Þess er áður getið, að með tilsk. 13. júní 1787, 14. gr., er þegar leyft, að taka vörur í skip á þeim stöðum, er við sjó liggja. Sömu leiðis hafa flutningar til ýmissa staða, er við sjó liggja, á vörum þeim, er keyptar hafa verið áður á verzlunarstöðunum, lengi við gengist og fengið heimild að minnsta kosti með lángrí venju. Það, sem nýtt er í tæðri ákvörðun, er því einkum, að selja megi þeim, sem búa við sjó, „naudsynja-og þúnga-vöru“, en það hefur þótt réttast, að taka fram, hverjar vörur þessar skuli vera.

II.

F r u m v a r p

til

laga um stöðu Íslands í fyrirkomulagi ríkisins og um ríkispingskosningar á Íslandi.

1. gr.

Grundvallarlög Danmerkurrikis frá 5. júní 1849, sem tengd eru við lög þessi, skulu vera gild á Íslandi. Þó skal þess gætt, sem hér á eftir segir um, hversu gundvallarlaganna 2. gr. verði heimfærð til Íslands.

2. gr.

Í málefnum þeim, sem eingaungu snerta Ísland út af fyrir sig, skal konungur og ríkisþingið eigi hafa á hendi löggjafarvaldið, heldur skal konungur hafa það á hendi samkvæmt grundvallarlaganna 18.—21. gr., með þeirri tilhlutun af alþingishálfu, sem því er nú veitt eða eptirleiðis kann að verða veitt.

Til málefna þessara skal telja:

- 1, Dómaskipun og meðferð mála að því leyti ekki snertir hæstarétt.
- 2, Viðskipti manna á milli að því leyti, sem þau eigi skulu hafa lagagildi fyrir utan Ísland.
- 3, Afbrot og hegningar, nema brot sèu drýgð gegn ríkisstjórninni eða gegn friði þjóðfélagsins.
- 4, Kirkjumálefni á Íslandi sjálfu innan þeirra takmarka, sem sett kunna að verða fyrir löggjöfina um þau með kirkju-

skipunarlögunum, eins og þau skulu löguð í hinum einstöku greinum fyrir Ísland, eptir að alþingi hefur látið í ljósi álit sitt um þau.

- 5, Málefni þau, er snerta menntun og uppfræðingu, að frásildri hinn lærðu skólamenntun.
- 6, Sveitamálefni, fátækrastrjórn, og ráðstafanir þær innanlands, er miða til almenningsheilla, t. a. m. pósthúsi og landinu, vegir, heilbrigðisstjórn og fyrirkomulag spítalanna, svo og atvinnuvegir í landinu, að því leyti það snertir ekki almennt gagn ríkisins eða hátign ríkisins.
- 7, Innanlandsstjórn á málefnum þeim, sem nefnd eru hér að ofan, að því leyti sambandið við hina almennu ríkisstjórn ekki með því er snert.
- 8, Tekjur og útgjöld, er snerta eingaungu Ísland sjálf, og lögð eru til landssjóðs fyrir Ísland sér í lagi, eptir því, sem ákveðið er í 6. og 7. gr. hér á eptir

3. gr.

Verði ágreiningur um, í hverjum málefnum löggjafarvaldið skuli framkvæmt eptir 2. gr. grundvallarlaganna, og í hverjum samkvæmt 2. gr. í lögum þessum, þá skal löggjafarvald ríkisins, ef þörf er til, skera úr því.

4. gr.

Í ríkissjóðinni skulu framvegisrenna skattar þeir, sem hingað til hafa verið goldnir á Íslandi, og ekki eru beinlínis-skattar (t. a. m. erfðagjald og skattur af fasteignasölu, skipa- og verzlunar-gjöld, gjöld fyrir leyfis- og veitinga-bréf, o. s. frv.), og önnur slík gjöld, sem á Íslandi kunna að verða lögð á eptir 51. gr. grundvallarlaganna, svo og nafnbótaskatturinn og tekjurnar af konungsjóðunum.

Enn fremur ber að gjalda í ríkissjóðinni alþingiskostnað þann, er sjóður þessi hefur hingað til borgað fyrir fram, og eins aðrar kröfur, er ríkissjóðurinn hefur tilkall til.

5. gr.

Úr ríkissjóðnum skulu goldin laun til amtmanna, biskupsins, dómandanna í yfirdóminum, landlæknisins, kennaranna við hina lærðu skóla, og til þess umbodsmanns eða þeirra umbodsmanna, sem heimta tekjur ríkissjóðsins, svo og eptirlaun em-

bættismanna þessara. Sama er einnig um hin önnur útgjöld til hinna lærðu skóla, kostnað þannu, er leiðir af veru hinna íslenzku ríkisþingsmanna á ríkisþinginu, og útgjöld til póstferða millum Danmerkur og Íslands.

6. gr.

Í landssjóð þann, sem stofna skal fyrir Ísland, skulu renna bæði þeir heinlínis- skattar, sem hingað til hafa verið goldnir (eptirgjald af sýslum, þinggjöld, sem eru í umbóði, konungstíund, lögmannstollur og lögþingisskrifaralaun), að undanskildum nafnbótaskatti, og önnur heinlínis- gjöld, sem hér eptir kunna að verða á lögð. Sömuleiðis skal sjóður þessi eiga tekjur þær, sem konungi bera af strandi. Enn fremur skal mega leggja til sjóðs þessa gjöld þau, sem hingað til hafa verið greidd til amtsjafnaðarsjóðanna, en landssjóðurinn taki þá að hinu leytinu að sèr útgjöld þau, sem hingað til hafa verið greidd úr sjóðum þessum. Eins skal vera um tekjur spítalanna, og það, sem afgangur verður af löggæzlusjóðnum, þegar búið er að greiða útgjöld þau, sem nú eru lögð á sjóð þennan. Að endingu skal það, sem til er af kollektupeningunum, og endurgjaldið fyrir mjölbóta- peningana, fengið lands- sjóðnum.

7. gr.

Landssjóður Íslands skal bera útgjöldin til alþingis, og til innanlandsstjórnar, að því leyti útgjöld þessi eigi eru goldin úr ríkissjóðnum, samkvæmt 5. gr., svo og eptirlaun embættismanna þeirra, er rétt eiga til eptirlauna og eigi fá laun úr ríkissjóðnum.

8. gr.

Konungur ætlar ekki að leggja ný útgjöld á landssjóðinn, eða hækka þau, sem nú eru á kveðin, nè leggja á nýja eða hærri skatta til landssjóðsins, en nú eru, nema með samþykki alþingis.

9. gr.

Það skal á kveðið með lagabóði sèr í lagi fyrir Ísland, hvert vald verði veitt alþingi í æðri stjórn innanlandsmálefna, líkt því, sem kann að verða á kveðið um æðri sveitastjórnir í Danmörku.

10. gr.

Þegar frumvörp til breytinga á lögum þeim, sem gilda fyrir Ísland, verða lögð fyrir ríkisþingið, vegna sambands þess, sem málið er í við almennt gagn ríkisins, ætlar konungur að leita um það áður álits alþingis, að svo miklu leyti sem verða má.

11. gr.

Íslendingar skulu kjósa 4 menn til þjóðþingsins og tvo menn til landþingsins.

I. Þjóðþingið.

Kosningarréttur og kjörgengi.

12. gr.

Kosningarrétt til þjóðþingsins á hver maður, sem hefur óflekkað mannorð og innlends manns réttindi, þegar hann er fullra þrjátíu ára að aldri, og eigi það, sem til er tekið í greinunum hér á eftir, ekki heima hjá honum. Eigi skal álitá mannorð þess manns óflekkað, sem sekur er orðinn að lagadómi um nokkurt það verk, sem svívirðilegt er eftir almenningsáliti.

13. gr.

Sá maður hefur eigi kosningarrétt, sem öðrum er háður, nema hann veiti heimili forstöðu.

14. gr.

Enginn á kosningarrétt, sem þiggur eða hefur þegið af sveit, nema það sé endurgoldið, eða honum sé gefið það upp.

15. gr.

Svo á maður og eigi kosningarrétt, ef honum er settur fjárhaldsmaður, eða bú hans er uppboðs- eða þrota- bú.

16. gr.

Loksins skal sá einn eiga kosningarrétt, sem hefur verið heimilisfastur hið síðasta ár, áður en kosið er, í kjörfylki því, sem hann er í, þegar kosningar fara fram. Eigi maður heimili

á fleirum stöðum en einum, þá skal hann sjálfur mega ráða því, á hverjum staðnum hann vilji neyta kosningarréttar síns.

17. gr.

Kjörgengur til fulltrúa á þjóðþingið er hver maður, sem hefur óflekkað mannorð og innlends manns réttindi, þegar hann er fullra tuttugu og fimm ára að aldri, og eigi það, sem til er tekið í 13., 14. og 15. gr., ekki heima hjá honum.

Kjörskrár.

18. gr.

Í Reykjavíkur-lögsagnarumdæmi og í hverjum hrepp skal kjörstjórn semja skrár yfir kjósendur þá, sem þar eiga heimili. Kjörstjórn í Reykjavíkur-lögsagnarumdæmi skal vera bæjarstjórnin, en í hreppnum skulu í kjörstjórninni vera hreppstjórnin eða hreppstjórnir í hreppnum og prestur sá eða prestar, sem búa þar í hreppnum; en í hreppum þeim, þar sem ekki verða eptir reglu þessari að minnsta kosti þrjú menn í kjörstjórninni, þá skal sýslumaður nefna í kjörstjórnina einn eða fleiri menn, sem heimilisfastir eru í hreppnum, til þess tölu þessari verði náð. Kjörstjórnin skal kjósa sér sjálf forseta.

19. gr.

Á kjörskránum skulu full nöfn kjósenda, aldur þeirra og staða og heimili standa í dálkum, en kjósendum skal þar ráða eptir stafrofsröð.

20. gr.

Kjörskrár skulu samdar einu sinni á ári hverju. Skal þar við hafa, sem undirstöðu, kjörskrána fyrir hið undanfarna ár, en sleppa kjósendum þeim, sem dánir eru síðan, eða hafa tekið sér heimili annarstaðar, eða misst kosningarrétt (12., 13., 14. og 15. gr.), og bæta aptur þeim við, sem fengið hafa kosningarrétt síðan, eða verða búnir fyrir kosningardaginn að fullnægja þeim kröfum, sem gjörðar eru með tilliti til aldurs og heimilis. Skal í því skyni rita nöfn þeirra manna, sem ekki hafa öðlzt enn þá hæfilegleika þá, sem nú var getið, þegar vænta má, að þeir öðlist þá á því ári, sem fer í hönd og

kjörskráin á að gilda fyrir, á skrá sèr í lagi, og skal þar berlega til tekinn sá dagur á árinu, þegar þeir verða annaðhvort þritugir að aldri, eða hafa verið heimilisfastir eitt ár í kjördæminu.

21. gr.

Þessi leiðrétting á kjörskránum og viðauki við þær skal fara fram í marzmánuði, og skal það starf vera á enda fyrir mánaðarlokin. Skulu kjörstjórnir þær, sem getið er í 18. gr., leysa úr efasemdum þeim, sem af því kunna að rísa, en leita áður skýrslna þeirra, sem við þarf.

22. gr.

Frá 1. degi til 12. dags aprílmánaðar — og eru báðir þeir dagar taldir með — skulu kjörskrárnar liggja til sýnis í þinghúsinu í Reykjavík, og á einhverjum hagkvæmum stað fyrir hreppsþúa í hverjum hrepp. Skal það auglýsa við kirkjustefnu eða á annan hátt, sem bezt þykir henta, með að minnsta kosti 8 daga fyrirvara, á hvaða stað skrárnar verði lagðar fram.

23. gr.

Þyki nokkrum sèr vera ránglega sleppt úr kjörskránum, eða þyki manni einhver sá vera þar nefndur, sem eigi hafði það til að bera, er veiti kosningarrétt, þá skal hann bera fram bréflaga bön sína um, að hann sè settur á skrána, eða kröfu sína um, að öðrum sè þar sleppt, áður en þrjú dagar sèu liðnir, eptir að tími sá er á enda, sem kjörskrárnar skulu liggja fram til sýnis, og skal hann í stuttu máli leiða til rök þau, sem krafa hans er byggð á.

24. gr.

Á athugasemdir þær, sem þannig eru komnar fram við kjörskrárnar, skulu kjörstjórnirnar leggja úrskurð á almennum fundi, sem haldinn skal á hinum næstu 14 dögum. Til fundar þessa skal boða bæði þá, sem borið hafa fram athugasemdir við skrána, og þá, er mótmæli eru hafin í gegn, og skal hinum síðar nefndu fengið í hendur eptirrit af mótmæla-bréfinu gegn þeim. Skal þá leysa úr efasemdum þeim, sem risið hafa, eptir skirteinum þeim, sem málspartarnir leggja fram, og

vitnisburðum þeim, sem þeir leiða, og skal stuttur úrskurður um þætuefnið ritaður í gjörðabók kjörstjórnarinnar. Samkvæmt úrskurðum þessum skal leiðrétta kjörskrárnar, og skal forseti kjörstjórnarinnar rita síðan undir hana nafn sitt.

25. gr.

Sè einhver óánægður með úrskurð kjörstjórnarinnar, er neitar honum um kosningarrétt, þá getur hann heimtað eptirrit af úrskurðinum borgunarlaust, og borið síðan málið undir lagadóm. Rekstur mála þessara skal vera eins og í gestaréttarmálum. Málspartarnir þurfa ekki að gjalda borgun fyrir dómastörf fyrir undirdómi. Amtmaðurinn í því aanti skal skipa verjanda fyrir kjörstjórn þá, sem stefnt er. Fáí hlutað-eigandi málspartur dóm fyrir kosningarrétti sínum, skal færa til nafn hans á kjörskránni, jafuskjótt og hann leggur fram eptirrit af dóminum.

26. gr.

Kjörskrárnar skulu vera gildar frá 1. maí til 30. apríl næsta árs. Eptir þeim skulu kosningar fram fara til þjóðþingsins, sem þurfa á því ári, en gæta ber þess þó jafnframt, að þeir menn, sem settir eru á aukaskrána (20. gr.), eiga ekki atkvæðarétt, nema þeir verði búnir að fullnægja kröfum þeim fyrir kosningardaginn, sem gjörðar eru með tilliti til aldurs og heimilis.

Kjörfylki og fulltrúaeefni.

27. gr.

Kosningar til þjóðþingsins skulu fara fram í kjörfylkjum, og skal Reykjavíkurkaupstaðar - lögsagnarumdæmi, Gullbringu- og Kjósar-, Árness-, Vestmannaeyja-, Rángárvalla- og Vestur-Skaptafells-sýslur vera hið 1. íslenska kjörfylki, Borgarfjarðar-sýsla og Vesturamtið hið 2. íslenska kjörfylki, Húnavatns-, Skagafjarðar- og Eyjafjarðar-sýslur hið 3. íslenska kjörfylki, og Þingeyjar-sýsla, Múla-sýslurnar og Austur-Skaptafells-sýsla hið 4. íslenska kjörfylki.

28. gr.

Ergan má taka til greina við kosningar til þjóðþingsins, sem ekki hefur boðizt sjálfur fram, og skal að minnsta kosti

einn af kjósendunum í kjörfylkinu hafa mælt fram með honum.

29. gr.

Tilkynningarbréf um þann, sem bjóðast vill fram til kosningar, og um þann eða þá, sem veita honum meðmælingu, skal sent vera sýslumanninum í sýslu þeirri, sem sá staður er í, þar sem kosningin er til lykta leidd (37. gr.), en í Reykjavík bæjarfógetanum, að minnsta kosti 3 vikum fyrir kosningardaginn, en þeir skulu aptur jafnskjótt senda kjörstjórninni í kjörfylkinu eptirrit af tilkynningarbréfinu, og skulu þeir auglýsa tafarlaust efni þess fyrir hreppsþúum og kaupstaðarþúum við kirkjustefnu, eða á annan hátt, sem henta þykir.

30. gr.

Fulltrúaefnið þarf ekki að færa sönnur á kosningarrétt sinn fyrir kjörstjórnunum. Komi fram mótmæli eða jafnvel sannanir gegn kosningarrétti fulltrúaefnis á kjörþingum þeim, sem haldin eru í sýslunum, þá geta kjörstjórnirnar að sönnu ekki hannað umræður um mál það, en þeir mega heldur ekki fyrir þá sök skorast undan, að bjóða fulltrúaefnið fram til kosningar. Enginum má samtíða bjóðast fram til kosningar fleirum kjörfylkjum en einu. Breyti nokkur á móti því, og verði hann kosinn, þá verður kosning hans ógild.

Kjörþingi og stjórn þeirra.

31. gr.

Kosningar til þjóðþingsins eiga að fara fram á almennum þingum, sem halda skal sér í lagi fyrir hvert af kjördæmum þeim, sem til eru greind í 1. gr. laganna um kosningar til alþingis, en þó á sama degi í sama kjörfylki, að því leyti sem því verður við komið.

32. gr.

Stiptamtmaður skal á kveða og auglýsa kosningardaginn að minnsta kosti 6 vikum á undan, og ber honum þar að auki sér í lagi að tilkynna það bæjarfógetanum í Reykjavík og sýslumönnunum svo fljótt sem verður, en þeir eiga að á kveða þingstað og stund, og tilkynna það forsetum kjörstjórnanna. Ber síðan forsetum þessum að sjá um, að dagur og stund og

þingstaður verði auglýstur fyrir innbúum við kirkjustefnu og á annan hátt, sem þykir eiga bezt við, með að minnsta kosti 14 daga fyrirvara.

33. gr.

Kveldinu fyrir kosningardaginn skulu forsetar kjörstjórnanna í hreppunum vera komnir á kjörþingisstaðinn með kjörskrár hreppanna, og skulu forsetar þessir ásamt sýslumanninum vera kjörþingisstjórnin í sýslu þeirri. Kjörþingisstjórn þessi skal velja sér sjálf forseta. Í Vestmannaeyjum skal kjörstjórnin ásamt sýslumanninum sitja í kjörþingisstjórninni, og í Reykjavíkur-lögsagnarumdæmi skal bæjarstjórnin vera kjörþingisstjórn.

34. gr.

Kjörþingisstjórnin, sem þannig er löguð, skal því næst láta kjósa þjóðþingismanninn fyrir kjörfylkið. Forseti kjörþingisstjórnarinnar skal taka til starfa með því, að lesa upp fyrir kjósendum, sem á þingi eru, nöfn þeirra manna, sem boðizt hafa fram til kosningar, og þeirra, sem mæla fram með þeim; því næst má hefja umræðu um fulltrúaefnin undir stjórn forseta.

35. gr.

Forseti skal gjöra enda á umræðunum, þegar honum þykir hæfa, og skal hann síðan láta menn gánga til atkvæða um fulltrúaefni þau, sem boðið hafa sig fram.

36. gr.

Atkvæðin skal greiða við allar kjörskrárnar undir eins, og skal forseti skipta skránum á milli þeirra manna, sem sitja í kjörþingisstjórninni. Auk þessa skal við hverja skrá setja einn af kjósendum þeim, sem staddir eru á þingi, og skal kjörþingisstjórnin einnig mega setja einn af kjósendum, ef þess þykir þörf, til að hafa á hendi þann starfa, að taka á móti atkvæðum, sem annars hvilir á þeim, sem í kjörþingisstjórninni sitja. Eigi skal forseti sjálfur eiga neinn þátt í, að taka á móti atkvæðum. Kjósendur skulu greiða atkvæði sín munnlega í þeirri röð, sem hver einn gengur fram til kosningar. Eptir að sá maður úr kjörþingisstjórninni, sem settur er við kjörskrána, hefur viðurkennt kjósandann, skal hann rita nafn þess, sem kjósandinn hefur gefið atkvæði sitt, við nafn kjósandans

á sjálfri kjörskránni. Kjósandi sá, sem settur er honum til aðstoðar, skal rita á atkvæðaskýrslu sér í lagi nafn kjósandans við hliðina á nafni fulltrúaefnis þess, sem hann hefur gefið atkvæði sitt. Áður en kjósandinn viki frá, skal lesa upp fyrir honum bæði nafn hans sjálfs og þess manns, sem hann hefur kosið, til fullvissu um, að hvortveggja bókunin sé rétt og að þeim beri saman. Þegar engir fleiri gefa sig fram, til að greiða atkvæði, og forseti hefur þó skorað á þá um það, skulu þeir, sem í kjörþingisstjórninni sitja, bóka atkvæði sjálfra sín og rita nöfn sín undir kjörskrána og atkvæðaskýrsluna, og er með því atkvæðagreiðslunni lokið. En áður þingi sé slitið, skulu allir þeir, sem í kjörþingisstjórninni sitja, rita nöfn sín undir allar kjörskrárnar og skýrslurnar og innsigla þær, og skulu þær því næst fengnar í hendur þeim, sem valdir verða — hvort heldur það eru einn eða fleiri — af hinum öðrum, til að sitja í hinn almennu kjörnefnd, sem setja skal, til að leiða til lykta kosninguna fyrir kjörfylkið, eptir því sem segir í næstu grein.

37. gr.

Þessi sameiginlega kjörnefnd skal eiga sér fund á 8. degi eptir kosningardaginn, og skulu, auk sýslumannsins á kjörstaðnum eða bæjarfógetans í Reykjavík, í nefnd þeirri vera fulltrúar frá kjörþingisstjórnnum sýslanna. Skulu þær sýslur, þar sem fólkstalan er minni en 3000 manns, senda einn fulltrúa, en þær, sem hafa meiri fólksfjölda en 3000 manns, tvo slíka fulltrúa. Þessir menn skulu vera komnir á kjörstað kjörfylkisins á þeim tíma, sem sagt var, og hafi þeir meðferðis hinar innsigluðu skár og skýrslur, sem fengnar hafa verið þeim í hendur, eptir því sem áður er sagt. Þeir fá borgaðan ferðakostnað fram og aptur. Verði nefndarmaður frá einhverri sýslu vegna óviðráðanlegra tálmana ekki kominn á hinum ákveðna tíma, mega þeir, sem kosnir eru, bíða hans í tvo sólarhringa. Kjörstaðir skulu vera: Reykjavík fyrir 1. kjörfylki, Stykkishólmur fyrir 2., Akureyri fyrir 3., og Ketilstaðir fyrir 4. kjörfylki.

38. gr.

Hin almenna kjörnefnd skal velja sér sjálf forseta, en hann skal taka innsiglið frá skránum á almennum fundi, og skal

hann síðan láta telja saman atkvæði þau, sem greidd eru með hverju fulltrúaefni.

39. gr.

Sá er kosinn, sem fengið hefur flest atkvæði. Hafi fleiri jafnmörg atkvæði, skal forseti láta kasta hlutkesti, og skal það ráða. Skal það auglýst þar jafnskjótt á fundinum, hver kosinn er, og skal einnig tilkynna það kjörstjórnunum, en þær skulu aptur lýsa því fyrir almenningi.

40. gr.

Hafi ekki boðizt fram nema eitt fulltrúaefni í kjörfylki nokkru, þá skal að eins greiða atkvæði með eða móti honum, og þarf þá fulltrúaefnið að fá meira en helming atkvæða þeirra, sem greidd verða, til þess að verða kosinn. Hafi hann ekki fengið svo mörg atkvæði, skal stefna saman nýju kjörþingi með þriggja vikna fresti að minnsta kosti, og skal því lýsa, eins og skipað er fyrir í 32. gr. Hafi þá ekki boðizt fram neitt annað fulltrúaefni, þá álitist hann kosinn, án þess ganga þurfi til atkvæða á ný.

II. Landþingið.

Landþingiskjördæmi.

41. gr.

Kosningar til landþingsins fyrir Ísland skulu fengnar í hendur alþingi. Skal telja hina íslensku landþingismenn sinn með hvorum flokki þeirra tveggja, sem nefndir eru í kosningarlögunum 16. júní 1849, 37. gr., og skal sá þeirra, sem kosinn er með fleiri atkvæðum, teljast með fyrri flokkinum. Sèu þeir báðir kosnir með jafnmörgum atkvæðum, skal hlutkesti ráða, með hvada flokki hvorn þeirra skal telja.

Kjörgengi.

42. gr.

Kjörgengur til fulltrúa á landþingið er hver maður fullra 40 ára að aldri, sem hefur óflekkað mannorð og innlends manns réttindi, sè ekki bú hans uppboðs- eða þrota- bú, og hafi hann annaðhvort galdið á hinu síðasta ári 200 rbdd. í beinlínis- skatt til lands- eða sveita- stjórnarinnar, eða geti

hann sannað, að árstekjur hans hafi afdráttarlaust numið 1200 rbdd. Landþingismennirnir skulu hafa verið heimilisfastir á Íslandi hið síðasta ár fyrir kosninguna. En á meðan ekki verða eptir reglu þessari svo margir kjörgengir menn á Íslandi, að það verði að minnstakosti 1 af hverjum 1000 innbúum landsins, þá skal tiltölu þessari náð með því, að bæta þeim við, sem næstir hinum gjalda hæstan skatt, eptir reglum þeim, sem hér á eptir til greinir.

Kjörgengisskrár.

43. gr.

Landþingiskosningar skulu fram fara eptir skrá, sem sam-in skal á ári hverju yfir þá, sem kjörgengir eru. Til undirstöðu fyrir henni skal kjörstjórnin í hverjum hrepp (í Reykjavík bæjarstjórnin) fá sýslumönnum í hendur, en þeir aptur senda stiptamtmaninum yfir Íslandi, skýrslu yfir þá, sem í hreppnum (eða kaupstaðnum) eiga heimili og að öðru leyti eru kjörgengir til landþingsins, og hafa á hinu síðasta ári — en það skal teljast frá 1. janúar til 31. desember — annaðhvort sannað, að fastar árstekjur þeirra hafi numið 1200 rbdd., eða galdið beinlínis til landstjórnarinnar eða sveita- eða bæjar-stjórnarinnar hina hæstu skatta, eptir upphæð þeirri, sem ákveðin skal af stiptamtmani á ári hverju; skal skýrsla þessi vera komin til stiptamtmanns fyrir 15. apríl. Enginn má skorast undan, að veita kjörstjórninni skirteini þau, sem þurfa kunna, til þess að skýrslan verði rétt samin.

44. gr.

Við ákvörðun skattaupphæðarinnar skal, auk nafnbótaskatts, til greina taka eigi að eins konungs- og fátækra-tíund, skattinn, gjaftollinn og lögmannstollinn, heldur einnig auka-útsvar til fátækra, sem jafnað er niður í hreppnum, gjöld til vegabóta og ferja, til þinghúsa-byggginga og viðurhalds þeirra, gjöld til jafnaðarsjóðs amtsins, alþingiskostnað og fl., hvort heldur gjöld þessi eru greidd í peningum eða með landaurum; svo má einnig leggja saman gjöld þau, sem menn kynnu að greiða í fleiri hreppum en einum.

45. gr.

Að því er tekjurnar snertir, þá skal kjörstjórnin í hverjum

hrepp, en í Reykjavík bæjarstjórnin, skora á þá, sem ætla, að þeir hafi haft afdráttarlausar árstekjur, er nemi 1200 rbdd., á hinu síðasta ári, frá 1. janúar til 31. desember, og kjörgengir eru að öðru leyti, að segja til þess, og skal kjörstjórnin gjöra um, hvort rétt sé sagt frá, en leita áður um það skýrslna þeirra, sem þarf.

46. gr.

Þegar reiknaðar eru tekjurnar, skal draga frá útgjöld þau, sem á þeim liggja. Þannig ber við fasteign að draga frá eigi að eins skatta og útgjöld í almennan sjóð og kostnað þann, sem varið er til að halda eigninni við eða hafa hennar not, heldur einnig leiguna af peningum þeim, sem standa í fasteigninni; frá tekjum af atvinnuvegi skal draga kostnaðinn, til að halda atvinnuveginum fram; frá embættistekjum skulu dregin útgjöld til skrifstofuhalds m. fl., eptirlaun þau, sem goldin eru af embættistekjunum, o. s. frv. Að öðru leyti skulu ekki að eins tekjur í peningum til greina teknar, heldur einnig það, sem goldið er í landaurum, leigulaus hús eða önnur því lík hlunni, og skal það allt metið til peningaverðs.

47. gr.

Þess ber enn fremur að gæta, þegar tekjurnar eru reiknaðar, að eigi er það nóg, þó maður hafi árið sem leið haft afdráttarlaust tekjur þær, sem á kveðið er, heldur verður einnig að standa svo á tekjum þessum, að þær verði álitnar stöðugar, eða gjöra megi ráð fyrir, að þær fáiast á ári hverju með hær um bil sömu upphæð.

48. gr.

Eptir skýrslum þeim, sem koma frá kjörstjórnunum (43. gr.), skal stiptamtmaður ásamt manni, sem til þess skal nefndur af yfirdóminum, en sé þó ekki sjálfur einn af dómendum, og forseta bæjarfulltrúanna í Reykjavík, áður 8 dagar sèu liðnir, semja aðalskrá yfir þá, sem kjörgengir eru. Skal á skrá þá setja að eins svo marga af þeim, sem gjalda minni skatt en 200 rbdd., að hlutfalli því verði náð, sem getur um í 42. gr. Skal mönnum ráðað eptir skattgjalds-upphæðinni, og standi svo á, að fleiri menn gjaldi jafnháan skatt, en eigi er þörf á, að þeir sèu allir teknir á skrána, þá skal stiptamtmaður og menn

þeir, sem nefndir voru sem undirbúningskjörstjórn, kasta um það hlutkesti, og skal það ráða.

49. gr.

Af skrá þeirri, sem þannig er samin, skal stiptamtmaður síðan senda eptirrit til allra kjörstjórnanna, og skal stiptamtmaður sjálfur staðfesta eptirrit þau. Eiga kjörstjórnirnar síðan að leggja fram skrána almenningi til sýnis um 14 daga á hentu-ugum stað í hverjum hrepp, og skal auglýsa það áður með 8 daga fresti, á þann hátt sem bezt þykir við eiga. Þyki mönnum nokkuð að skránni, skal senda um það athugasemdir bréflaga til stiptamtmanus, áður en mánuður sé liðinn frá þeim tíma, er skráin hafði legið til sýnis, og á þá undirbúningskjörstjórnin (sbr. 48. gr.) að leggja úrskurð á athugasemdir þessar, áður en 3 vikur séu liðnar í seinasta lagi, en áður skal hún leita nákvæmra skýrslna, svo fljótt og haganlega sem verður; svo skal hún einnig áður, ef þess þykir þurfa og kringumstæðurnar leyfa það, kalla fyrir sig bæði þá menn, sem borið hafa upp athugasemdir við kjörgengisskrána, og þá, sem mótmælin snerta. Standi til reglulegur alþingisfundur á sama ári, skal undirbúningskjörstjórnin einungis leita skýrslna þeirra, sem fengnar verða, viðvíkjandi athugasemdum þeim, sem fram eru komnar, en senda síðan, jafnskjótt og alþingi er sett, forsetanum á þinginu bæði kjörgengisskrána og allt það, sem snertir athugasemdir þær, sem getið var, og leggur alþingi síðan úrskurð á málið. Þeim, sem neitað er um kjörgengi, er heimilt, að bera úrskurðinn undir dóm, líkt og á kveðið er í 25. gr. Vanræki nokkur það, sem þarf til þess, að verða tekinn á skrána, þá má hann kenna sjálfum sér um, og má ekki kjósa hann við þær kosningar, sem skráin er samin fyrir, þó hann sé hæfur að öðru leyti. Þó má þann setja á skrána, sem fær dóm fyrir því, að hann sé kjörgengur, áður en kosningar fara fram.

50. gr.

Skrá þá, sem þannig er samin, skal á ári hverju leiðrétta og auka, á þeim tíma og með þeim hætti, sem þegar er fyrir skipað, og er hún þá gild frá 15. júlí á því ári til 14. júlí næsta ár fyrir kosningar þær, sem koma fyrir til landþingsins á því tímabili.

Kosningin.

51. gr.

Þegar kjósa skal til landþingsins, skal alþingi það, sem þá er haldið, flýta kosningunni sem mest verður. Forseti skal til þess á kveða vissan dag, og láta prenta kjörgengisskrána og útbýta henni meðal þingmanna. Þurfi þingið að leggja úrskurð á athugasemdir við kjörgengisskrána, samkvæmt 45. gr., þá skal forseti sjá um, að svo sé gjört, og að skráin sé leiðrétt eptir því, áður en gengið er til kosninga.

52. gr.

Forseti skal fá hverjum alþingismanni atkvæðisseðil, og skal þingmaðurinn síðan þar á rita nöfn svo margra manna, sem kjósa skal til landþingsins og á kjörgengisskránni standa. Standi á atkvæðisseðli nokkrum fleiri nöfn eða færri en tvö, eða nöfn, sem ekki standa á skránni, þá er atkvæðisseðillinn ógildur.

53. gr.

Alþingismenn skulu skila af sér atkvæðisseðlum sínum í þeirri röð, sem forseti tekur til. Þegar forseti hefur tekið við seðlunum og talið þá, skal hann lesa þá upp, en skrifararnir bóki atkvæðin, og skal síðan telja þau saman.

54. gr.

Þeir menn skulu vera kosnir, sem fengið hafa flest atkvæði; þó þarf, eigi kosningin að vera gild, meir en helming atkvæða þeirra, sem greidd eru. Fáir ekki svo margir menn, sem kjósa skal, við fyrstu atkvæðagreiðslu svo mörg atkvæði, sem þarf, þá skal jafnskjótt ganga til annarar atkvæðagreiðslu um þann fulltrúa, eða þá, sem eptir er að kjósa. Verði kosningin þá ei að heldur til lykta leidd, skal í þriðja sinni greiða atkvæði um þá tvo menn, ef einn fulltrúi er enn ókosinn, eða fjóra, ef tvo fulltrúa skal kjósa, er fengu flest atkvæði í annari atkvæðagreiðslu, en voru þó eigi kosnir; hafi fleiri fengið jafnmörg atkvæði, skal hlutkesti ráða því, um hvern þeirra eigi aptur að greiða atkvæði. Nú verður eigi að heldur við þriðju atkvæðagreiðslu kosningunni lokið, og skal þá í næsta sinn aptur að eins greiða atkvæði um þá, sem í þriðja sinni fengu

flest atkvæði, og halda svo á fram, ef þörf gjörist. Ef tveir menn fá jafnmörg atkvæði, ráði með þeim hlutkesti.

55. gr.

Forseti á alþingi skal tafarlaust tilkynna kosninguna þeim, sem kosnir eru, og skora á þá, að segja til, hvort þeir vilji þiggja kosninguna. Hver sem ekki afsalar sér kosninguna áður en 14 dagar séu liðnir upp frá því, þá skal svo meta, að hann hafi þegið kosningu.

III. Almennar ákvarðanir.

56. gr.

Kosningar frá Íslandi til ríkisþingsins skulu fara fram í fyrsta sinni árið 1853, en síðan skal þeim haga eptir hinum almennu kosningatíðum til ríkisþingsins. Nú þarf að kjósa nýjan ríkisþingsmann fyrir Ísland á tímabili þessu, þá skal hin nýja kosning vera gild um eins lángan tíma, og sá hefði átt eptir, sem kosið er fyrir.

57. gr.

Nú verður ríkisþingið leyst upp, eða önnur deild þingsins, þá skal ráðgjafi innanríkismálefna sjá um, að hinar nýju kosningar fari fram á Íslandi svo fljótt, sem verða má eptir kringumstæðunum og ákvörðunum þessa lagaboðs.

58. gr.

Þeir, sem kosnir eru til ríkisþingsmanna fyrir Ísland, fá kjörbréf til sönnunar því, að þeir séu kosnir. Kjörbréf skal semja eptir formi því, sem skipað skal fyrir af hlutaðeigandi ráðgjafa, og eiga þau að vera bæði á dönsku og íslenzku. Undir kjörbréfin fyrir þjóðþingismennina skulu allir þeir, sem í kjörnefndinni (36.—38. gr.) sitja, rita nöfn sín, en undir kjörbréfunum fyrir landþingismenn skal vera nafn forseta á alþingi og skrifaranna þar.

59. gr.

Óræki nokkur verk þau, sem hann eptir lögum þessum er skyldur að gjöra, þá sekist hann 10 til 200 rbdd., nema brot hans varði stærri hegningu, eptir því sem lög bjóða.

60. gr.

Með tilliti til ferðakostnaðar og daglauna, sem ríkisþingsmönnum ber, þá fer um það eptir kosningarlögunum frá 16. júní 1849, 79. gr., einnig að því, er hina íslenzku ríkisþingsmenn snertir.

IV. Ákvörðun um stundar sakir.

Að því, er snertir kosningarnar til ríkisþingsins í fyrsta sinni, skal stjórninni heimilt, að breyta tímum þeim, sem ákveðnir eru í lagabóði þessu, eptir því sem á standur, eða að fela það á hendur stiptamtmaninum á Íslandi.

Grundvallarlög

Danmerkurrikis.

Vèr Friðrik hinn Sjöundi,
af guðs náð Danmerkur konungur, Vinda og Gauta,
hertogi í Slèsvik, Holsetalandi, Stórmæri, Þèttmerski,
Láenberg og Aldinborg,

Gjörum öllum mönnum kunnugt: Eptir að Vèr höfðum af frjálsum konunglegum vilja og mætti áformað, að láta út gánga ný grundvallarlög fyrir Danmerkurriki, eptir samkonu- lagi við Vora trúu þegna, og þar eð svo gæfusamlega hefur til tekizt, að Vèr höfum orðið ásáttir í öllum greinum við rikisfund þann, sem haldinn hefur verið fyrir Danmerkurkonungs- riki um efni grundvallarlaga þessara, eptir frumvarpi því, sem Vèr höfðum látið leggja fyrir rikisfundinn, sem undirstöðu fyr- ir umræðunum, höfum Vèr nú — þó með skilyrði því, að frest- að sé skipun alls þess, sem snertir stöðu hertogadæmisins Slèsvik, þángað til friður er á kominn — samþykkt svo látandi grundvallarlög Danmerkurrikis, eins og þau skulu óbrigðulega haldin af Oss, og eptirkomendum Vorum á hinu danska kon- úngssæti, sem hér segir:

Grundvallarlög Danmerkurrikis.

I.

1. gr.

Stjórnarformið skal vera takmörkuð konungsstjórn. Kon- úngsvaldið skal gánga í erfðir.

2. gr.

Löggjafarvaldið skal konungur og ríkisþingið hafa í sameiningu. Frankvæmdarvaldið skal konungur hafa. Dómsvaldið skulu dómendur hafa.

3. gr.

Hin evangelísk - lúterska kirkja skal vera þjóðkirkja Danmerkurrikis, og skal stjórnin fyrir því veita henni aðstoð sína.

III.

4. gr.

Erfðatal það, sem í konungalögnum er á kveðið, skal standa óraskað, sem áður; verður því eigi breytt, nema konungur stíngi upp á því, og hið sameinaða ríkisþing samþykki það, og þarf til samþykkis þessa þrjá fjórðunga atkvæða þeirra, sem greidd verða.

5. gr.

Konungur getur ekki haft stjórn á hendi í nokkru því landi, sem eigi heyrir undir hið danska konungsveldi, nema ríkisþingið leyfi það.

6. gr.

Konungur skal vera evangelísk - lúterskrar trúar.

7. gr.

Konungur er fulltíða, þegar hann er fullra 18 ára að aldri.

8. gr.

Áður en konungur tekur við stjórninni, skal hann sverja eið þann, sem hér segir, fyrir hinu svo nefnda ríkisþingi:

„Eg lofa og sver þennan eið, að halda grundvallarlög Danmerkurrikis; hjálpi mér svo guð og hans heilaga orð.“

Standi ekki ríkisþing yfir, þegar konungaskipti verða, skal eiðinn leggja fram skrifaðan fyrir ríkisráðinu, en endurnýja hann síðan fyrir ríkisþinginu sameinuðu.

9. gr.

Þyki konungi þörf á, að ríkisstjóri sé settur, annaðhvort

sökum fjærvistar eða sökum vanheilsu sinnar, þá skal hann stefna saman ríkisþinginu, og leggja fyrir það lagafrumvarp um það.

10. gr.

Verði konungur ófær til, að hafa stjórnina á hendi, skal ríkisráðið stefna saman ríkisþinginu. Fallist þá hið sameinaða ríkisþing með þrem fjórðungum atkvæða þeirra, sem greidd verða, á, að þörf sé til, þá skal velja ríkisstjóra, og skipa lögráðendur, ef nauðsyn þykir til bera.

11. gr.

Sè við því að búast, að konúngsefnið muni eigi verða fulltíða, þegar konungur deyi, eða verða óhæft annara hluta vegna, til að hafa stjórnina á hendi, þá skal með lagaboði ákveða ríkisstjóra, en konungur skal skipa lögráðendur. Ríkisstjórinn má eigi vera meðal þeirra.

12. gr.

Ríkisstjórinn skal sverja eið þann, sem konúngi er boðið, og skal hann neyta í nafni konúngs allra réttinda hans, meðan hann er ríkisstjóri; þó má hann eigi stúnga upp á breytingu á ríkiserfðunum.

13. gr.

Nú deyr konungur, og skal ríkisþing það, sem næst á undan hefur verið kosið, koma saman á 14. degi eptir lát konúngs, án þess því sé stefnt saman.

14. gr.

Sè ekki konúngsefni til, eða geti ekki konúngsefnið eður ríkisstjórinn tekið þegar í stað við stjórninni, þá skal ríkisráðið hafa hana á hendi, þángað til ríkisþingið er búið að ráða úr, hvað gjöra skuli.

15. gr.

Sè ekki konúngsefnið eða ríkisstjórinn viðstaddur, þá skal hið sameinaða ríkisþing setja frest, nær hann eigi að vera kominn heim aptur. Sè konúngsefnið ekki búið að ná lögaldri, eða hann sé ófær annara hluta vegna, til að hafa stjórn-

ina á hendi, og sè ekki settur ríkisstjóri nè lögráðendur, þá skal hið sameinaða ríkisþing setja ríkisstjóra og skipa lögráðendur. Sè ekkert konúngsefni til, þá skal hið sameinaða ríkisþing velja konúng og ákveða erfðimar eptirleiðis.

16. gr.

Konúngsmötuna skal með lagaboði ákveða fyrir stjórnartíð hans. Þar með skal og til tekið, hverjar hallir og aðrar ríkiseignir undir konúngsmötuna heyri.

Konúngsmatan verður ekki sett í veð fyrir skuld.

17. gr.

Handa þeim, sem af konúngsættinni eru, má með lagaboði ákveða árlegan fjárstyrk. Peníngum þessum má ekki eyða utanríkis, nema ríkisþingið leyfi.

III.

18. gr.

Konúngur er ábyrgðarlaus; hann er heilagur og fríðhelgur. Ráðgjafarnir hafa stjórnarábyrgðina.

19. gr.

Konúngur velur ráðgjafa sína og vikur þeim úr völdum. Undirskript konúngs undir ákvarðanir þær, sem snerta löggjöf og stjórn, skal gefa þeim fullt gildi, þegar einn ráðgjafi skrifar undir með honum. Ráðgjafinn, sem skrifar undir, ábyrgist ákvörðunina.

20. gr.

Ráðgjafana má ákæra fyrir embættisrekstur þeirra. Þjóðþingið getur ákært þá, en ríkisdómurinn skal dæma þá.

21. gr.

Allir ráðgjafarnir saman eru ríkisráðið. Forsetadæminu stýrir þar sá, sem konúngur nefnir fremstan þeirra.

Öll lagafrumvörp og áriðandi stjórnartilhaganir skal bera undir ríkisráðið. Fyrirkomulag þess og eins ráðgjafaábyrgðina skal ákveða með lagaboði.

22. gr.

Konungur skal veita öll embætti þau, sem hann hefur veitt hingað til. Breytingu má á þessu gjöra með lagaböði. Engan þann má nefna til embættismanns, sem eigi hefur innlends manns réttindi.

Konungur getur vikið þeim frá embætti, sem hann hefur veitt það. Eptirlaun embættismanna skulu ákveðin samkvæmt eptirlaunalagaböðinu.

Konungur á vald á, að flytja embættismenn úr einu embætti í annað án samþykkis þeirra, þó svo, að þeir einskis í missi af embættistekjum, og að þeim sé gefinn kostur á, að kjósa, hvort þeir vilji heldur embættaskiptin, eða þá lausn frá embætti með eptirlaunum þeim, sem hinar almennu reglur ákveða.

Frá reglu þessari má með lagaböði undan skilja ýmsa embættismannaflokka, auk embættismanna þeirra, sem nefndir eru í 78. gr.

23. gr.

Konungur hefur hið ædsta vald yfir land- og sjó-liðinu.

Hann boðar stríð og semur frið, og gjörir samninga og verzlunarskilmála, og segir þeim upp; en eigi getur hann með gjörningum slíkum afsalað neinum hluta landsins, nè ráðið yfir neinum ríkistekjum, nè lagt neina aðra skuldbinding á ríkið, nema ríkisþingið leyfi það.

24. gr.

Konungur stefnir saman reglulegu ríkisþingi á ári hverju. Án samþykkis konungs má það eigi eiga setu lengur en tvo mánuði.

Breytingar á ákvörðunum þessum má gjöra með lagaböði.

25. gr.

Konungur getur stefnt saman ríkisþinginu til aukafunda, og ræður hann þá, hvað lánga setu það skal eiga.

26. gr.

Konungur getur frestað fundum hins reglulega ríkisþings um tiltekinn tíma, en samt eigi lengur en um tvo mánuði,

nema ríkisþingið samþykkist það, og ekki nema einu sinni á ári því, sem þingið á næst að hafa reglulegan fund.

27. gr.

Konungur getur leyst upp ríkisþingið, annaðhvort allt þingið eða aðrahvora deild þess; sé einungis annað þingið upp leyst, þá skal fresta fundum hins þingsins, þangað til ríkisþingið allt getur aptur átt setu, og skal það vera áður en 2 mánuðir séu liðnir, frá því þingið var leyst upp.

28. gr.

Konungur getur látið leggja fyrir ríkisþingið lagafrumvörp og aðrar uppástungur.

29. gr.

Samþykkis konungs þarf til þess, að nokkur ákvörðun ríkisþingsins geti fengið lagagildi. Konungur skipar, að birta lög-in, og sér um, að þeim sé fullnægt.

30. gr.

Þegar mikið liggur á, getur konungur gefið út bráðabyrgðalög, meðan þingið stendur ekki yfir, en eigi mega samt slík lög koma í bága við grundvallarlögin, og ætíð skulu þau lögð undir næsta ríkisþing þar á eptir.

31. gr.

Konungur getur náðað menn og veitt almenna uppgjöf á sökum; ráðgjafana getur hann að eins með samþykki þjóðþingsins þegið undan hegníngum þeim, sem ríkisdómurinn hefur lagt á þá.

32. gr.

Konungur veitir sumpart sjálfur, sumpart lætur hann hlut- aðeigandi stjórnarvöld veita leyfi þau og undantekningar frá lögnum, sem vant hefur verið að veita, eptir reglum þeim, sem fylgt hefur verið hingað til.

33. gr.

Konungur á vald á, að láta slá penínga, samkvæmt því sem lögin þjóða.

IV.

34. gr.

Deildir ríkisþingsins eru þjóðþingið og landþingið.

35. gr.

Kosningarrétt til þjóðþingsins á hver maður, sem hefur óflekkað mannorð og innlends manns réttindi, og er fullra 30 ára, nema hann :

- a*, sé háður einhverjum einstökum manni, og sé ekki sjálfur búsettur;
- b*, þiggi eða hafi þegið sveitarstyrk, sem ekki hefur verið gefinn honum upp eða er borgaður;
- c*, sé eigi fjár síns ráðandi;
- d*, hafi eigi verið heimilisfastur í eitt ár í kjördæmi því eða bæ, sem hann er í, þegar kosningar fara fram.

36. gr.

Kjörgengi til þjóðþingsins á hver maður, sem hefur óflekkað mannorð og innlends manns réttindi, og er fullra 25 ára að aldri, ef það, sem til tekið er í 35. gr., *a*, *b*, *c*, á ekki heima hjá honum.

37. gr.

Tala þjóðþingismaða skal vera eptir tiltölu hér um bil 1 af hverjum 14000 innbúa. Kosningar skulu fara fram í kjördænum, en stærð kjördæmanna skal ákveðin í kosningarlögum. Kjördæmi hvert skal velja einn mann meðal þeirra, sem á kjörþingi hafa boðið sig fram.

38. gr.

Þjóðþingismenn skulu valdir fyrir 3 ár, og fá þeir daglaun.

39. gr.

Kosningarrétt til landþingsins á hver sá, sem hefur kosningarrétt til þjóðþingsins eptir 35. gr. Þeir, sem kosningarrétt eiga, skulu velja kjörmenn úr sínum flokki, samkvæmt ákvörðunum þeim, sem í kosningarlögum verða gjörðar.

40. gr.

Kjörgengur til landþingsins er hver sá, sem hefur óflekkað

mannorð og innlends manns réttindi, og sè eigi bú hans uppboðs- eða þrota-bú, ef hann er fullra 40 ára að aldri og á hinu seinasta ári hefur annaðhvort galdið 200 ríkisdali í beinlínis skatt til ríkisins eða til sveitar, eða getur sannað, að árstekjur hans hafi numið 1200 ríkisdöllum.

Í kjördæmum þeim, þar sem eigi eru nógu margir kjörgengir menn eptir þessari reglu, að tiltölu þeirri við innbúafjöldann, sem til skal tekin í kosningarlögnum, skal bæta við tölu hinna kjörgengn svo mörgum af þeim, sem mestan skatt gjalda í kjördæminu, að hlutfall þetta náist.

41. gr.

Kosningar til landþingsins skulu fara fram í stærri kjördæmum, og skal þau ákveða í kosningarlögnum. Í hverju þessara kjördæma skulu kjörmenn halda fund, og greiða atkvæði um svo marga menn, sem kjósa skal fyrir kjördæmið, og skulu að minnsta kosti þrjú fjórðungar þeirra, sem kosnir verða, hafa átt fast heimili í kjördæminu hið seinasta ár, áður kosningar fara fram. Til þess kosningar séu gildar, þarf meir en helming af atkvæðum þeim, sem greidd verða.

42. gr.

Á landþinginu skulu ætíð sitja hér um bil helmingi færri menn en á þjóðþinginu.

43. gr.

Landþingismenn skulu valdir fyrir 8 ár. Helmingur þeirra skal fara úr þinginu 4. hvert ár. Þeir fá jafnmikil daglaun og þjóðþingismenn.

44. gr.

Þegar búið er að gefa ný sveitastjórnarlög, má með lagaþóki fá kosningar til landþingsins í hendur hinum stærri sveitastjórnarnefndum (í ömtum eða landsálfum).

V.

45. gr.

Hið árlega ríkisþing skal koma saman fyrsta mánudag í október - mánuði, hafi konungur ekki stefnt því saman áður.

46. gr.

Þar á ríkisþingið að koma saman, sem stjórnin hefur aðsetur sitt. Þegar eitthvað sérlegt ber að höndum, getur konungur stefnt því saman á einhverjum öðrum stað í ríkinu.

47. gr.

Ríkisþingið skal vera friðhelgt. Sá, sem brýtur gegn friði þess og frelsi, eða býður eitthvað, sem þar að lýtur, eða hlýðir slíku boði, verður sekur um drottinssvik.

48. gr.

Bæði þingin eiga, hvort um sig, rétt á, að stínga upp á lagaboðum og samþykkja þau fyrir sitt leyti.

49. gr.

Þingin geta, hvort um sig, sent konungi ávarp.

50. gr.

Þingin geta, hvort um sig, sett nefndir af þingmönnum í þinginu, til að rannsaka málefni, sem eru áriðandi fyrir almenníng. Nefndir þessar skulu eiga rétt á, að heimta skýrslur, munnlegar og bréflugar, bæði af embættismönnum og einstökum mönnum.

51. gr.

Engan skatt má á leggja, né breyta, né af taka, nema með lagaboði. Svo má og eigi kalla menn til herþjónustu, né taka ríkislán, né selja neina af eignum krúnunnar, nema slíkt sé með lagaboði ákveðið.

52. gr.

Undir eins og reglulegt ríkisþing er sett, skal í hvort skipti leggja fram frumvarp til laga um ríkisfjárhaginn fyrir hið næsta ár, og skal þar í vera áætlun um tekjur og útgjöld ríkisins.

Fjárhagslaga-frumvarpið skal fyrst rætt á þjóðþinginu.

Fyr, en búíð er að samþykkja fjárhagslögin, má engan skatt heimta. Engin útgjöld skulu eiga sér stað, sem eigi eru byggð á þeim.

53. gr.

Þingin skulu, hvort um sig, kjósa 2 reikningsskoðunarmenn, og skal þeim veita laun fyrir starfa sinn. Þessir menn eiga að gagnskoða hinn árlega ríkisreikning og gæta þess, að tekjur ríkisins séu þar allar til taldar, og að ekkert hafi verið út galdið, nema eptir fjárhagslögunum. Þeir geta krafist, að fá allar skýrslur þær og skjöl, sem þeim þykir þurfa.

Síðan skal leggja hinn árlega ríkisreikning með athugasendum reikningsskoðunarmanna fyrir ríkisþingið, og skal það leggja á úrskurð um hann.

54. gr.

Enginn útlendingur getur eptirleidis öðlæzt innlends manns réttindi, nema með lagaböði.

55. gr.

Ekkert lagafrumvarp má samþykkja á þingi að fullnustu, fyr en það hefur verið rætt þar þrisvar.

56. gr.

Hafi eitthvert lagafrumvarp verið fellt af öðruhvorum þinginu, þá má ekki aptur taka það til umræðu í sömu deild á því þingi.

57. gr.

Þegar búið er að samþykkja eitthvert lagafrumvarp á öðru þinginu, skal leggja það fyrir hitt þingið, eins og það var samþykkt; sé því þar breytt, skal senda það aptur hinu fyrra þinginu; verði því enn breytt, sendist það á ný til hins þingsins. Verði menn eigi að heldur á eitt sáttir, þá skal hvort þing um sig, ef annaðhvort þingið krefur þess, kjósa jafnmarga þingmenn í nefnd, er segja skal álit sitt um ágreiningsatriðin. Að því búnu skal hvort þing um sig leggja á úrskurð eptir því, sem nefndarmenn hafa farið fram á.

58. gr.

Þingin skulu, hvort um sig, skera úr, hvort þingmenn þeirra séu löglega kosnir.

59. gr.

Sérhver nýr þingmaður skal, undir eins og búið er að

viðurkenna, að kosning hans sé gild, vinna þann eið, að hann skuli halda grundvallarlögin.

60. gr.

Ríkisþingsmenn eru eingaungu bundnir við sannfæringu sína, en eigi við reglur frá kjósendum sínum.

Embættismenn þeir, sem kosnir verða til ríkisþingsins, þurfa ekki leyfi stjórnarinnar til að þiggja kosninguna.

61. gr.

Meðan ríkisþingið stendur, má ekki taka neinn ríkisþingsmann fastan fyrir skuldir án samþykkis þings þess, sem hann er í, nè heldur setja hann í varðhald, eða höfða mál gegn honum, nema hann sé staðinn að glæp. Enginn ríkisþingsmaður verður krafinn til reikningsskapar utanþings fyrir það, sem hann hefur talað á ríkisþinginu, nema þing það, sem hann er í, leyfi.

62. gr.

Komist sá, sem löglega er kosinn, í einhverjar þær kringumstæður, sem svipta kjörgengi, missir hann rétt þann, er kosningunni fylgir. Þó skal enginn missa sæti á landþinginu, þó hann flytji sig í annað kjördæmi einhvern tíma á því tímabili, sem hann er kosinn fyrir.

Það skal með lagaboði ákveða, nær kjósa þurfi um aptur, þegar einhver ríkisþingsmaður fær embætti með launum.

63. gr.

Ráðgjöfunum skal heimilt, að sitja á ríkisþinginu sökum embættisstöðu sinnar, og eiga þeir rétt á, að biðja sér hljóðs við umræður málanna, svo opt sem þeir vilja, en verða að öðru leyti að gæta þingskapa. Ekki skulu þeir neyta atkvæðisréttar, nema þeir séu jafnframt ríkisþingsmenn.

64. gr.

Hvort þing skal velja sér forseta sjálft, og einn eða fleiri varaforseta.

65. gr.

Hvorugt þingið má samþykkja neitt, nema fleiri séu á fundi og greiði þar atkvæði, en helmíngur þingmanna.

66. gr.

Heimilt er hverjum ríkisþingsmanni, að bera upp sérhvert almennt málefni á þingi því, sem hann er í, ef þingið leyfir það, og beiðast þar um skýrslu ráðgjafanna.

67. gr.

Hvorugt þingið má taka við neinni bænarskrá, nema hún sé lögð fram af þingmanni, sem þar á setu.

68. gr.

Þyki þinginu ekki ástæða til, að leggja úrskurð á eitthvert málefni, þá getur það vísað því til ráðgjafanna.

69. gr.

Þingin skal halda í heyranda hljóði. Þó getur forseti eða svo margir þingmenn, sem til tekið verður í þingreglunum, krafizt, að öllum utanþingsmönnum sé vísað burt, og skal þá þingið skera úr, hvort málefnið skal ræða í heyranda hljóði eða á heimulegum fundi.

70. gr.

Þingin skulu, hvort um sig, ákveða reglur um, hvernig verkum skuli niður skipa, og allt fara reglulega fram.

71. gr.

Þá er ríkisþingið sameinað, þegar þjóðþingið og landþingið koma saman á fund.

Til að leggja þar úrskurð á málin, þarf meir en helmingur þingmanna úr hvorutveggja þinginu að vera við staddur og greiða atkvæði. Hið sameinada ríkisþing velur sjálft forseta sinn, og setur sér þinglög.

VI.

72. gr.

Í ríkisdóminum skulu sitja 16 menn, sem kosnir skulu til 4 ára, helmingurinn af landþinginu meðal landþingismanna, en helmingur af æðsta dómi landsins, meðal þeirra, sem í honum sitja. Ríkisdómurinn skal sjálfur velja sér forseta úr flokki sínum.

Um rekstur málanna fyrir ríkisdómi skal ákveða nákvæmari reglur með lagaboði.

73. gr.

Ríkisdómurinn skal dæma mál þau, sem þjóðþingið höfðar gegn ráðgjöfunum.

Svo getur og konungur með samþykki þjóðþingsins látið ákæra aðra menn fyrir ríkisdóminum um glæpi þá, sem honum þykja mjög háskalegir fyrir ríkið.

74. gr.

Skipun dómsvaldsins verður eigi ákveðin, nema með lagaboði.

75. gr.

Dómsvald það, sem fylgt hefur sumum fasteignum, skal með lagaboði af taka.

76. gr.

Dómarastörfin skal að greina frá yfirvaldsgjörðum, samkvæmt reglum þeim, sem ákveðnar verða um það með lagaboði.

77. gr.

Dómendur skulu eiga rétt á, að leysa úr öllum spurningum um embættistakmörk yfivalda. Þó getur sá, sem þar um leitar úrskurðar, ekki komið sér hjá, að hlýða í brád yfirvaldsboðinu, með því að skjóta málinu til dóms.

78. gr.

Dómendur skulu í embættisverkum sínum fara einungis eptir lögunum. Þeim má eigi víkja úr embætti, nema með dómi, nè heldur flytja þá í annað embætti gegn vilja þeirra, nema þegar svo stendur á, að verið er að koma nýrri skipun á dómstólana. Þó má gefa þeim dómara, sem er fullra 65 ára gamall, lausn frá embætti, en eigi skal hann missa neins í af launum sínum.

79. gr.

Jafnskjótt og að svo miklu leyti því verður við komið, skulu dómar allir fara fram munnlega og í heyraða hljóði. Í óbótamálum og í sakamálum þeim, er spretta af afbrotum gegn landsstjórninni sjálfri, skal taka upp kviðu.

VII.

80. gr.

Skipulag þjóðkirkjunnar skal ákveða með lagabóði.

81. gr.

Leyfilegt er, að stofna félög, til að þjóna guði með þeim hætti, er bezt á við hvers eins samfæringu, þó með því skilyrði, að ekkert sé kennt né framið, sem stríðir gegn góðu siðferði og reglu.

82. gr.

Enginn er skyldur, að greiða gjöld til annarar guðsþjónustu, en hans eigin, nema gjöld þau, er greidd eru af eign; þó ber sérhverjum þeim, sem ekki sannar, að hann sé í einhverjum þeim trúarbragðaflokki, sem viðurkenndur er í landinu, að greiða til skóla gjöld þau, sem lögboðið er að gjalda til þjóðkirkjunnar, og eigi eru greidd af eign.

83. gr.

Kjör trúarbragðaflokka þeirra, sem á greinir við þjóðkirkjuna, skal nákvæmar ákveða með lagabóði.

84. gr.

Enginn má neins í missa af borgaralegum og þjóðlegum réttindum fyrir sakir trúarbragða sinna, né heldur má nokkur fyrir þá sök skorast undan nokkurri almennri félagsskyldu

VIII.

85. gr.

Sérhver sá, sem tekinn er fastur, skal leiddur fyrir dómara, fyr en sólarhringur sé um liðinn. Megi ekki þá jafnskjótt láta hann lausan aptur, ber dómaranum, svo fljótt sem verður, og í seinasta lagi áður en 3 dagar séu liðnir, að leggja á úrskurð, er byggður sé á tilgreindum ástæðum, um að hann skuli setja í varðhald; en megi láta hann lausan mót veði, þá ber dómaranum, að ákveða með úrskurðinum, hvert eða hvað mikið veðið skuli vera.

Úrskurði þeim, sem dómari segir upp, má hinn hlutaðeigandi þegar skjóta sér í lagi til æðri dóms.

Engan má hepta fyrir þá ávirðing, er að eins varðar fjársekt eða einföldu fangelsi.

86. gr.

Heimilið er friðhelgt. Ekki má gjöra húsleit, né kyrrsetja bréf eða önnur skjöl og rannsaka þau, nema eptir dómsúrskurði, ef lögín gjöra ekki sérlega undantekningu.

87. gr.

Eignarrétturinn er friðhelgur. Engan má skylda til, að láta af hendi eign sína, nema almenningsþörf krefji; þarf til þess lagaboð, og komi fullt verð fyrir.

88. gr.

Öll bönd þau, er hamla frelsi í atvinnuvegum og jafnrétti manna til atvinnu, og eigi eru byggð á almenningsheillum, skal af taka með lagaboði.

89. gr.

Sá, sem ekki getur sjálfur sæð fyrir sér og sínum, og sé hann ekki skyldu-ómagi annars manns, skal eiga rétt á, að fá styrk úr almennum sjóði, þó með því móti, að hann gángist undir skyldur þær, er lögín áskilja þar um.

90. gr.

Hafi foreldrar ekki efni á, að láta uppfræða börn sín, skal veita þeim kennslu ókeypis í alþýðuskólunum.

91. gr.

Hver maður á rétt á, að láta í ljósi á prenti hugsanir sínar; þó verður hann að ábyrgjast þær fyrir dómi. Yfirskoðun rita og aðrar slíkar tálmanir fyrir prentfrelsið skal aldrei mega taka upp aptur.

92. gr.

Rétt eiga menn á, að stofna félög í sérhverjum löglegum tilgáangi, án þess leyfi þurfi að sækja til þess. Ekkert félag skal mega leysa upp með stjórnarráðstöfun. Þó má banna félög um sinn, en þá verður þegar að höfða mál gegn þeim, til þess þau verði leyst upp.

93. gr.

Rètt skulu menn eiga á, að safnast saman vopnlausir. Lögreglustjórnin á rétt á, að vera við almennar samkomur. Banna má mannfundi undir berum himni, þegar óttast má fyrir, að af þeim standi óspektir.

94. gr.

Í uppflaupum má eigi bera vopn á menn, fyrir en búið er í nafni konungs og laganna þremur sinnum og þó árángurslaust að biðja mannþyrpinguna að skilja, nema svo sé, að ráðizt sé á hermennina að fyrri bragði.

95. gr.

Sérhver vopnfær maður skal vera skyldur til, að taka sjálfur þátt í vörn fjöðurlandsins, eptir því sem lögin fyrir skipa.

96. gr.

Rètti sveitafélaganna, til að ráða sjálf málefnum sínum með umsjón þjóðfélagsins, skal skipa með lagaboði.

97. gr.

Öll sérleg réttindi, er lögin hafa bundið við aðal eða nafnbætur, skulu vera af tekin.

98. gr.

Engin lèni nè erfðaoðul má eptirleiðis stofna; en það skal með lagaboði á kveðið, hvernig þau, sem nú eru, geti orðið að frjálstri eign.

99. gr.

Ákvarðanir þær, sem gefnar eru í 85., 92. og 93. gr., skulu að eins vera gildar fyrir stríðsliðið með þeim takmörkunum, sem leiða af herþjónustulögunum.

IX.

100. gr.

Uppástungur um breytingu á grundvallarlögum þessum eða viðauka við þau skal bera upp á reglulegu ríkisþingi. Verði ákvörðun sú, sem um það er tekin, samþykkt óbreytt af hinu næsta reglulega ríkisþingi, og fallist konungur á hana, þá

skulu bæði þing upp leyst og nýjar kosningar fara fram bæði til þjóðþingsins og landþingsins. Verði ákvörðunin samþykkt í þriðja sinn af hinu nýja ríkisþingi, hvort heldur það er á reglulegu þingi eða á aukaþingi, og verði hún staðfest af konungi, þá verður hún að grundvallarlögum.

Ákvarðanir um stundarsakir.

1.

Ákvörðunin í 16. gr., að konungsmötuna skuli á kveða með lagaböð, skal ekki eiga sér stað um konung þann, sem nú er. Svo skal og það, sem fyrir er mælt í 17. gr., ekki vera því til fyrirstöðu, að fjárstyrk þeim, sem þar getur um, sé eytt utanríkis að svo miklu leyti, sem slíkt hefur heimild í samningum, sem þegar eru í gildi.

2.

Þángað til eptirlaunalög þau, sem heitið er í 22. gr., koma út, skal sérhver embættismaður, sem veitt er lausn samkvæmt boðum greinar þessarar, fá eptirlaun eptir reglum þeim, sem hingað til hefur verið fylgt.

3.

Ákvörðun sú, sem gefin er í 78. gr., að eigi megi víkja dómendum úr embætti, nema með dómi, og heldur ekki flytja þá í annað embætti að þeim fornspurðum, skal ekki eiga sér stað um dómendur þá, sem nú eru, þegar þeir hafa jafnframt önnur störf á hendi.

4.

Þángað til húið er að koma annari skipun á meðferð sakamála, skal svo að fara um áfríun þá af varðhaldsúrskurðum, sem getið er um í 85. gr., sem borgaralegt mál væri, nema hvað stefnufresturinn skal vera eins og í aukaréttarmálum, og skal kærandi eigi þurfa að við hafa stimplaðan pappír, né greiða neina borgun fyrir meðferð málsins fyrir dómi. Honum skal veitt færi á, að leita ráða hjá málflutningsmanni um það, sem snertir áfríunina, og skal mega leggja fram ný skilríki í málinu fyrir yfirdóminum.

Og skulu þá með þessu vera af tekin konungalög þau, sem fyrirrennari Vor á konungssætinu, hinn sæli konungur Friðrik hinn þriðji gaf út 14. nóvember 1665, samkvæmt umbóði því, sem honum var til þess gefið af hverri stétt fyrir sig, og skulu að eins gildar ákvarðanir þær í konungalögum þessum, sem standa í 27.—40. gr. um erfðatalið, og staðfestar eru í 4. gr. í grundvallarlögunum, og það, sem fyrir er skipað í 21. og 25. gr. um karla þá og konur, sem af konungsettinni eru, þángað til þessu kann að verða breytt með nýjum lögum um konungsettina.

Gefið í höll Vorri Kristjánsborg, 5. júní 1849.

Undir hendi Vorri og innsigli.

Á s t æ ð u r

til

lagafrumvarps um stöðu Íslands í fyrirkomulagi ríkisins
og um kosningar á Íslandi til ríkisþingsins.

Samkvæmt kosningarlögnum 7. júlí 1848, 1. gr., nefndi hans hátign konungurinn 5 fulltrúa fyrir Íslands hönd til fundar þess, er lagt var fyrir frumvarp það til grundvallarlaga ríkisins, sem staðfest var síðan af konungi 5. júní 1849.

Jafnframt þóknadist konungi með bréfi 23. sept. 1848, að bjóða stiptamtmaninum á Íslandi, að birta það landsmönnum, að þó konungur þannig kríngumstæðanna vegna hefði orðið að láta hluttekningu þá, er Íslendingum bæri að tiltölu við aðra þegna í ráðagjörðum þjóðfundarins um stjórnarskipunina, koma fram á annan hátt, en á kveðið var um innbúana í hinum dönsku umdæmum, væri það þó ekki ásetningur sinn, að adalákvarðanir þær, er nauðsynlegar kynnu að vera vegna sérlegs ásigkomulags Íslands, til þess að staða lands þessa í fyrirkomulagi ríkisins yrði ákveðin í hinum einstöku greinum, skyldi verða samþykktar, fyr en búið væri að láta Íslendinga sjálfa gefa til kynna álit sitt um það á þingi sér í lagi í landinu sjálfu.

Grundvallarlögin voru síðan samþykkt án neins sérlegs skilyrðis fyrir Íslands hálfu; aptur voru áskildar sérlegar ákvarðanir fyrir Ísland í 18. og 37. gr. í kosningarlögum þeim til ríkisþingsins, er lögð voru sömuleiðis fyrir ríkisfundinn og komu út 16. júní 1845.

Eftir það voru 28. sept. 1849 gefin út lög um kosningar til þjóðfundar þess á Íslandi, sem heitið var í fyr nefndu kon-

úngsbreffi 23. sept. 1848, og hafa síðan kosningar farið fram eptir þeim; verður það því nú aðalætlunarverk þings þessa, sem stefnt er saman með boðunarbreffi 16. maí 1850, að segja álit sitt um lagafrumvarp það, er prentað er hér að framan, og miðar til, að ákveða þær aðalákvarðanir, sem vegna sérlegs ásigkomulags Íslands mega virðast nauðsynlegar, til þess ákveðin verði staða lands þessa í fyrirkomulagi ríkisins, og undir eins að efna það, sem áskilið er í kosningarlögnum 16. júní 1849 viðvíkjandi ríkisþingskosningum á Íslandi.

Þar eð konúngalögin, einkum í 19. gr., ásamt boðunarbréfinu 4. sept. 1709, er birt voru með konúngalögin, hafa þegar ákveðið, að Ísland sé partur úr ríkinu, svo að eigi getur það orðið umræðuefni, og eptir að konúngur hefur, með því að staðfesta grundvallarlögin, samþykkt þjóðlega stjórnarskipun innan takmarka þeirra, er sett eru með konúngalögnum, þá getur nú að eins orðið umtalfefni, á hvern hátt þörf sé til, vegna sérlegs ásigkomulags Íslands, að ákveða nákvæmar stöðu þess, svo hin nýja stjórnarskipun, sem ákvörðuð er með grundvallarlögnum, geti öðlzt þar fullt gildi.

Hvað því nú viðvíkur, hvort sleppa ætti einstökum greinum í grundvallarlögnum, eða laga þær, þegar grundvallarlögin væru lögleidd á Íslandi, virðist það sjálfsagt, að ekki þarf að fella úr greinir þær, er snerta þá hluti, er eigi eiga sér stað á Íslandi, t. a. m. 98. gr., þar eð það liggur í augum uppi, að þær geta ekki átt þar við, og eins er um þær greinir, sem virðast kynni þörf á að laga, vegna þess hvernig á stendur þar á landinu, t. a. m. 85. og 90. gr., að þær verður að skilja á þann veg, að eigi má heimta, að þeim sé fylgt beinlínis eptir orðunum, þegar það liggur bert fyrir, að því getur með engu móti orðið við komið. Stjórninni hefur því þótt frágángssök, að taka hinar einstöku ákvarðanir grundvallarlaganna fyrir, og laga þær eptir þörfum Íslands, og hefur hún því heldur kosið, að láta grundvallarlögin fá þar gildi, og að eins bæta við ákvörðunum þeim, sem fullgild ástæða er til vegna fjarlægðar landsins og stöðu þeirrar, er það hefur átt hingað til.

Aðalákvarðanir þær, er þannig ákveða stöðu Íslands í fyrirkomulagi ríkisins, má finna í fyrri hluta frumvarpsins, sem eru 10 greinir. Af því, sem þegar er sagt í kosningsbreffi því, 23. sept. 1848, er þjóðfundi þessum á Íslandi er stefnt

saman eptir, leiðir, að Ísland kemur í frumvarpi þessu einkum fram sem partur af ríkinu, eða er skoðað í viðskiptum þess við ríkið. Nú er það sjálfsagt, að öll þau mál, er snerta að eins Ísland sem hluta af ríkisheildinni, verða að heyra undir hina ædstu ríkisstjórn, og þá undir konúng og ríkisþingið í sameiningu, ef löggjafarmál eru. Vald þetta hlyti ríkisþingið að hafa, hvort sem Íslendingar ættu þar fulltrúa eða ekki, en réttsýni virðist samt að bjóða, að gefinn sé Íslendingum kostur á, að senda þjóðkjörna menn á ríkisþingið, eins og er um önnur umdæmi ríkisins, og að ákveðin sé tala fulltrúa þessara samkvæmt tiltölu þeirri við fólksfjöldann, sem til er tekin í grundvallarlögunum. Eru því í síðari hluta frumvarpsins ákvarðanir um kosningar á Íslandi bæði til þjóðþingsins og landþingsins, og er í ákvörðunum þessum leitast við, að laga sem bezt verður aðalreglurnar í grundvallarlögunum og í kosningarlögunum 16. júní 1849 eptir því, sem á stendur á Íslandi.

Að svo mæltu um aðalefnið skal nú horfið til hinna einstöku greina í frumvarpinu.

Til 1. greinar.

Þegar þingið á Íslandi hefur tjáð álit sitt um lagafrumvarp þetta, verður það lagt fyrir ríkisþingið. Lögum þeim, sem þar á eptir verða gefin, verður þá sjálfsagt þinglýst ásamt grundvallarlögunum, og hefur því ekki þótt þörf á að til greina, frá hvaða tíma grundvallarlögin skuli hafa gildi. Það virðist að öðru leyti vart geta komið í bága við 2. gr. grundvallarlaganna, að konúngur og ríkisþingið í sameiningu leiði í lög ákvarðanir um, hvernig koma skuli fyrir ríkisstjórninni í einstökum umdæmum ríkisins, og hefur stjórnin álitíð, að með þessu móti mætti veita Íslandi í málum þeim, er eingaungu snerta landið út af fyrir sig, stjórn þá, er kunnugri sé högum landsins, en ríkisþingið væri, ef það ætti, samkvæmt grundvallarlögunum, að taka beinlínis þátt einkum í löggjöfnni um mál þau, sem getið var.

Til 2. greinar.

Orð þau, sem hér eru höfð, til að lýsa málum þeim, sem undan skilin eru löggjafarvaldi ríkisþingsins, eru að mestu leyti tekin úr alþingistilskipuninni 8. marz 1843, 1. gr. Það hefur

samt þótt nauðsynlegt, eins og sést af því, sem síðar segir, að til taka nákvæmar helztu mál þau, er heyra skuli þannig undir alþingi, til þess að komast hjá efasemdum eptirleiðis. Þar sem vísað er til ákvarðananna í grundvallarlögunum um ráðgjafaábyrgðina, þá er auðvitað, að þetta ber einungis að skilja um almenna ábyrgð þeirra fyrir ríkisþinginu og ríkisdóminum, og verður því um ábyrgðina fyrir það, sem einn eða fleiri ráðgjafar gjöra viðvikjandi stjórn Íslands, að fara að eins eptir þeim almennu reglum, sem fyrir er sagt í grundvallarlögunum. Þar á móti heldur alþingi rétti sínum, til að bera fram kærur, eptir tilsk. 28. maí 1831, 5. gr.

Þegar því næst er litið til hinna einstöku atriða í grein þessari, þá sést af því, að ríkisþinginu er að eins áskilin hluttekning í þeim málum, er snerta beinlinis ríkishátignina eða almennt gagn ríkisins. Þar sem t. a. m. hinn æðsti dómur er sameiginlegur fyrir Ísland og aðra parta ríkisins, þá leiðir af því, að eigi verður breytt reglunum um sambandið milli dóms þessa og undirdómstólanna, nema með lagaboði, sem samþykkt er af ríkisþinginu, og á þetta sér t. a. m. stað um ákvarðanir þær, er nú eru um það, hverjum málum áfria megi til hæstaréttar. Svo verður einnig, þegar tekin verður upp hin nýja meðferð á málum, er heitið er í 79. gr. grundvallarlaganna, löggjafarvald ríkisins að ákveða breytingu þá, sem þá verður gjörð, á sambandi æðsta dómsins við dómstólana á Íslandi. Að því er snertir ákvarðanir um réttindi einstakra manna, þá liggur það í augum uppi, að þegar ætlazt er til, að þær skuli vera gildar alstaðar í ríkinu — og er það t. a. m. æskilegt um löggaldurinn — þá verður eigi svo almennt gildi ákveðið af hinu sérlega löggjafarvaldi fyrir Ísland einu saman. Það er einnig auðsætt, að löggjöfin um eiginleg brot gegn ríkisstjórninni og um afbrot gegn almennum friði eða gegn skipun þjóðfélagsins, eins og henni er nú fyrir komið, t. a. m. upphlaup, samsæri, o. s. frv., getur eigi heldur verið ólík í einstökum pörtum ríkis þess, sem er veruleg eining, en að öðru leyti er löggjöfin um afbrot og hegningar talin meðal hinna innlendu málefna. Að því leyti því næst er á kveðið, að hin almennu kirkjuskipunarlög, eins og þeim kann að verða fyrir komið, skuli heimfæra til Íslands, eptir að alþingi hefur látið í ljósi álit sitt um þau, og þeim hefur verið breytt, eins og þarf, þá er þetta eðlileg afleiðing af því, að þjóðkirkjan er sú sama á

Íslandi og í Danmörku, og getur því varla komið til máls, að mismunur nokkur verði á grundvallarreglum þeim, er lögin verða byggð á, heldur að eins, að breytt verði einstökum ákvörðunum eptir því, sem á stendur á Íslandi. Skólamálefnið eru í nánú sambandi við háskólann, og eru óaðskiljanlegur partur af allri hinni æðri menntun, sem vafalaust verður að álitu almennt ríkismálefni; þar að auki eru útgjöldin til skólanna á Íslandi greidd úr ríkissjóðnum, og væri þetta, þó ekki væri annað, næg ástæða til, að alþingi getur vart átt neinn vissan eða yfirgripsmikinn þátt í fyrirkomulagi skólamálefnianna, enda kemur það ekki opt fyrir, að þetta þurfi að ákveða með eiginlegu lagabódi. Hin önnur atriði í grein þessari er eigi þörf á að útlista nákvæmar; einungis ber þess að geta, að nauðsyn þótti, að taka einnig fram í ákvörðunum þessum skilyrði það, að eigi sé neitt framið gegn ríkishátigninni og sameiginlegu gagni ríkisins, þar eð svo mætti við bera, að komið gætu í bága við það sumar þær ráðstafanir, er í snöggu álitu kynnu virðast að snerta eingaungu landið út af fyrir sig, t. a. m. reglur um fiskiveiðar útlendinga, o. s. frv. Þetta var einnig því nauðsynlegra, sem stjórninni hefur, sökum fjarlægðar Íslands og einkennilegs ásigkomulags, svo og til hægðarauka, þótt mega leggja undir aðgjörðir alþingis eigi allfá þvilik málefni, er í rauninni eru ríkismálefni eptir eðli sínu, en reyndar ekki nema að því leyti, sem málefni þau koma fyrir í landinu sjálfu.

Til 3. greinar.

Þó leitast hafi verið við, að til greina svo nákvæmlega, sem verða mátti, helztu málefni þau, er skuli vera undan skilin valdi ríkisþingsins, er samt eigi loku fyrir skotið, að vafi geti risið stöku sinnum, og þótti því eigi mega vanta ákvörðun um, hvernig leysa skyldi úr þeim vafa. Það liggur svo beint við, að eigi verði farið öðruvísi að, en í greininni stendur, í þeim málum, sem snerta ríkishátignina og sameiginlegt gagn ríkisins, að ekki þarf um það lengri útskýringu.

Til 4. greinar.

Þegar að greina á það, sem Ísland leggur til almennra ríkisútgjalda og til sérlegra útgjalda Íslands, þá er nauðsynlegt, að lagðar séu ákveðnar tekjur til hvors um sig. Þessu kynni

nú reyndar að verða komið fyrir á þann hátt, að Ísland greiddi víst gjald til ríkisins, er ákveðið væri eptir fólksfjölda og efna-
hag í samanburði við hina aðra parta ríkisins, en ákvarðað
væri aptur með sérlegum íslenskum skattalögum, á hvern
hátt gjaldið ætti að leggja á landsbúa. En bæði er það, að mikil
og, ef til vill, ókljúfandi vandkvæði eru á, að finna þá réttu
tíltölu, og Ísland gæti með engu móti greitt svo mikinn hluta af
hinum almennu ríkisútgjöldum, sem eptir því, sem næst liggur við,
yrði að leggja á það, og á hinn bóginn kemur slíkt skipulag naum-
ast alls kostar vel heim við rétta skoðun á viðskiptum einstaks
landsparts við allt ríkið, enda mundu einnig flestöll lögin umskatta
þá, er eigi eru beinlínis-skattar, heyra þegar undir vald ríkis-
þingsins eptir ákvörðunum hér á undan og sambandi þeirra við
hina almennu ríkisskipun. Það hefur því þótt einfaldast og rétt-
ast, að ákveða sinn tekjustofn handa hvoru, ríkinu og landinu,
og lofa svo hvorutveggja, að færa sér hann í nyt eptir því, sem
þörfin krefur, og yirðist þá bezt fara, að setja takmörkin, eins
og þau eru í lagafrumvarpi þessu, þannig, að lagðir séu til
ríkissjóðsins skattar þeir, sem eigi eru beinlínis-skattar, og þar
að auki nafnbótaskatturinn, en aðrir beinlínis-skattar, sem þar
að auki hafa á Íslandi einkennilegan uppruna og skipulag,
sæu, að frá skildum nafnbótasköttunum, lagðir til landssjóðs-
ins. En þegar skattatekjum ríkissjóðsins frá Íslandi þannig var
fækkað, þá var því meiri nauðsyn á, að áskilja sjóði þessum,
eins og áður, tekjurnar af hinum konúnglegu fasteignum þar. Þó
eignir krúnunnar á Íslandi hafi aðmestu leyti uppruna sinn frá
afteknum pápískum stíptunum, eða frá eignum, sem lagðar
hafa verið til andlegra þarfa, en síðan hafa verið dregnar inn í ríkis-
sjóðinn, þá getur þetta því síður orðið tekið til greina, sem
líkt er ástatt í nærri öllum Prótestanta-löndum, og hefur
einnig átt sér stað í Danmörku. Eigi má heldur missa sjón-
ar á því, að nú sem stendur er farið með öll fjárhagslög Ís-
lands, sem part af hinum almennu ríkisfjárhagslögum; sérlegu
stjórnarlífi Íslands hlýtur því að fara mikið fram við það, að
lögð verða undir álit alþingis eins skattalög þau, er einkum út-
heimta, að tekið sé sérlegt tillit til einkennilegs ásigkomu-
lags landsins. Loksins á Ísland eptir frumvarpi þessu þátt í
ríkisþinginu, og munu fulltrúar landsins, sem þar sitja, þannig
eiga kost á, að benda til þess, sem vert er að til greina sé tekið
Íslands vegna. Svo er því einnig heitið í 10. gr. frum-

varpsins, að leita skuli álits alþingis, verði því við komið, áður en breytt verði, auk annara, skattgjaldslögum þeim, er nú gilda fyrir Ísland, og það jafnvel þó breytingin sjálf sé undir ríkisþinginu komin. Í niðurlagi greinarinnar er ríkissjóðnum að eins áskilið endurgjald fyrir það, sem hann hefur lagt út, og aðrar fjárheimtur, t. a. m. leigur og gjöld upp í jarðaverð og lán.

Til 5. greinar.

Útgjöld þau, sem til skal færa í ríkisfjárhagslögunum eftir grein þessari, eru sumpart laun og eptirlaun til hinna ædstu embættismanna, er má álita sem beinlínis erindsreka ríkisstjórnarinnar, jafnvel þó þeir séu settir að nokkru leyti, til að hafa á hendu landsstjórn, sumpart útgjöld til ríkisþarfa þeirra, er snerta Ísland beinlínis.

Til 6. greinar.

Í þessari grein er það nákvæmar til greint, hverjar af tekjum þeim, er hingað til hafa verið goldnar til ríkisins, skuli leggja til hins íslenska landssjóðs. Því er einnig heitið, að nýir beinlínis-skattar og gjöld, er samþykkt verða af konungi og alþingi, skuli sömuleiðis renna í sjóð þennan. Þegar borin er saman ákvörðun þessi við 4. og 8. gr., þá sést, að ríkisþingið á eigi þátt í, að leggja aðra skatta á Ísland en þá, sem ekki eru beinlínis-skattar (nema nafnbótaskattinn, sem er sérstaklegs eðlis), og að nýir beinlínis-skattar verða ekki lagðir á, nema með samþykki alþingis, og að þeir eigi að renna inn í landssjóðinn. Þetta er að vísu mjög stór tilliðrun, og mætti hafa margt og mikið á móti því, sem byggt væri á góðum rökum, en á hinn bóginn mælir það fram með ákvörðun þessari, hve torvelt yrði fyrir ríkisþingið, að dæma um beinlínis-skatta á Íslandi, og hve mikil áhrif nýjar beinlínis-álögur geti haft á eignarástand manna, og á hinn bóginn er þess vænt, að eigi muni slíkur aðgreiningur á sköttum þurfa að verða því til fyrirstöðu, að sköttum þeim, sem eigi eru beinlínis-skattar, yrði stundum, ef til vill, breytt í beinlínis-skatta, þar sem þá, ef á þyrfti að halda, allajafna mætti bæta ríkissjóðnum upp andvirði hinna fyr töldu skatta með ákveðnu ársgjaldi, er landssjóðurinn gengist undir að greiða ríkissjóðnum, og yrði þá landssjóðurinn aptur að leita sér endurgjalds fyrir fé það með nýjum beinlínis-álögum, og yrði það að verða samþykkt af alþingi,

eins og einnig ríkisþingið yrði að samþykkja, að teknir væru af hinir fyr nefndu skattar. Með ákvörðun þeirri, að tekjur jafnaðarsjóðanna skuli mega leggjast til landssjóðsins, er haft tillit til þess, að svo kynni að fara, þegar fram liðu stundir, að amtskiptingin yrði álitin óhentug, og að landið vildi takast á hendur, sem heild, útgjöld þau, er legið hafa á ömtunum. Afniðurlagi greinarinnar má sjá, að ætlazt er til, að lagðir verði til landssjóðsins sjóðir nokkrir, er ætlaðir eru til sérlegra þarfa Íslands, en hingað til hafa verið beinlínis undir ríkisstjórninni. Af kollektupeningunum eru nú til 14,265 rbdd.; þá 300 rbdd., sem goldnir hafa verið hingað til á ári hverju úr ríkissjóðnum til garðaræktar, púðurs, í styrk til handiðnamanna, o. fl., má álita sem endurgjald fyrir mjölbótapeningana, og verður þá landssjóðurinn að taka að sér útgjöld þau, en fær í staðinu gjald þetta borgað á ári hverju

Til 7. greinar.

Það leiðir beinlínis af ákvörðununum í 6. gr., að landssjóðurinn verður að greiða öll útgjöld þau, er snerta innanlandsstjórn Íslands, og eigi eru lögð á ríkissjóðinn, og hefur fyrir því ekki þótt nauðsyn á, að greina til öll þessi einstöku útgjöld, og á konungur með, að til taka þau nákvæmar, nær sem vera skal, með tilhlutun alþingis. Þó er sjálfsagt um það, að embættismenn þeir, sem hingað til hafa átt rétt til eptirlauna, sem ríkisembættismenn, eptir reglum þeim, sem verið hafa í gildi hingað til, missa eigi rétt þennan, þó landssjóðurinn sé látinn gjalda laun þeirra eptirleiðis, og er því ákvörðun um það tekin inn í greinina. Hið sama verður einnig að eiga sér stað um embættismenn þá, er fá laun sín í aukatekjum og eigi eru nefndir í 5. gr. Einhver helztu útgjöldin, er lögð verða á landssjóðinn, eru til héraðslækna og annara heilbrigðisráðstafana (að frá teknum launum til landlæknisins), en málefni þessi eru svo sérstaklegs eðlis á Íslandi, að torvelt mundi ríkisþinginu, að dæma um þau.

Til 8. greinar.

Það er í sjálfu sér auðsætt, að eigi má veita fulltrúaþingi landsdeildar nokkurrar sér í lagi jafnyfirgripsmikinn rétt, til að ákveða skatta, og ríkisþingið hefur, og er það einnig samkvæmt þeirri ólíku stöðu, sem stjórnin stendur í til þinga þessara hvors um sig, þar sem stjórnarábyrgð ráðgjafanna að eins

snertir það, sem viðvikur ríkisþinginu. Engu að síður er Íslandi veitt í grein þessari allt það, er veita mátti, ef samband landsins við ríkið átti ekki með öllu að raskast.

Til 9. greinar.

Það er að öllu samkvæmt boðum alþingistilskipunarinnar, að þingið sjálft taki þátt í því, er miðar til, að auka réttindi þess, en samt hefur það þótt eiga vel við, að gefa alþingi nú þegar von um, að það auk hluttekningar þeirrar, sem það nú hefur í hinni íslenzku löggjöf sér í lagi, skuli einnig eiga nokkurn þátt í stjórn ýmissa innanlands - málefna, t. a. m. í að skoða reikninga og leggja úrskurð á þá, og í að sjá um eða taka þátt í innanlandsstjórn í ýmsum greinum. Það á ekki heima í þessum lögum, að útlista þetta nákvæmar, en fyrirmynd fyrir því, sem veitt getur orðið í þessu efni, mun koma fram í skipun sveitastjórnarinnar í hinum stærri umdæmum í konungsríkinu.

Til 10. greinar.

Eins og drepíð er á hér að framan, veitir ákvörðun þessi, ásamt því, að Ísland hefur fulltrúa á ríkisþinginu, næga vissu fyrir, að í þeim almennu lögum, er um leið snerta gagn Íslands sér í lagi, verði þessa hæfilega gætt. Að öðru leyti er auðsætt, að loforð það, sem gefið er, getur ekki verið takmarkalaust, vegna þess að kríngumstæðurnar kunna eigi ætíð að leyfa, að leitað sé álits alþingis; en því má örugglega treysta, að ríkisþingið muni sjálft hafa vakandi auga á því, að leitað verði álits alþingis, svo fljótt sem verður, í eiginlegum löggjafarmálum, er snerta Ísland, áður en ríkisþingið ræður nokkuð það af um mál þessi, sem æskilegt væri að leita álits alþingis um áður, og má því heldur koma þessu við, sem til breytingar á hinum eiginlegu íslenzku lögum útheimtast ný sérleg laga-
boð fyrir Ísland, jafnvel þó breytingarnar hafi atvikazt af, og hljóti á endanum að verða staðfestar með úrskurðum konungs og ríkisþingsins.

Til 11. greinar.

Tala ríkisþingsmanna þeirra, sem sendir skulu frá Íslandi, er hér á kveðin eptir 37. og 42. gr. grundvallarlaganna.

I.

Til 12. — 17. greinar.

Skilmálarnir fyrir kosningarrétti til þjóðþingsins og kjör-
gengi til þjóðþingismanns eru ákveðnir í greinum þessum
samkvæmt 35. og 36. gr. grundvallarlaganna og 1.—7. gr. kosn-
ingarlaganna 16. júní 1849.

Til 18. greinar.

Á Íslandi eru eigi, sem stendur, sveitastjórnir, er líkja
megi við hinar dönsku sveitastjórnir, nema í Reykjavíkurbaukaup-
staðar - lögsagnarumdæmi (tilsk. 27. nóvemb. 1846). Reglan í
dönsku kosningarlögnum 16. júní 1849, 8. gr., að bæj-
ar- eða sveitar- stjórnin skuli láta semja kjörskrárnar, varð
því að eins heimfærð til lögsagnarumdæmis þessa, en utan
Reykjavíkur varð að mynda stjórn sér í lagi, til að hafa á hendi
störf þau, er snerta kosningarnar og lögð eru í Danmörku á
bæja - eða sveita- stjórnirnar. Nú með því að líkast er með
hreppunum á Íslandi og með sveitafélögum þeim, sem myndast
í Danmörku af sóknunum eða prestaköllunum, þá hefur virðzt
bezt henta, að fela samningu kjörskrána í hverjum hrepp á
hendur kjörstjórn, og að í henni væru látnir sitja hreppstjór-
inn eða hreppstjórnirnar, sem forstöðumenn sveitarinnar, og prest-
ar þeir, sem þar eiga heima í hreppunum, en samt með skil-
yrði því, að í kjörstjórninni skuli ætíð vera að minnsta kosti 3
menn, og getur því sýslumaður, sem forstöðumaður hinnar
stærri kjördeildar, skipað mann að auki í kjörstjórnina, ef á
þarf að halda. Kjörstjórnin má sjálf kjósa sér forseta, líkt
og á kveðið er um bæja - og sveita- stjórnir í Danmörku.

Til 19. og 20. greinar.

Greinir þessar eru að öllu samkvæmar kosningarlögnum
16. júní 149, 9. og 10. gr.; eru ákvarðanir þessar í sjálfu sér
hentugar, og virðist ekkert vera því til fyrirstöðu, að þeim
sè fylgt á Íslandi.

Til 21. greinar.

Til samningar og leiðréttingar kjörskrána er hér ætlaður
allur marz - mánuður (í lögnum 16. júní 1849, 11. gr., eru til
þess ákveðnir 14 dagar síðustu í febrúar), bæði til þess

að kjörstjórnin hafi nógu lángan tíma, til að leita skýrslna þeirra, er þurfa, og af því öll kosningaskipunin er miðuð við, að þjóðþingiskosningar skuli fara fram um leið og alþingiskosningarnar, að því leyti því verður við komið; með því má komast hjá óþörfum umsvifum og tímatöf, og undir eins koma því til leiðar, að þjóðþingiskosningarnar fari fram á undan kosningunum til landþingsins, samkvæmt grundvallarreglunni í 76. gr. grundvallarlaganna.

Til 22. greinar.

Kjörskránum er hér ætlað að liggja fram til sýnis nokkuð lengri tíma, en eftir kosningarlögum 16. júní 1849, 12. gr., en líkt því, sem á kveðið er í lögum um ríkisþingskosningar á Færeyjum 29. desemb. 1850, 12. gr. „Hreppur“ er á flestum stöðum í frumvarpi þessu sömu þýðingar og „Commune“ í lögum 16. júní 1849.

Til 23. og 24. greinar.

Greinir þessar eru að öllu samkvæmar 13. og 14. gr. í lögum 16. júní 1849, að því undan teknu, að kjörstjórn kemur í 24. gr. í stað sveitastjórnar, og að kjörstjórnin verður að hafa gjörðabók sèr í lagi, þar eð varla mun vera til nein sameiginleg gjörðabók fyrir hreppinn, sem hæfileg sè til þess, og einkum virðist gjörðabók fátækra - málefna ekki verða höfð til þess.

Til 25. og 26. greinar.

Greinir þessar eru að öllu samkvæmar 16. og 17. gr. í lögum 16. júní 1849, nema hvað á kveðið er í hinni fyrnefndu grein, að amtmaður skuli skipa valinkunnan mann, til að halda uppi vörn fyrir kjörstjórnina, vegna þess að eigi eru til málaflutningsmenn á Íslandi; svo má og, að því er snertir tíma þann, sem ákveðinu er í 26. gr., vísa til þess, sem sagt er hér á undan.

Til 27. greinar.

Við kjörfylkjaskiptingu þá, sem hér er ákveðin, er haft tvennt fyrir augum; á annan bóginn, að eigi verði ferðirnar til aðalkjörstaðarins í kjörfylkinu örðugri nefndarmönnum þeim, sem sendir verða úr kjörþingisstjórnunum sýslanna, en þörf er

á, og á hinn bóginn, að fylgt sé, sem bezt verður, boðinu í 37. gr. grundvallarlaganna, og er þó reyndar ákvörðun þessi eigi álitin svo skuldbindandi í Danmörku, að eigi megi út af henni bregða, eins og líka orðin í greininni sjálfri og reglugjörð sú um kjördæmaskiptinguna, sem tengd er aptan við lögina 16. júní 1849, gefa til kynna. Eftir skirteinum þeim, sem stjórnin hefur í höndum, er þetta fólksfjöldinn í kjörfylkjunum:

í 1. kjörfylki	18,340
- 2. —	16,800
- 3. —	12,057
- 4. —	11,780

Til 28. greinar.

Grein þessi samsvarar 23. gr. í lögnum 16. júní 1849, en hún er aptur byggð á 37. gr. í grundvallarlögnum. Það hefur því reyndar ekki getað orðið umtalsefni, hvort hentugt sé í sjálfu sér á Íslandi, að binda kosninguna við skilmála þann, að fulltrúaefnið bjóðist fram sjálfur til kosningar, en þess ber þó að geta, að með því er ráðin bót á þeim helzta galla, sem er á kosningu þeirri í kjörhlutum, er að öðru leyti virðist eiga bezt við, eftir því sem háttað er þar í landi, en það er, að atkvæðin gætu að öðrum kosti hæglega farið svo á dreif, að fjærri færi, að kosningin yrði sannur vottur almenningsálitsins í kjörfylkinu. Það kynnir einnig, ef til vill, að verða auðveldara fyrir kjósendur, að finna menn þá, sem hæfir eru til að sitja á ríkisþinginu, þegar lögina skora á þá, að gefa sig fram sjálfir og að leggja sig undir dóm kjósanda.

Til 29. greinar.

Þar eð kjörnefnd sú, sem leggur saman atkvæðin á kjörstaðnum, myndast fyrst úr kjörþingisstjórnunum, þá er engin aðalstjórn til, er senda mætti tilkynningarbréf um þá, sem bjóðast vilja fram til kosningar, og það virðist því liggja næst við, að nefna til sýslumanninn á aðalkjörstaðnum í kjörfylkinu (í Reykjavík: bæjarfógetann), til að veita bréfum þessum móttöku; er hann og bezt fallinn til, að sjá um, að bréfin verði hæfilega birt, enda mun einnig mega ráð fyrir gjöra, að hann öðrum fremur leggi alúð á, að leysa starf þetta vel af hendi. Tíminn fyrir tilkynningu þessari er svoléiðis ákveðinn, að á annan bóginn þurfi fulltrúaefnið ekki að ráða sig fyr en í sein-

ustu lög, og að kjósendur á hinn bóginn geti í tíma fengið að vita efni tilkynningarbréfanna, og ráðgæzt um, hverjum þeir eigi að gefa atkvæði sín, og er þetta því fremur áriðandi, sem því verður ekki komið við, vegna þess kosningarnar fara fram í kjörhlutum, að fulltrúaefnin komi sjálf fram á kjörþingum, en það er mikilsvarðandi atriði í hinum dönsku kosningarreglum. Að öðru leyti má þess geta þegar á þessum stað, að kosningaskipun sú, sem hér er farið fram á, er hin sama, og lög-leidd er fyrir Færeyjar með lögnum 29. desemb. 1850, með breytingum þeim, sem nauðsynlegar eru, eptir því sem á stendur á Íslandi.

Til 30. greinar.

Þessi grein samsvarar að öllu 25. og 26. gr. laganna 16. júní 1849; sbr. lög 29. desemb. 1850, 19. gr.

Til 31. greinar.

Alþingiskjördæmin eru í frumvarpi þessu látni vera deildir af þjóðþingiskjörfylkjunum, og hefur til þess gengið, bæði að æskilegt virðist, eins og þegar er á minnst, að alþingiskosningar fari fram um leið og þjóðþingiskosningarnar, að því leyti því verður við komið, og þar að auki, að menn eru nú þegar vanir því á Íslandi, að koma saman á stærri kjörþingum. Eptir frumvarpinu um alþingiskosningarnar eru sýslurnar alþingiskjördæmi, en samt svo, að nokkrum lögsagnar-umdæmum þeim, sem 2 sýslur eru í, er skipt í kjördæmi, sitt fyrir hvora sýslu (t. a. m. Mýra- og Hnappadals- sýslur, Austur- og Vestur-Skaptafells- sýslur), og er með því gjört innbúum hægra fyrir, að koma á kjörþingin. Þar sem þannig er ástatt, verður þá að setja mann í stað sýslumanns í sýslu þeirri, þar sem hann getur ekki sjálfur staðið fyrir kjörþingisstjórninni.

Til 32. greinar.

Það leiðir af fjarlægð landsins, að eigi verður kosningardagurinn ákveðinn nema af einhverjum embættismanni í landinu sjálfu; en það virðist æskilegt, að til sè sameiginleg aðalstjórn yfir öllu því, sem snertir kosningar, og getur varla annar orðið tekinn til þess en stiptamtmaðurinn. Aftur verður að fela á hendur sýslumanni, er gengur í stað kjörþingisstjórnarinnar, að á kveða þingstað og stund, og með því, hvað frestur-

inn er látinn vera lánur, er séð um, að allar ákvarðanir þessar verði kunnar kjósendum samtíða.

Til 33. greinar.

Kjörþingisstjórnin í kjörfylkisdeildinni (sýslunni) er löguð eptir fyrirmynd þeirri, sem er í lögunum 16. júní 1849, 19. gr., nema hvað forsetar kjörstjórnanna eru, til þess að komast hjá umsvifum, látnir sitja í kjörþingisstjórninni, án þess þeir þurfi að vera valdir til þess, og situr þar að auki í stjórninni sýslumaður, sem einnig hefur að öðru leyti störf á hendi við kosningarnar, eins og sést á því, sem áður er getið. Það, sem á kveðið er um Reykjavík og Vestmannaeyjar, er byggt á því, að kjörklutir þessir eru, hvor um sig, ekki nema einn hreppur.

Til 34. og 35. greinar.

Greinir þessar samsvara 23. gr. og fyrri liðnum af 24. gr. í lögunum 29. desemb. 1850. Hinar einstöku ákvarðanir í greinunum leiðir beinlínis af kosningaskipun þeirri, sem hér er farið fram á, og er það einkennilegt við hana, að eigi er önnur atkvæðagreiðsla við höfð en sú, sem fram fer við kjörskrárnar, og að fulltrúaeftnið þarf ekki sjálfst að koma fram á kjörþingi.

Til 36. greinar.

Grein þessi er að öllu samkvæm 34. gr. í kosningarlögnum fyrir Danmörku, og virðist ekkert geta orðið því til fyrirstöðu, að heimfærð sé til Íslands aðferð þessi, sem vart má efast um að sé hentug, og er hún því einnig tekin inn í frumvarpið til laga um alþingiskosningar. Aftur á móti er ákvörðuninni í niðurlaginu við bætt, og er hún byggð á því, að atkvæðin verða seinna lögð saman á öðrum stað.

Til 37. greinar.

Á það hefur þegar verið dregið hér að framan, að ekki hefur þótt tiltækilegt, að heimfæra hina dönsku kosningaskipun til Íslands vegna þess, hvernig þar stendur á, einkum hvað kjörfylkin eru víðlend og ferðalög þar örðug; var því, ef til vill, enn meiri ástæða til þar, en á Færeyjum, að heimta ekki svo mikið af kjósendum, að áhugi þeirra á kosningunum að öllum líkindum mundi deyfast, eða, ef til vill, hverfa með

öllu. Með því nú tvöfaldar kosningar virðast ekki vera í miklum metum á Íslandi, og þar eð regla sú, sem hér er valin, getur, eins og optar hefur verið getið, orðið kjósendum til hægdar að því leyti, sem kosningarnar til þjóðþingsins og til alþingis geta fram farið í einu, þá hefur þótt gild ástæða til, að taka hana fram yfir hina, sem fyr var nefnd, og þess heldur, sem það í nokkuð líkum kringumstæðum hefur verið viðurkennt, að hún sé hentug. Það varð því að á kveða fundarstað í kjörfylki hverju, þar sem fulltrúar frá kjörþingisstjórnnum sýslanna ættu að mæta með atkvæðaskýrslurnar og mynda allir saman kjörnefnd, er leiða skyldi kosninguna til lykta, með því að telja saman atkvæðin; svo varð og að á kveða þeim fundartíma, en taka þó jafnframt til greina, að svo gæti viljað til, að einhver gæti ekki orðið kominn á hinum ákveðna tíma vegna óviðráðanlegra tálmana. Það þótti þar að auki hæfa, að farið væri nokkuð eptir því, hvað ólíkt er háttað kjörhlutum þeim, er senda fulltrúa til kjörnefndarinnar, og að því sýslur þær, sem hafa mestan fólksfjölda, séu látnar hafa 2 fulltrúa í nefnd þessari. Við ákvörðun kjörstaðanna hefur verið höfð svo mikil hliðsjón, sem varð, til þess, hvað hagkvæmast væri fulltrúunum, og kynnu þeir, ef til vill, einnig að geta sameinað önnur erindi við ferð þessa, sem þeir þar að auki fá borgaða.

Til 38. greinar.

Ákvarðanir þessar miða til, að veita svo mikla vissu, sem orðið getur, fyrir, að rétt séu talin saman atkvæðin.

Til 39. greinar.

Grein þessi er samkvæm 36. gr. í lögnum 16. júní 1849 í aðalákvörðuninum. Þeirri ákvörðun er bætt við, að birta skuli fyrir almenníngi, hver kosinn er, þar eð innbúar kjörfylkisins eru ekki við staddir, eins og vanalegt er í Danmörku, og má þó á hinn bóginn gjöra ráð fyrir, að þeim sé annat um kosninguna.

Til 40. greinar.

Grein þessi samsvarar 29. gr. í lögnum 29. desemb. 1850, og miðar hún til, að reisa skordur við því, að sá verði ekki þjóðþingismaður, sem meiri hluti kjósanda er ekki ánægður

með, en á hinn bóginn er jafnframt hugsað fyrir því, að vegur sé til, að fá fulltrúa fyrir kjörfylkið, ef kjósendum tekst ekki, að fá neinn annan til, að bjóða sig fram til kosningar.

Það er á kveðið í frumvarpinu um alþingiskosningarnar, að kjörskránum fyrir hina einstöku hreppa skuli skila aptur hreppunum, þegar kosningin sé til lykta leidd. Eftir 36. gr. í frumvarpi þessu á þar á móti að hafa þjóðþingiskjörskrárnar meðferðis til kjörstaðarins, þegar lokið er kosningunni í kjörhlutunum, svo að talin verði þar saman atkvæðin. Á hinn bóginn getur ekkert orðið því til fyrirstöðu, þegar búið er þannig að leiða kosninguna að öllu til lykta, að einnig þjóðþingiskjörskrárnar verði sendar aptur hreppunum, en það hefur samt þótt ísjárvert, að ákveða þetta skýlauslega, þar eð ekki er í nefndinni fulltrúi frá hverjum hrepp, og kynni það þá að olla eins mikilli fyrirhöfn, að senda skrárnar aptur, eins og þó skráin væri rituð í tvennu lagi, er með því yrði komið hjá, að skila henni aptur.

II. Landþingið.

Til 41. greinar.

Með því að þegar er til þing fyrir allt Ísland, er hér samkvæmt grundvallarlögunum 44. gr. á kveðið, að landþingismennirnir skuli kosnir af alþingi. Ákvörðunin í niðurlagi greinarinnar er viðbættir við 37. gr. í hinum dönsku kosningarlögum. Íslenzku landþingismennirnir eru taldir sinn með hvorum flokki landþingsins, bæði í því skyni, að jafnmargir menn verði í hvorum flokka þessara, eins og hefur verið hingað til (26, að með töldum færeyska landþingismanninum), og til þess Ísland verði ekki fulltrúalaust á þinginu, ef ekki skyldi geta fram farið ný kosning fyrir Ísland á því ári, er annar flokkurinn fer úr þinginu, einkum vegna þess, að eigi væri á því ári haldið reglulegt alþingi, og eigi væri heldur aðrar ástæður til, að stefna saman þinginu til aukasamkomu.

Til 42. greinar.

Grein þessi er samkvæm 40. gr. í grundvallarlögunum, og 50. gr.; sbr. 61. og 62. gr. í lögunum 16. júní 1849. Um ákvörðunina í niðurlagi greinarinnar má vísa til þess, sem á eftir kemur.

Til 43. greinar.

Þar eð sjá má fram á, að nauðsynlegt muni verða, að bæta þeim við á kjörgengisskránni til landþingsins, sem gjalda hæstan beinlínis-skatt, til þess að náð verði tiltölu þeirri við fólksfjöldann, sem ákveðin er, og þar eð einnig má fyrir því ráð gjöra, að mikill mismunur muni verða milli skattgjalds þess, sem er lagaskilmáli fyrir kjörgenginni, og skattaupphæðar þeirrar, sem þannig mun í reyndinni optast verða tekin til greina, þá hefur þótt nauðsynlegt, til þess að komast hjá töf og öðrum vandkvæðum, að láta stiptamtmanninn ákveða fyrir hvert ár, hvílik skattgjalds-upphæð sú skuli vera, er talin skuli með á skýrslum kjörstjórnanna. Það má einnig sjá á því, sem á eptir kemur, að það hefur orðið að fela embættismanni þessum á hendur áriðandi starf við samningu kjörskrána; lík ákvörðun er í færeysku kosningarlaganna 45. gr.

Til 44. greinar.

Hér er leitast við, að gefa leiðbeining um, hvað telja eigi að réttu lagi með beinlínis-sköttum, eptir því, hvernig á stendur á Íslandi. Stjórnin þykist mega gjöra sér von um sérlega aðstoð þingsins einkum í þessu atriði, er það þekkir svo vel til.

Til 45., 46. og 47. greinar.

Greinir þessar samsvara að öllu lögunum 16. júní 1849 57., 58. og 59. gr.

Til 48. greinar.

Stiptamtmaðurinn er hér settur í staðinn fyrir forseta þann í landþingiskjörstjórninni, sem konungur kfs eptir lögunum 16. júní 1849, 52. gr., og eru því störf þau, sem nefnd eru í 60. gr. tédra laga, falin á hendur honum ásamt tveimur tilkvöddum mönnum, og hefur þótt eiga vel við, þar eð ekki eru amtssveitafélög á Íslandi, að annar þessara manna væri kosinn af mönnum í frjálsri stöðu, eins og eru þeir í yfirdóminum, en samt eigi úr flokki dómandanna sjálfra, þar eð vera má, að yfirrétturinn þurfi að leggja dóm á kærur yfir skránni. Að því leyti hinar aðrar ákvarðanir í grein þessari um samningu skráarinnar eru frábrugðnar dönsku kosningarlögnum, þá kemur það til af því, að stiptamtmaður hefur þegar áður, eins og hér að ofan er greint, ákveðið skattgjaldsupphæð þeirra

manna, er setja má á kjörþingisskrármnar í hreppunum, og er þá auðvitað, að ekki er þörf á, að bæta mönnum síðar við á skrána, eins og gjört er ráð fyrir í hinum dönsku kosningarlögum, 61. gr. Þetta er einnig samkvæmt kosningarlögum fyrir Færeyjar, 50. gr.

Til 49. greinar.

Grein þessi samsvarar í aðalatriðunum 63. gr. laganna 16. júní 1849; þó eru tímabilin lengd töluvert vegna þess, hvað erfitt er um samgaungur. En þar eð alþingi má álita í rauninni sem hina réttu kjörstjórn við landþingiskosningarnar, þá er áskilið, að þingið skuli leggja úrskurð á mótmæli gegn kjörgengisskránni á þeim árum, þá það heldur reglulega fundi. Nú þarf reyndar aldrei að halda á skránni, nema þegar alþingisfundur er, en á Íslandi verður ekki fyrir séð, hve nær alþingi kunnir að verða stefnt saman til aukafundar, einkum til að kjósa landþingismenn, og virðist því æskilegt, að skráin verði einnig leiðrétt þau árin, er eigi bera upp á reglulegir fundir alþingis, svo hún sé í lagi, ef kjörfund kynni að þurfa að halda á því ári. Með þessu móti má þess einnig vænta, að fundurinn geti orðið miklu styttri, heldur en ef þingið ætti að leggja áður úrskurð á athugasemdir við skrána, og því þá, ef til vill, þætti ástæða til, að leita áður skýrslna því viðvíkjandi.

Til 50. greinar.

Þessari grein ber í aðalefninu saman við lögin 16. júní 1849, 64. gr., nema hvað breytt er tímabilunum og sleppt viðaukaskránni, er vart mundi geta orðið búin á alþingi.

Til 51. greinar.

Þar eð fyrri skráin er gild þangað til 14. júlí, mun aukalögin þá, er stefnt yrði saman fyrir þann tíma, geta optast nær kosið eptir skrá þeirri, sem leiðrétt hefur verið af næsta reglulega þingi þar á undan, og þarf því ekki að halda á skrá þeirri, sem undirbúningskjörstjórnin hefur leiðrétt, nema þegar kosningin fer seinna fram. Þegar alþingi á sjálft að leggja úrskurð á athugasemdirnar við skrána, þá verður að ætla tíma nokkurn til starfs þess, og er fyrir því á kveðið, að hin nýja skrá skuli vera gild frá 15. júlí, og mun samt verða tími til, að kjósa upp aptur í sömu alþingissetu, ef sá, sem kosinn

er, afsalar sér kosninguna, og sé hann ekki mjög langt frá Reykjavík (sbr. 55. gr.).

Til 52. og 53. greinar.

Í greinum þessum er ákveðin aðferð sú, sem við skal hafa, þegar kosnir eru landþingismenn á alþingi, og er hún í aðalatriðunum samkvæm reglu þeirri, er úðkast við kosningar í öðrum þvílíkum samkomum. Hinar einstöku ákvarðanir munu varla þurfa frekari útskýringar.

Til 54. greinar.

Grein þessi ákveður nákvæmar það, sem búið er í grundvallarlögunum, 41. gr. síðasta lið; er hún samkvæm 58. gr. laganna 29. desemb. 1850, og má ætla, að hún sé svo skilmerkileg, sem þarf.

Til 55. greinar.

Grein þessi er samkvæm 73. gr. hinna dönsku kosningarlaga, nema hvað frestur sá, sem veittur er þeim, sem kosinn er, til að segja til, hvort hann vilji þiggja kosninguna eða ekki, er lengdur, vegna þess hvernig á stendur á Íslandi.

III.

Stjórninni hefur ekki þótt gjörandi, að ákveða, að fyrstu kosningar skuli fara fram fyr en árið 1853, þegar litið er bæði til þess, hve nær gjöra má ráð fyrir, að lög þessi geti komið út og orðið send til Íslands, og til undirbúnings þess, sem nauðsynlegur er undir kosningarnar. Niðurlag greinarinnar samsvarar 75. gr. hinna dönsku kosningarlaga.

Til 57. greinar.

Það mun vart geta tekizt, ef ríkisþingið verður uppleyst, eða önnur deild þess, að láta nýjar kosningar á Íslandi altènd fara fram svo snemma, að ríkisþingsmenn geti komið þaðan á næsta ríkisþing, sem stefnt verður saman þar á eptir, og varð því ekki annað gjört, en að ákveða það, sem í greininni stendur.

Til 58. greinar.

Grein þessi samsvarar 77. gr. hinna dönsku kosningarlaga,

með breytingum þeim, er nauðsynlegar eru eftir ákvörðunum lagafrumvarps þessa.

Til 59. greinar.

Þessi grein er samkvæm 78. gr. hinna dönsku kosningarlaga, nema hvað vægasta sekt er hér látin vera 5 rbdd., þar sem hún er í nefndum lögum ákveðin til 10 rbdd.

Til 60. greinar.

Eftir því, sem 79. gr. kosningarlaganna 16. júní 1849 hefur hingað til verið skilin, munu hinir íslenzku ríkisþingsmenn einnig geta vænzt, að fá venjuleg daglaun um tíma þann, er þeir neyðast til að vera í Danmörku bæði fyrir og eftir þing.

VI.

Að endingu hefur þótt réttast, að stínga upp á líkri ákvörðun um stundarsakir um hinar fyrstu ríkisþingskosningar, og finnst í hinum dönsku og færeysku kosningarlögum.

III.

Frumvarp

til

laga um kosningar til alþingis.

1. gr.

Alþingi skulu eptirleidis sitja 30 þjóðkjörnir menn, og skal kjósa

fyrir Reykjavíkurkaupstað	1	fulltrúa
— Gullbringu- og Kjósar- sýslu	2	—
— Árnes	2	—
— Rángárvalla	2	—
— Vestmannaeyja	1	—
— Vestur- Skaptafells	1	—
— Austur- Skaptafells	1	—
— Borgarfjarðar	1	—
— Mýra	1	—
— Hnappadals	1	—
— Snæfellsnes	1	—
— Dala	1	—
— Barðastrandar	1	—
— Ísafjarðar	2	—
— Sranda	1	—
— Húnavatns	2	—
— Skagafjarðar	2	—
— Eyjafjarðar	2	—
— Þingeyjar	2	—
— Norðurmúla	2	—
— Suðurmúla	1	—

og áskilur konungur sér þar að auki að nefna, sem áður, sex alþingismenn, fjóra af veraldlegri stétt og tvo af andlegri.

2. gr.

Kosningarrétt til alþingis á hver maður, sem kosningarrétt hefur á Íslandi til þjóðþingsins eptir lögunum frá . . . , og geldur til sveitar af eignum sjálfs sín.

3. gr.

Kjörgengur til fulltrúa á alþingi er hver maður, sem kjörgengur er til fulltrúa á þjóðþingið eptir lögunum frá . . . , ef hann á að minnsta kosti 10 hundruð í jörðu á Íslandi, eða heldur jörð, sem byggð er honum æfilángt, og er 20 hundruð að dýrleika, eða á þar múrhús eða timburhús, er metin séu eigi minna en 1000 rbdd. með löglegri virðingargjörð, er eigi sé meira en 6 ára gömul. Skyldu eigi verða svo margir kjörgengir menn eptir reglu þessari í kjördæmi nokkru, að 1 verði kjörgengur af 100 hverju innbúanna í kjördæminu eptir hinu síðasta fólks tali, skal bæta við tölu hinna kjörgengu svo mörgum þeirra, sem gjalda mesta skatta í kjördæminu eptir manntalsbókinni, að hlutfall þetta náist.

4. gr.

Kjörstjórnir þær, sem getið er í lögunum frá . . . , skulu hafa skrár yfir þá, sem eiga kosningarrétt og kjörgengi til alþingis í Reykjavíkurborg og í hrepp hverjum. Skulu skrár þessar samdar einu sinni á ári hverju, og skal leggja til grundvallar skrárnar yfir þá, sem kosningarrétt eiga til þjóðþingsins; þó skal, samkvæmt 2. gr., á skránni yfir þá, sem kosningarrétt eiga til alþingis, sleppa þeim, er eigi gjalda til sveitar af eignum sjálfra sín; svo skal og á skránni yfir þá, sem kjörgengi eiga til þingsins, sleppa þeim, er eiga kosningarrétt, en hafa ekki það til að bera, er kjörgengi til alþingis er bundin við eptir 3. gr., en aptur bæta þeim við á skrána, sem eru á milli 25 og 30 ára að aldri, og hafa að öðru leyti það til að bera, er nú var getið. Sýslumaður og bæjarfógeti skulu vera skyldir til, þegar þess er bedizt, að láta kjörstjórnunum í tæ skýrslur þær, er þarf til að semja skrárnar.

5. gr.

Kjörskrár þessar skulu vera samdar fyrir lok marzmánað-
ar. Úr efasemdum þeim, er út af því kunna að rísa, eiga kjör-
stjórnirnar að leysa eptir skýrslum þeim, er þær hafa leitað
áður. Skulu síðan kjörgengisskrárnar úr hverjum hrepp í
kjördæminu sendar sýslumanni, og skal hann, ásamt með
tveimur tilkvöddum mönnum, eptir skránum semja skýrslu yfir
alla þá, sem kjörgengir eru í kjördæminu fyrir 15. apríl, og
skal þar við gætt þess, sem fyrir er mælt í 3. gr. að niðurlagi.
Skýrsla þessi skal síðan liggja almenningi til sýnis frá 16. til
30. apríl á hagkvæmum stað í sýslunni, og skal því lýsa 8
dögum áður við kirkjustefnu, og á annan hátt, er henta þykir.
Mótmæli gegn kjörgengisskýrslunni skulu send sýslumanni, áður
en frestur sá, sem nefndur var, sè á enda, en kjörþingisstjórnin
skal skera úr þeim í síðasta lagi á kosningardeginum. Um
það, hvernig skrárnar yfir þá, sem kosningarrétt eiga, skuli
liggja til sýnis, og úrskurðir leggjast á athugasemdir þær, er
fram koma við þær, skal fara eptir sömu reglum, og skipaðar
eru um kjörskrárnar til ríkisþingsins í lögunum frá . . . , 22. —
25. gr.

6. gr.

Kjörskrárnar til alþingis skulu vera gildar frá 1. maí til
30. apríl næsta árs, nema að því leyti, sem leiðrétta skal til
fulls og alls kjörgengisskrárnar, áður en kosið er. Eptir kjör-
skránum skulu fram fara kosningar þær til alþingis, sem koma
fyrir á því ári; þó skal bæta þeim við, sem settir eru á við-
aukaskrána yfir þá, sem kosningarrétt eiga, vegna þess þeir ná
þritugsaldri einhvern tíma á því ári, ef þeir hafa náð aldri þess-
um, áður en kosningin fer fram.

7. gr.

Kosningar skulu fram fara á kjörþingum. Skal á kveða og
auglýsa kosningardag og stað og stund eptir sömu reglum, og
skipaðar eru um kosningar til ríkisþingsins í lögunum frá
. . . . , 32. gr., og skal þess gætt, ef kjósa á bæði til alþingis
og til þjóðþingsins á sama ári, að kosningar þá fari fram til
hvorstveggja þingsins í einu, ef því verður við komið.

8. gr.

Svo skal og kjörþingisstjórnin fyrir kjördæmi hvert vera

mynduð á sama hátt, og skipað er fyrir um kjörþingisstjórnina fyrir þjóðþingiskosningunum í 33. gr. í nefndum lögum, og sé kosið til hvorstveggja þingsins í einu, þá skal sama kjörþingisstjórnin stýra hvorritveggja kosningunni.

9. gr.

Forseti kjörþingisstjórnarinnar skal taka til starfa, með að brýna fyrir kjósendum, hve mikils varðandi kosningin sé, og annist hann síðan, að hún fari fram sem skipulegast; en áður en gengið sé til kosningar, skal kjörþingisstjórnin leggja úrskurð á athugasemdir þær, er fram eru komnar við kjörgengisskrána fyrir sýsluna, eptir skýrslum þeim, sem til eru, sé ekki húið að gjöra það áður. Sýslumaður skal sjá um, að eptirrit af kjörgengisskránni sé lögð hjá hverri skrá, er greidd eru atkvæði við. Ef eitthvað þarf að leiðrétta í kjörþingisskránni, samkvæmt úrskurðum kjörþingisstjórnarinnar, þá skal hún sjá um, að það sé þegar gjört.

10. gr.

Atkvæði skulu greidd við allar kjörskrárnar undir eins, og skal forseti skipta skránum milli kjörþingisstjóraanna. Við hverja skrá skal þar að auki skipa einn af kjósendum þeim, sem þar eru staddir á þingi, og getur einnig kjörþingisstjórnin, ef þess er þörf, sett einn af kjósendum, til að hafa á hendi starfa þann við móttöku atkvæðanna, er lagður er á þá, sem í kjörþingisstjórninni sitja. Eigi skal forseti eiga sjálfur þátt í, að veita atkvæðum móttöku. Kjósendur skulu greiða atkvæði munnlega í röð þeirri, er þeir ganga fram til atkvæðagreiðslu. Eptir að kjörþingisstjóri sá, sem settur er við kjörskrána, hefur viðurkennt kjósandann, skal kjörþingisstjórnin rita nafn þess manns, eða þeirra tveggja manna — en það fer eptir því, hvort kjósa á fyrir kjördæmi það einn alþingismað eða tvo — er kjósandinn hefur gefið atkvæði sitt, til hliðar við nafn kjósandans sjálfs á kjörskránni. Sá af kjósendum, sem settur er til aðstoðar, skal rita á atkvæðaskýrslu sér í lagi nafn kjósandans til hliðar við þess manns nafn, er kjósandinn hefur gefið atkvæði sitt. Áður en kjósandi viki burt, skal lesið upp fyrir honum bæði nafn sjálfs hans, og þess manns nafn eða þeirra, er hann hefur kosið, til fullvissu um, að hvortveggja bókunin sé rétt, og að þeim beri saman. Gefi nokkur atkvæði þeim

manni, sem á heima í kjördæminu, en eigi stendur á kjörþingisskránni, eða þeim, sem á heima utankjördæmis, og sè eigi sannað fyrir kjörþingisstjórninni, að sá maður sè kjörgengur, og vilji takast kosninguna á hendur í því kjördæmi og engu öðru, þá skal kjósandanum skýrt frá því, svo hann geti kosið annan mann, ef hann vill. Skal þá kalla kjósanda þann fram aptur, þegar lokið er hinni annari atkvæðagreiðslu. Þegar eigi gjörast fleiri til að greiða atkvæði, og forseti þó hefur skorað á menn um það, skulu þeir, sem í kjörþingisstjórninni sitja, bóka atkvæði sjálfra sín og rita nöfn sín undir kjörskrána og atkvæðaskýrsluna, og er með því atkvæðagreiðslunni lokið.

11. gr.

Kjörþingisstjórnin skal leggja saman eptir öllum kjörskránum og atkvæðaskýrslunum atkvæði þau, sem greidd hafa verið með hverjum manni sèr í lagi. Sèu atkvæði greidd með þeim manni, sem á heima utankjördæmis, þá skulu atkvæði þau metast að engu, nema sannað sè áður fyrir kjörþingisstjórninni, að hann sè kjörgengur, og vilji takast á hendur kosninguna í því kjördæmi og engu öðru. Sömuleiðis eru atkvæði þau ógild, er greidd eru með þeim manni, er heima á í kjördæminu, en eigi stendur á kjörgengisskránni. Kosningin skal bókuð í kjörbókinni og birt fyrir þingheiminum. Kjörskrárnar skal fá aptur hlutadeigandi hreppum, en atkvæðaskýrslurnar eiga að fylgja kjörbókinni, og skulu kjörþingisstjórar rita nöfn sín undir hana.

12. gr.

Sá er kosinn, sem hefur fengið fleiri atkvæði, en nokkur annar. Eigi að kjósa tvo alþingismenn fyrir kjördæmi það, þá skal sá vera annar þingmaðurinn, sem þar næst hefur fengið fleiri atkvæði, en nokkur annar. Hafi fleiri menn fengið jafnmörg atkvæði, ráði hlutkesti, ef þörf er til.

13. gr.

Þingmönnum þeim, sem kosnir eru, skal tilkynna kosninguna með bréfi, og skulu allir kjörþingisstjórnir rita nöfn sín undir það; en sè einhver þeirra kosinn, þá nægir, að hinir skrifi undir. Kjörbréf þetta skal þingmaðurinn hafa með sèr

til skírteinis, þegar hann kemur á þing. Kosninguna skal einnig tilkynna stiptamtmani, en hann skal aptur skýra stjórnarherra innanríkismálanna frá.

14. gr.

Hver maður, sem innankjördæmis býr, er skyldur til, þá er hann fær að vita, að hann er kjörinn, að tilkynna jafnskjótt forseta kjörþingisstjórnarinnar bréflaga, hvort hann tekur við kosningunni eða eigi. Ef hann skorast undan, skal kjörþingisstjórnin láta kjósa um aptur, og skal um það fara, eins og hér að framan er sagt.

15. gr.

Alþingismenn skulu kosnir fyrir 6 ár. Bæði við venjulegar kosningar og þegar alþingi er upp leyst, skulu kosningar gilda frá hinum almenna kosningardegi; en hafi þurft að láta almennar kosningar fara fram á öðrum dögum í einum hluta landsins en í öðrum, þá skal gildi kosningarinnar talið frá hinum síðasta af dögum þessum.

16. gr.

Þurfi að kjósa einstakan þingmann, þá skal kosning hans vera gild um svo langan tíma, sem sá hefði átt eptir, er hinn nýi þingmaður kemur í staðinn fyrir.

17. gr.

Óræki nokkur verk þau, sem lögð eru honum á herðar með lögum þessum, þá sekist hann 5 — 200 ridd., nema brot hans varði harðari hegningu eptir fyrirmælum lagaanna.

18. gr.

Reglulegar kosningar til alþingis eptir lögum þessum skulu í fyrsta sinni fara fram árið 1853. Almennar kosningar ákveður konungur, en eigi að kjósa í einstökum kjördæmum, þá skal kosningin ákveðin af stiptamtmani.

19. gr.

Með þessu er af tekið það, sem á kveðið er í tilsk. 8. marz 1843 um ráðgjafaþing á Íslandi, 2.—27. gr., að meðtöldum báðum þessum greinum. Svo eiga eigi heldur við eptirleidis ákvarðanir þær í nefndri tilskipun, sem gjöra ráð fyrir, að varafulltrúar séu kosnir.

Á s t æ ð u r

til

lagafrumvarps um kosningar til alþingis á Íslandi.

Eftir að búið er þegar fyrir laungum tíma að koma nýju skipulagi á kosningar í Danmörku, í staðinn fyrir reglur þær, er voru um kosningar til umdæmaþinganna, en þing þau voru einnig í þessu tilliti fyrirmynd alþingis á Íslandi, eins og líka farið var eftir frjálsari kosningarreglum á Íslandi við kosningararnar til fundar þess, sem stefnt er saman í sumar, varð stjórnin að hugsa fyrir, að gjöra breytingu á ákvörðunum þeim, er nú gilda um kosningar til alþingis. Þó nú svo mætti álíta, að það ætti bezt við, og væri bæði nytsamlegast og mest samsvarandi boðum alþingistilskipunarinnar, að alþingið skuli sjálft eiga hlut að máli, þar sem snertir framfarir og fyrirkomulag þingsins, en þjóðfundur sá, sem nú verður haldinn, er fremur sérstaklegs eðlis, þar sem ætlunarverk hans er einkum, að ráðgast um stöðu landsins í fyrirkomulagi ríkisins, þótti stjórninni þó eigi tiltækilegt, að fresta, þangað til nýtt alþingi gæti orðið haldið, að leggja fram frumvarp um breytingu á lögum þeim, sem nú gilda um kosningar til alþingis, heldur áleit hún réttara, að hinar nýjari kosningarreglur yrðu nú þegar heimfærðar við kosningar þær, sem fyrir hendi eru til alþingis.

En þótt það nú einkum lægi fyrir höndum, að heimfæra til Íslands í aðalatriðunum hinar sömu frjálsari reglur, sem byggð eru á dönsku kosningarlögum, varð þó ýmsu að haga á annan hátt, vegna þess að kríngumstæðurnar eru ólíkar. Því ef litið er til, hvernig fulltrúafinginu í landsparti þessum er fyrir komið í samanburði við fulltrúafing alls ríkisins, þá virðist næg ástæða til, að heimta nokkuð meiri vissu fyrir staðfestu

hjá fulltrúaþingi því, sem fyr var nefnt, og eins má eigi missa sjónar á því, að ríkisþinginu er skipt í tvær þingdeildir, þar það væri eigi samsvarandi réttum grundvallarreglum, að heimfæra, þar sem ekki er nema eitt þing, kosningarreglur þær, er eiga sér að eins stað fyrir aðra af þeim tveimur þingdeildum. Nú með því, að tvöfaldar kosningar, er óneitanlega veita nokkuð meiri vissu í nefndu tilliti, virðast ekki hafa náð miklu hylli á Íslandi, þá lá það næst fyrir höndum fyrir stjórnina, að feta í öðru tilliti stig þann, sem greiddur hefur verið fyrir landþingið, að heimta meiri vissu fyrir kjörgenginni. Annars gat stjórnin að nokkru leyti byggt frumvarp sitt á lögnum 28. sept. 1849, sem að mestu leyti voru samin eptir uppástungum alþingis, en þó var nauðsynlegt, að setja nokkrar skilmerkilegri og nákvæmari ákvarðanir í lög þessi, sem eigi er ætlað að gilda að eins í eitt skipti, eins og lögum þeim, er getið var, heldur fyrir lengra tímabil, og eins þótti það eðlilegt, að alþingiskosningarnar yrðu settar í nokkurs konar samband við kosningar þær til þjóðþingsins, er getur um í öðru frumvarpi, er lagt er fyrir þjóðfundinn, og mun þar að auki ekki verða alllitill hagur að því, þegar til verka á að taka, þar eð með því verður komið hjá erfðisauka og tímatöf og kostnaði. Að svo mæltu um aðalefnið er að taka til athugasemanna um hinar einstöku greinir.

Til 1. greinar.

Það hefur opt verið talinn sem ókostur á þeirri skiptingu landsins, er hingað til hefur verið, í kjördæmi, er samsvara lög-sagnar-umdæmunum, að mikill mismunur er á fólksfjöldanum í hinum einstöku sýslum, og verður með því ójöfn tiltalan milli fulltrúatönlunnar og fólksfjöldans. Í fumvarpi þessu er að nokkru leyti reynt til, að bæta úr bresti þessum, með því að veita lög-sagnarumdæmum þeim, er hafa að tiltölu mestan fólksfjölda, eða hér um bil 3000 innbúa eða fleiri, rétt til, að kjósa tvo alþingismenn, þar sem hinar aðrar sýslur kjósa ekki nema einn; en eigi verður því neitað, að galli sá, sem nefndur var, hverfur engan veginn til fulls og alls fyrir það.¹⁾ Tala alþingis-

¹⁾ Þó stjórninni hafi virðzt vandkvæðin á, að koma á annari kjördæma-skiptingu, yfirgnæfandi, þar sem ekki heldur af alþingis hálfu hefur verið borin upp nokkur ósk um breytingar í því tilliti, þá hefur stjórnin samt komið til hugar, að önnur skipting kynni, ef til vill, að

manna eptir greininni er minni, en eptir lögunum 28. sept. 1849,
en aptur á móti stærri, en eptir tilskipun 8. marz 1843, og má

verða álitin hentug, og hefur hún því ekki viljað leiða fram hjá sér, að sýna tilraun þá, sem í þessu tilliti hefur verið gjörð og hér fylgir, og hafa menn leitast við með því, bæði að gjöra kjósendum hægra fyrir, og að koma í veg fyrir misjöfnur þær milli fólksfjölda og þingmannatölnunnar, sem elga sér stað í sumum kjördæmum, og er gjört ráð fyrir, að í kjördæmum þeim, þar sem fólksfjöldinn er mestur, verði kosnir 3 fulltrúar, í öðrum 2, og þar, sem fólkstalan er minnst, 1 fulltrúi.

Kjördæmaskipting á Íslandi.

1. Kleifa-, Leiðvallar- og Dyrhóla-hreppar í Vestur - Skaptafells-sýslu.
Eyjafjalla-hreppur í Rángárvallasýslu.
2. Austur - Landeyja-, Vestur - Landeyja-, Fljótshlíðar-, Hvols-, Rángárvalla- og Landmanna-hreppar í Rángárvallasýslu.
Vestmannaeyjasýsla.
3. Holtamannahreppur í Rángárvalla-sýslu.
Villingaholts-, Gaulverjabæjar-, Stokkseyrar-, Sandvikur-, og Hraungerðis-hreppar í Árnessýslu.
4. Skeiða-, Gnúpverja-, Hrunamanna-, Biskupstúngna-, Grímsness-, Ölfuss- og Selvogs-hreppar í Árnessýslu.
5. Grindavíkur-, Hafna-, Rosnhvalaness-, Vatnsleysustrandar- og Álptaness-hreppar í Gullbringu-sýslu.
6. Reykjavíkur-lögsagnarumdæmi.
7. Seltjarnarnesshreppur, Mosfellsveit, Kjalarness- og Kjósar-hreppar í Gullbringu- og Kjósar-sýslu.
Þingvallahreppur í Árnessýslu.
Strandar-, Skilmanna- og Akraness-hreppar í Borgarfjarðar-sýslu.
8. Leirár-, Skoradals-, Andakils-, Lundareykjadals-, Reykholtsdals- og Hálsa-hreppar í Borgarfjarðarsýslu.
Hvítársíðu-, Þverárhlíðar-, Norðurárdals-, Stafholtstúngna-, Borgar- og Álptaness-hreppar í Mýrasýslu.
9. Hraunhreppur í Mýrasýslu.
Kolbeinsstaða-, Eyja- og Miklaholts-hreppar í Hnappadalssýslu.
Staðarsveit, Breiðvíkur-, Íngjaldshóls- og Brimilsvalla-hreppar og Eyrarsveit í Snæfellsnessýslu.
10. Helgafellssveit og Skógarstrandar-hreppur í Snæfellsnessýslu.
Dalasýsla.
Bæjarhreppur í Strandasýslu.

Það virðast mátulegt, þegar haft er fyrir augum, bæði að landinu sè svo vel borgið, sem kostur er á, með fulltrúatölunni, og á hinn bóginn, að hve miklu leyti landið er fært um, að héra kostnað þann, sem af því ris. Að konungur hefur áskilið sèr rétt til, að nefna jafnmarga menn til þingsins og áður, er byggt á sérstaklegri stöðu alþingis, þar sem þing þetta er fulltrúaþing fyrir einstakan landspart og því eigi skipt í deildir, og hefur einnig bæði í þessu tilliti og í reglunum um kjör-gengi verið höfð hliðsjón til stöðu alþingis, sem æðri sveitastjórnar, og til hluttekningar þeirrar, er í því skyni kynni að verða veitt þinginu í stjórn innlendra mála.

Til 2. greinar.

Kosningarrétturinn til alþingis er bundinn við hina sömu skilmála og kosningarrétturinn til þjóðþingsins, að eins með þeirri tilbreytingu, að hinn hlutaðeigandi á að gjalda til sveitar af efnunum sjálfs sin, og finnst ákvörðun sú einnig í lögnum 28. sept. 1849. Það er auðsætt, að eptir þessu getur ekki orðið sérlega örðugt, að semja kjörskrár sèr í lagi fyrir alþingi.

-
11. Gufudals-, Múla-, Flateyjar-, Barðastrandar-, Rauðasands-, Tálkna-fjarðar-, Dala- og Suðurfjarða-hreppar í Barðastrandarsýslu.
Auðkúlu-, Þingeyrar- og Mýra-hreppar í Ísafjarðarsýslu.
 12. Mosvallna-, Suðureyrar-, Hóls-, Eyrar-, Súðavíkur-, Ögur-, Reykj-arfjarðar-, Nauteyrar-, Suæfjalla-, Grunnavíkur- og Sléttu-hreppar í Ísafjarðarsýslu.
 13. Árness-, Kaldrananess-, Hrófsbergs-, Kirkjubóls- og Broddaness-hreppar í Strandasýslu.
Geiradals- og Reykhóla-hreppar í Barðastrandarsýslu.
 14. Húnavatnssýsla, að fráskildum Vindhælishrepp.
 15. Skagafjarðarsýsla.
Vindhælishreppur í Húnavatnssýslu.
 16. Eyjafjarðarsýsla.
 17. Vesturhluti Þingeyjarsýslu, allt að Jökulsá í Axarfirði.
 18. Austurhluti Þingeyjarsýslu.
Skeggjastaðahreppur í Norðurmúlasýslu.
 19. Norðurmúlasýsla, að fráskildum Skeggjastaðahrepp.
 20. Suðurmúlasýsla.
 21. Bajar-, Bjarnaness-, Borgarhafnar-, og Öræfa- (Hofs-) hreppar í Austur - Skaptafellssýslu.

Til 3. greinar.

Það er útlistað hér að framan, fyrir hverjar sakir nauðsyn sé á, að binda kjörgengina við vissa skilmála. Nú með því að beinlínis-skattar, eptir því sem þeim er varið á Íslandi, geta ekki verið neinn hentugur mælikvarði, hefur stjórnin neyðzt til, að halda fasteignum sem almennum skilmála fyrir kjörgengi, og er í því tilliti haldið að mestu leyti óbreyttum reglum þeim, sem hingað til hafa verið settar fyrir kjörgengi til alþingis, en samt þannig, að í þeirra stað geti til vara komið skattgjald, þegar tiltala sú, sem ákveðin er á milli hinna kjörgengu og innbúa kjördæmisins, ekki næst með öðru móti. Svo er og einkum sú breyting á gjörð, að liðin mega vera, eptir því sem hér er á kveðið, 6 ár frá virðingargjörð á húsi, þar sem á kveðið er í tilsk. 8. marz 1843, að ekki megi vera liðin nema 2 ár frá virðingargjörðinni, eigi hún að vera gild.

Til 4. greinar.

Þar eð ekki er heimtað, að fulltrúaefni þjóðist fram við alþingiskosningar, er nauðsyn á, að semja kjörgengisskrár til leiðbeiningar kjósendum. Að öðru leyti má um grein þessa vísa til samsvarandi ákvarðana í „frumvarpinu til laga um stöðu Íslands í fyrirkomulagi ríkisins og um ríkisþingskosningarnar“.

Til 5. greinar.

Þar eð það má virðast æskilegt til hægðarauka, að bæði kosningar til þjóðþingsins og alþingis og undirbúningurinn til hvortratveggja kosninganna geti, að svo miklu leyti því verður við komið, orðið allt samferða, þá eru tímabilin á kveðin með hliðsjón til þessa. Samt verður að draga kjörgengisskrárnar saman í eina skýrslu fyrir allt kjördæmið, og virðist þá eiga bezt við, að fela sýslumanninum, sem yfirvaldinu í kjördæminu, á hendur, að semja skýrslu þessa, og heldur sýslumaður þá með því nokkru af starfa þeim, er hann hingað til hefur haft á hendi sem kjörstjóri. Þess ber og að gæta, að hann er eptir stöðu sinni bezt fær um, að sjá um, að fyllt verði upp tala hinna kjörgengu, eins og fyrir er mælt í 3. gr., þegar á því þarf að halda. Svo virðist eigi heldur neitt geta verið því til fyrirstöðu, að sýslumaður veiti móttöku athugasemdum þeim, sem fram kunna að koma við kjörgengisskrárnar fyrir frest

þann, er settur er, en á hinn bóginn verður úrskurðinn að leggja á athugasemdir þessar af kjörþingisstjórninni allri í sameiningu. Til þess, að komast hjá tímatöf á kosningardegnum, mætti það virðast æskilegt, að úrskurðirnir yrðu felldir fyrir þann dag, og mætti á fundi þeim, er til þess væri haldinn, búa þar að auki sitt hvað annað í haginn undir kosninguna, og ætti því í seinasta lagi að halda hann deginum fyrir kosninguna, en að öðru leyti hefur þótt mega láta kjörþingisstjórnina sjálfa ráða þessu.

Til 6. greinar.

Um tímabilin má vísa til athugasemdanna við greinina næst á undan. Eins og á kveðið er um þjóðþingiskosningar, skal einnig taka þá með, sem standa á aukaskránni, og fengið hafa kosningarrétt fyrir kosningardaginn.

Til 7. og 8. greinar.

Í ákvörðunum þessum er haft fyrir augum, að koma því svo fyrir, að kosningar til þjóðþingsins og til alþingis geti farið fram í einu. Þetta verður því hægra, sem alþingiskjördæmin eru deildir af þjóðþingiskjörfylkjunum, og kosningartíminn til þjóðþingsins er einmitt helmingi styttri en kosningartíminn til alþingis, svo að önnur hver þjóðþingiskosning verður samfara alþingiskosningunni, ef allt getur að öðru leyti orðið samtíða. Með þessu má spara töluverðan kostnað og ómak, eins og líka kjörþingið verður merkilegra og vinnur fremur atlygli manna, ef kosningar til beggja þinga fara þar fram.

Til 9. greinar.

Ákvarðanirnar í niðurlagi þessarar greinar miða einungis til, að gjöra kjósendum hægra fyrir, að kynna sér kjörgengisskránnar, sem, ef til vill, kynnu ekki að verða mönnum nógu kunnar vegna þess, hvernig þær eru samdar og birtar, og geta kjósendur þá með því gengið úr skugga um, hvort sá maður eða þeir menn, er þeir ætla að kjósa, standi á kjörgengisskránni.

Til 10. greinar.

Þessi grein er í aðalatriðunum samkvæm hinni samsvarandi grein í frumvarpinu um ríkisþingiskosningarnar, og er þess

einungis að geta, að það þótti rétt, að bæta við ákvörðun, er samsvaraði tilsk. 8. marz 1843, 31. gr., sökum þess, sem þegar var getið um kunnugleik manna um kjörgengisskrámar, og vegna þess, að þær gilda ekki nema fyrir sýsluna.

Til 11. greinar.

Eptir tilsk. 8. marz 1843, 13. gr., var kjörgengi bundin við fasteign í því amti, sem kjördæmið var í, og var með því gjört ráð fyrir, að kjörgengisskrámar fyrir öll kjördæmin í amtinu yrðu sendar til hvers einstaks kjördæmis í amtinu. Aftur er á kveðið í lögunum 28. sept. 1849, 15. gr., að enginn megi kjósa þann, sem utankjörþingis býr, nema það sé sannað fyrir kjörstjórum, að hann sé kjörgengur, og vilji takast kosninguna á hendur í því kjördæmi og engu öðru. Ákvörðun þessari hefur þótt rétt að halda, einkum vegna torfæra þeirra, sem eru á því, að kjósa upp aftur, en það virðist réttara, að láta atkvæði þau vera ógild, sem gefin eru mönnum þeim, er eiga heima utankjördæmis, og eigi hafa fullnægt skilmálum þeim, er ákveðnir eru, þar eð tekið er við atkvæðum af einstökum manni úr kjörþingisstjórninni, eptir reglunum í frumvarpi þessu; en það er eigi tilhlýðilegt, að hann skuli geta lagt úrskurð á svo mikils varðandi mál, með því að neita kjósendanum um, að taka við atkvæði hans. Eptir því, sem hér er farið fram á, verður úrskurðurinn þar á móti lagður á af kjörþingisstjórninni allri í sameiningu, eins og eptir tilsk. 28. sept. 1849.

Til 12. greinar.

Áður voru menn á því máli, að aldur ætti að ráða, þegar tveir höfðu fengið jafnmörg atkvæði, en þessu er ekki fylgt í hinum dönsku kosningarlögum, og virðist engin sætleg ástæða vera til, eptir því sem á stendur á Íslandi, að halda slíkri ákvörðun; heldur virðist það vera einfaldast, að láta hlutkesti ráða.

Til 13. greinar.

Þessi grein er samkvæm lögunum 28. sept. 1849, 19. gr., nema hvað birta skal kosninguna stiptamtmani, en eigi hlutadeigandi amtmönnum, vegna þess að stiptamtmaður eptir reglu

þeirri, sem frumvarp þetta og frumvarpið til laga um ríkisþingskosningar eru byggð á, er aðalstýrir kosningamálefna.

Til 15. greinar.

Kosningatíminn er ákveðinn samkvæmt tilsk. 8. marz 1843, 8. gr. Ákvörðunin í niðurlagi greinarinnar er tekin eptir dönsku kosningarlögum 16. júní 1849, 74. gr., með breytingu þeirri, sem leiðir af hinum sérlegu ákvörðunum um kosningardaginn í frumvarpi þessu og frumvarpinu um ríkisþingskosningar.

Til 16. greinar.

Grein þessi er samkvæm tilsk. 8. marz 1843, 8. gr., og kosningarlögum 16. júní 1849, 75. gr.

Til 17. greinar.

Grein þessi finnst einnig í frumvarpinu um ríkisþingskosningar, og er samkvæm tilsk. 16. júní 1849, 78. gr., nema hvað vægasta sekt er, eptir efnahag manna á Íslandi, ákveðin til 5 rbdd., í staðinn fyrir að 10 rbdd. eru ákveðnir í Danmörku.

Til 18. greinar.

Í þessari grein er gjört ráð fyrir, að þjóðfundur sá, sem nú verður haldinn, komi að nokkru leyti í alþingisstað, og því byrjar þingið aptur reglulega samkomu á þeim tíma, sem til tekinn er í frumvarpinu.

IV.

N e f n d a r á l i t

í s t j ó r n a r s k i p u n a r m á l i n u .

Þjóðfundurinn hefur kosið oss undirskrifaða í nefnd, til að segja álit vort um „frumvarp til laga um stöðu Íslands í fyrir-
komulagi ríkisins og um ríkisþingskosningar á Íslandi“.

Það liggur í augum uppi, að eins og við hverja nýja lög-
gjöf um eitthvert málefni þarf vel að athuga það, sem hefur
verið, og það, sem er, bæði í lífinu sjálfu og í lögum þeim,
er hafa átt að stjórna því, þannig er það einkum áriðandi,
þegar gjöra er um nýja stjórnarskipun; því þroski þjóðlífisins,
eða dád og dugnaður þjóðfélagsins yfir höfuð, er að miklu
leyti kominn undir því, að stjórnarskipunin samsvari þjóðlífi
félags þess, sem hún er gefinn. Nú er það óþsinnis sagt af
þeim, er kynnt hafa Íslendingum, að þjóðlíf þeirra sé mest í
sögunni, sé sögulíf. Og er það þá, þegar ákveða skal stjórn-
arskipun Íslands, því fremur nauðsynlegt, að íhuga, hver staða
landsins hafi verið í þessu tilliti, hvornig hún hafi breyzt,
og hver hún nú sé. Það er líka tekið fram í ástæðunum til
frumvarpsins (bls. 30), að það beri að gæta stöðu þeirrar, er
landið hefur átt hingað til. En með því flest hér að lútanda er
alkunnugt, viljum vèr láta það nægja, að drepa að eins á hin
helztu atriði.

Saga Íslands er í því tilliti frábrugðin sögu flestra annara
þjóða, að hún er hvað greinilegust í fornöld landsins. Tók það
að byggjast seint á 9. öld, en snemma á hinni 10. öld skipuðu
landsbúar stjórn sína; hélzt þjóðstjórnarskipulag það, er þá

var samið, allt til þess, er landið gekk undir Noregskonúng 1264 eptir frjálsum sáttmála; hétu Íslendingar, að gjalda konúngi skatt, en áskildu sér aptur, að konúngur skyldi halda þeim við íslensk lög, og að embættismenn skyldu innlendir vera, og sögðu sig lausa við samninginn, ef út af væri brugðið af hendi konúngs. Ísland varð þannig frjálst sambandsland Noregs, að því leyti það kom undir sama konúng; hélt það stjórnarskipun sinni sér í lagi, með löggefandi þingi, er líka hafði dómsvaldið á hendi. Árið 1380 varð sami konúngur í báðum ríkjunum, Noregi og Danmörku, og unnu Íslendingar þá Ólafi konúngi Hákonarsyni hollustueið 1382; upp frá því varð Ísland sambandsland beggja ríkjanna; en stjórnarformið breyttist ekki í neinu. Voru konúngar hylltir hér á landi sér í lagi, og þannig var Friðrik hinn 3. hylltur hér 1649. Þannig fór og einvaldserfðahyllingin fram sér í lagi hér á landi 1662, að sínu leyti eins og í Noregi. Frá þeim tíma, eptir sem hinu ótakmarkaða einveldi jókst afl og magn, var farið að slengja saman hinni umboðslegu stjórn Noregs, Íslands og Danmerkur; þó hafði hver af þessum hlutum einveldisins sín lög út af fyrir sig, og í lagamálinu voru allt af nefnd 2 ríki, Danmörk og Noregur, og við hliðina á þeim konúngsins land Ísland, sem partur úr einveldinu, en ekki sem partur úr Noregi, og því síður úr Danmörku. Að vísu munu finnast spor til þess, að það hafi verið af Dönnum á seinni tímum álitid sem nýlenda frá Noregi, en þó margir af landnámsmönnum væru frá Noregi, þá gjörði það engan mun í tilliti til réttinda landsins; því innbúar þess höfðu frelsi frá upphafi og voru engum háðir, bjuggu sjálfir til stjórnarlögun sína, er landið naut í nokkur hundruð ára, þangað til það gekk undir Noregskonúng, en var þó sem heild út af fyrir sig, jafnsnjallt Noregi í öllum greinum. Löggjafarvaldið var þá í sameiningu hjá konúngi og alþingi, þó með þeim mismun, að konúngur gat ekki eptir gamla sáttmála gefið lög án samþykkis þingsins, en þar á móti mátti þingið gjöra ýmsar samþykktir, án þess að leita staðfestingar konúngs. Þessu síðast nefnda valdi hélt alþingi, ekki einúngis þangað til erfðahyllingin fram fór 1662, heldur allt til þess þingið var lagt niður um næstliðin aldamót, jafnvel þó það neytti þess ekki á seinustu árunum. Stjórnarlagsskrá sú, sem þegnar Friðriks konúngs hins 3. fólu honum á hendur að semja eptir stjórnarbreytinguna, er dagsett 14. nóvb. 1665, og nefnist

„konungalög“; í þeim er það á kveðið í 19. gr., að ríkin, Danmörk og Noregur, og öll önnur krúnunni tilheyrandi lönd, skyldu vera óskipt og ódeild undir einum og sama einvöldum erfðakonungi; samt sem áður neyddist konungurinn til 1814, að sleppa Noregi, en hélt eptir hinu forna sambandslandi Noregs, Íslandi. En við hvorugt þetta breyttist staða landsins, eða gat orðið breytt að neinu, í sambandi við ríkið; það hélt réttindum sínum eptir sem áður, og varð á engan hátt háð neinum öðrum hluta einveldisins.

Að öðru leyti má þess geta, að hvorki konungalögunum né konungsbréfi frá 4. septemb. 1709, er þau voru birt með, er þinglýst hér á landi.

Árið 1831 bar svo til, að konungur setti fjögur ráðaneytisþing fyrir þessa fjóra hluta einveldisins: Danmörk, Slésvík, Holsetaland og Ísland; en hvað Danmörk og Ísland snerti, þá setti hann ekki sitt þingið fyrir hvern af þessum landslutum, eins og þeirra sérstaklega staða og ólíka ásigkomulag hefði mátt ráða til, heldur var haft meira tillit til fólksfjöldans, og Danmörku skipt í 2 þing, Eydana og Jóta, og Íslendingum boðið, að eiga þing saman við Eydani; en bráðum fóru að heyrast raddir, er mæltu á móti þessari tilhögun; Danmörk óskaði, sem landsheild fyrir sig, að fá eitt þing, og Ísland óskaði, að fá þing fyrir sig; samt var í 9 ár verið að berjast við, að búa til kosningarlög fyrir Íslendinga, eptir hverjum þeir skyldu kjósa fulltrúa til þings Eydana, þángað til Kristján konungur lét það í ljósi á 8. missiri ríkisstjórnar sinnar, að Íslendingar gætu ekki haft gagn af þingi saman við Dani, þar sem þeir hefðu og þyrftu að hafa aðra löggjöf en Danir, og lagði því þann úrskurð á 20. maí 1840, að á Íslandi skyldi upp aptur rísa alþingi hið forna, og var það stofnsett 8. marz 1843. Nú leið og beið, þángað til Fríðrik hinn 7. tók við ríkinu; þá lýsti hann því yfir, 28. janúar 1848, að hann vildi stofnsetja ríkisþing fyrir landshlutana Danmörk, Slésvík og Holsetaland, en Láenborg (er kom undir krúnuna 1814, í staðinn fyrir Noreg) og Ísland skyldu ekki taka þátt í þessu ríkisþingi, en að öðru leyti halda þingum sínum með sama rétti og áður. Þessi skipun á einu þingi fyrir áður nefnda þrjá ríkishluta virtist ekki í neinum þeirra að ná hylli manna; varð þá hin mikla stjórnarbreyting í Danmörku, er byrjandi í marz 1848. Ráðgjafastjórn sú, er þá var stofnuð,

virtist að hnúga að þeirri skoðun, að hertogadæmin, Holsetaland og Láenborg, hverjir landshlutar eru í hinu svo nefnda þýzka sambandi, ættu að fá stjórn út af fyrir sig, en hertogadæmið Slèsvík, konúngsríkið Danmörk og lönd konúngsins, Færeyjar og Ísland, ættu að skoðast sem nokkurs konar heild út af fyrir sig, og þessa heild vildu Danir á ríkisfundinum veturinn 1848—49 nefna Danmerkurríki, til aðgreiningar frá hinu svo nefnda konúngsríki Danmörk, er einúngis inniheldur í sér Jótland og eyjarnar. En á tæðum ríkisfundi voru ekki þjóðkjörnir fulltrúar, nema einúngis frá Danmörku, og þess vegna lýstu ráðgjafar konúngs því yfir, að grundvallarlög þau, er lögð voru fyrir fundinn, gætu ekki, eptir því sem ástatt var, verið nema til bráðabyrgða hvað Slèsvík og Ísland snerti, eins og líka konúngurinn hefur geymt landshlutum þessum rétt sinn í tilliti til þeirra ákvarðana, er nauðsynlegar mættu þykja, til að ákveða stöðu og stjórnarlögun þeirra.

Hvað Ísland sér í lagi snertir, flýtur það líka beinlínis af því, hvernig Ísland fyrst sameinaðist Noregi, og síðan Danmörku, að konúngur vor getur ekki löglega sleppt hinni ótakmörkuðu einveldisstjórn sinni yfir landinu, sem byggð er á hollustueiði þeim, er landsmenn unnu Friðriki hinum 3. árið 1662, nema eptir samkomulagi við þegna sína á Íslandi. Og að þetta sé meining konúngsins, sèst bæði á bræfi hans frá 23. sept. 1848, og á því, að hið konúnglega frumvarp, sem lagt er fyrir þjóðfundinn, er þannig lagað, að fundurinn einmitt með því er kvaddur til, að segja álit sitt um, hvort og að hve miklu leyti grundvallarlögin frá 5. júní 1849 skuli vera gild á Íslandi.

Þegar við fyrstu umræðu frumvarpsins kom öllum nefndarmönnum saman um, að það þyrfti töluverðra breytinga við. Í þessu tilliti getur maður hugsað sér þrennslags aðferð; fyrst þá, að allar breytingarnar sèu teknar inn í frumvarpið sjálft, eins og stjórnin hefur ætlazt til, og grundvallarlögin frá 1849 sèu síðan löggilt í 1. gr. að því leyti, sem þar á er ekki breyting gjörð í eptirfylgjandi greinum. Önnur aðferðin er sú, að taka hinar einstöku ákvarðanir grundvallarlaganna fyrir, og laga þær eptir þörfum Íslands, eins og stjórnin hefur bent til í ástæðunum til frumvarpsins (bls. 39). Þá er hin þriðja aðferðin, hvorki að laga grundvallarlögin nè *lögleiða* þau ólög- uð, heldur einúngis að segja álit sitt um þær aðalákvarðanir, er frumvarpið inniheldur, og þær, sem að öðru leyti kynnu að

þykja nauðsynlegar, til að ákveða stöðu og stjórnarlögun Íslands.

Einni af nefndarmönnum hefur aðhyllzt fyrstu aðferðina; en meiri hluti nefndarinnar getur engan veginn fallizt á, að lögleiða hér þau lög, er innihalda margar greinir, er annaðhvort alls ekki eiga hér við, eða sem með engu móti getur orðið við komið, vegna þess hvernig ástatt er hér á landi. Að visu er það horið fram af stjórninni í ástæðunum til frumvarpsins, bls. 39, að henni virðist það sjálfsagt, að ekki þurfi að fella úr greinir þær, er alls ekki eiga við á Íslandi, þar eð það liggi í augum uppi, að þær geti ekki átt þar við, og eins sé um þær greinir, sem þörf væri á að laga eptir því, sem á stendur hér á landi, að þær verði að skilja á þann veg, að eigi megi heimta, að þeim sé fylgt beinlínis, þegar það liggi bert fyrir, að því geti með engu móti orðið við komið. En þessar ástæður virðast meiri hluta nefndarinnar aldeilis ónóggar; því eptir þeim yrði það komið undir hvers eins geðþótta, að hve miklu leyti hann álitir, að hinum einstöku ákvörðunum laganna yrði við komið, og það yrði þannig einlæg óvissa um, að hve miklu leyti þeim eigi að fylgja, en slík óvissa er öldúngis óhæfileg í hverju lagaböð sem er, hvort það er heldur skoðað í tilliti til skyldna eða réttinda, en þó allra-óviðurkvæmilegust í grundvallarlögum, sem af öllum mannlegum lögum eru hin mest umvarðandi, af því þau eiga að tryggja hin æðstu réttindi manna, og sem þess vegna þurfa að geta fest rætur hjá þjóðinni, og áunnið ást og virðingu hennar; en við þessu geta menn engan veginn búizt um þau lög, sem í mörgum greinum ekki eiga hér við, eins og stjórnin sjálf hefur viðurkennt.

Enn fremur er það takandi til greina, að grundvallarlögin frá 5. júní 1849 eru einúngis við tekin af einum hluta einveldisins, nefnilega konúngsríkinu Danmörku, og innihalda líka allt það sérstaklega, er viðkemur þessum landshluta, svo það er ekki annað sýna, en að þeim verði bráðum breytt, að minnsta kosti að forminu, þegar stjórnarskipun kemst á fyrir allt konúngsveldið.

Á meðan allt stjórnarskipulag ríkisins þannig er á reyki, getur nefndinni ekki heldur þótt það tiltækilegt, að brúka hina aðferðina, að taka grundvallarlögin öll fyrir, og laga þau eptir þörfum Íslands, jafnvel þó hún geti ekki fallizt á þær ástæður, er stjórnin hefur talað fyrir því, að henni þyki það frá-gángssök, með því þessar ástæður virðast ekki fremur að gilda

um grundvallarlög, en ömur lög, sem þó fyr tæð aðferð hefur verið brúkuð við að undanfögnu, eins og alkunugt er.

Vér getum þannig engan veginn lagt það til, að þjóðfundurinn veiti 1. gr. frumvarpsins samþykki sitt.

Þegar vér annars vegar litum á, að hve miklu leyti ákvarðanirnar í frumvarpi því, sem stjórnin hefur lagt fyrir oss, geti fullnægt sérstökum þörfum lands þessa, svo einstakt sem það er og afskekkt frá öðrum hlutum Danaveldis, og frábrugðið þeim á allan veg, að þjóðerni, tungumáli og sögu, að lögum, venjum og landsháttum, en hins vegar á þann vafalausa rétt, er vér höfum áður leitt rök að, að Ísland eigi á því, ekki að eins að hafa *jafnrétti við aðra aðalhluti Danaveldis* í hverri þeirri stjórnarskipun, sem kæmist á yfir allt einveldið, að lokinni einvaldsstjórn Danakonunga, heldur einnig á því, að fá stjórnarskipun með öllu út af fyrir sig, þá varð meiri hluta nefndarinnar í augum uppi, að hvorki gættum vér nè mættum gánga að þeim kostum, sem hér eru gjörðir Íslendingum á, að taka þátt í stjórnarhögum sjálfra sín. Engum hluta Danaveldis getur verið það óhagkvæmara og óeðlilegra, heldur en Íslandi, að eiga flestöll mál sín í sameiningu við hið eiginlega konungsríki Danmörk, og að verða að eiga fulltrúa á ríkisþingi Dana, og eiga úrskurð allra mála sinna undir dönskum ráðgjöfum, sem eru ábyrgðarlausir fyrir vorri þjóð.

Það þótti bæði hinu dönsku stjórn og Íslendingum óhafandi og órétt, að mál vor skyldi verða að leggja undir ráðgjafarþing Dana, og Ísland að eiga þar fulltrúa, og þótti sú tilhögun vera til beinnar fyrirstöðu bæði málalyktum vorum og öllum þjóðlegum framförum sjálfra vor; og ætlum vér auðsætt, að byggja megi á hinu sömu sköðun og hinu sömu ástæðum það, að eins sé sú tilhögun nú óhafandi, og réttum lyktum málefna vorra til fyrirstöðu, en oss og þjóðerni voru til beins hnekkis og apturfarar, ef vér nú skyldum verða að senda fulltrúa á ríkisþing Dana. Mál þau öll, er Íslandi viðkoma, eru nefnilega svo einkar-sérstaklegs eðlis, að flestir danskir ríkisþingsmenn hljóta að dæma um þau og greiða atkvæði í blindni, og hafa hinir vitrustu meðal Dana játað þetta þráfaldlega, en Ísland er hins vegar svo fámennt í samanburði við þau hérudin, sem senda fulltrúa til ríkisþingsins, að það getur ekki átt kost á, að eiga á því þingi nema fáeina menn; en þeir mundu litlu sem engu orka nè á vinna, sízt í þeim

málum, sem Dönum þætti á miklu standa að ræðust þeim í hag, en það mundu og opt vera einmitt þau mál, er Íslendingum stæði á afarmiklu hvernig lyki. Þar að auki væri jafnfáum mönnum ekki trúandi fyrir skuldbindandi atkvæðum í jafnmikilvægum málefnum, er mundu þá eiga undir ríkisþingið, og nálega öll velferð lands þessa gæti verið undir komin. Það mundi og valda óbærilegum kostnaði, að senda menn hëðan á ríkisþingið, þar sem kostnaður af því mundi verða allt að helmingi meiri, en þó alþingi væri haldið árlega í landinu sjálfu. Nú gjörir stjórnarfrumvarpið að vísu kost á því í orði kveðnu, að kostnað þann skuli greiða úr ríkissjóðnum; en eptir þeim rétti, sem ríkisþinginu er áskilinn í 4. gr. frumvarpsins í krapti 51. gr. hinna dönsku grundvallarlaga, þá getum vér hvorki vænt þess né ætlazt til, að Danir beri þann kostnað til lángframa svo, né annan, að þeir leggi ekki jafnmiklar álögur á Íslendinga, til þess að vinna upp hallann, enda er þetta bæði sjálfsagt og eðlilegt. Þar til hallar það ekki allítið þjóðrættindum vorum, ef fulltrúar vorir mega ekki við hafa móðurmál sitt á ríkisþinginu, heldur hljóta að tala útlendu máli, og er þetta óþolandi band á kjörgenginni til ríkisþingsins, að verða að ganga fram hjá hvað góðu fulltrúaefni sem er, ef hann skilur ekki og talar dönsku til hlítar; menn væru fyrir það bundnir við, að kjósa ekki að eins lærða menn, heldur yfir höfuð siglda menn, og þá embættismenn eður embættismañaefni; en af þeim er ekki þéttskipaðra en svo hjá oss, eins og alkunnugt er, að varla er nóg, til að skipa með embættin, auk heldur að 6 slíkir hinir nýtustu menn, þeim er vel væri trúandi fyrir setu á ríkisþinginu, seú aflögum.

En hvað nú hins vegar viðvikur jafnrétti því, sem vér höfum sýnt að framan að Íslendingar eigi jafnmikla heimting á, og aðrir hlutar Danaveldis, þá hefur og stjórnin sjálf viðurkennt þetta þráfaldlega, bæði í hinni sérstöku löggjöf þessa lands og ýmsum öðrum efnum, en þó hvað beinast og fyllilegast, þegar Kristján konungur 8. veitti oss alþingi og lagði fyrir, að því skyldi fyrir koma svo líkt hinu forna alþingi, sem fremst mætti verða. Nú var að vísu ekki hægt, eptir því sem á stóð, þegar alþingi var stofnað 1843, né til þess ætlandi, að því yrði skipað eða fyrir komið á annan eður frjálslegri veg, en öðrum ráðaneytisþingum í ríkinu; því þetta var jafnrétti, eins og þá stóð; en þegar við stofnun alþingis var þó skipun konungs

sú, að það skyldi verða svo líkt hinu forna alþingi, sem hafði löggjöf alla og stjórn þessa lands á hendi, eins og öllum er kunnugt, sem fremst mætti verða. Af þeim ástæðum mun því og hafa verið farið fram í þeirri bænarskrá hédan 1848, sem prentuð er í stjórnartíðindunum s. á., að konungur veitti alþingi jafnrétti í þeim málum, er Ísland snerta, sem ríkisþingi Dana yrði veitt í þeirra málum, edur með öðrum orðum, að alþingi Íslendinga fengi jafnfullt löggjafarvald í vorum málum, eins og ríkisþingið hlyti í dönskum málum, og er það alkunnugt af allra - hæstum úrskurði 23. sept. s. á., hve mildilega konungur vor tók þeirri bæn.

Með öllum þessum ástæðum fyrir augum sér getur nefndin með engu móti lagt það til, að hinn heidraði þjóðfundur fallist á, að þessari adal- og undirstöðu-grein í stjórnarskipun Íslands sé fyrir komið á þann veg, sem stungið er upp á í frumvarpinu, og vör getum ekki dulizt við, að það er því furðulegra og óskiljanlegra, að hin danska ráðgjafastjórn skuli hafa farið þessu fram við oss, þrátt fyrir það, hvað lík tilhögun hefur reynzt óhafandi bæði fyrir Íslendinga og Dani, og þrátt fyrir það, hve skýlauslega hin fyrri stjórn og hinir síðustu einvöldu konungar vorir hafa viðurkennt rétt Íslendinga til jafnréttis í þessum efnum, sem stjórnin einmitt um sama leyti, sem þetta frumvarp er frá henni út gefið, hefur í öðru frumvarpi, því er lagt var fyrir merkismaunafundinn í Slèsvík í maí þ. árs, stungið upp á svo miklu frjálsegra fyrirkomulagi á stjórnarmálefnum Slèsvíkur og stöðu þess landshluta í konungsveldinu, og má þó vera auðsætt hverjum manni af því, sem skýrt er frá hér að framan, að hvorki hin forna undirstaða fyrir sambandi Íslands við Danmörku, nè afstada og fjarlægð þess, nè viðkenningar konungauna og stjórnarinnar að undanfögnu, gefa hina fjærstu átyllu til þess, að þraungva skuli á nokkurn veg fremur jafnrétti Íslands við aðra hluta konungsveldisins, heldur en Slèsvíkur.

En svo mjög, sem ráðgjafastjórnin vill þraungva rétti vorum með frumvarpi þessu, hefur hún þó í aðra röndina viðurkennt í því, að alþingi hlyti að hafa nokkurn hluta löggjafarvaldsins, og það einmitt í þeirri grein þess, sem ekki þykir á minnstu standa, þar sem segir í 8. gr. frumvarpsins, „að konungur ætli ekki að leggja ný útgjöld á („til landsjóðsins“ er að vísu bætt við), eða hækka þau, sem nú eru ákveðin, *nema með*

samþykki alþingis”. En meiri hlutinn hlýtur að taka skýrt fram, að þessi aðgreining, sem stjórnin gjörir á „*ríkissjóð*” og „*landssjóð*”, og á þeirri heiming, sem annar sjóðurinn eigi að eina á beinlínis-, en hinn á óbeinlínis-sköttum, er jafn-óeðlileg og óhafandi í alla staði, þegar til framkvæmdanna kemur, sem hún er óvanaleg og óþekkt í öllum löndum, þar sem um þann rétt er að tala, sem hér er; en þessi óeðlilega og hvívetna óþekktu aðgreining hlýtur að eiga upptök sín annars vegar í því, hve mikla og ókljúfandi agnúa stjórnin sjálf finnur á því, að hneppa oss Íslendinga svo gjörsamlega inn í hið nú svo kallaða Danmerkurriki, eður skoða og fara með oss, sem vèr værum sveit eður hérað í því ríki, en hins vegar af því, að stjórnin getur þó ekki á himn bóginn neitað því með öllu, að alþingi hljóti að hafa nokkurt löggjafarvald.

En undir eins og það má vera hverjum manni í augum uppi, að alþingi Íslendinga hlýtur, eptir því sem fyr segir, að hafa fullt löggjafarvald ásamt konúnginum í öllum þeim málum, sem ekki eru og hljóta að vera sameiginleg fyrir alla aðalhluta konúngsveldisins, þá flýtur og beinlínis þar af, að fyrirkomulagi framkvæmdarstjórnarinnar og allrar stjórnarathafnar verður að hafa á þann veg, að það geti samþýðzt annars vegar við löggjafarvaldið í landinu, en hins vegar við þá yfirstjórn í öllum sameiginlegum málum konúngsveldisins, sem nauðsynleg er til þess, að samteinging allra aðalhluta þess geti haldizt, og hljótum vèr nú að fara nokkrum orðum um þá grein stjórnarskipunarinnar, einkum með tilliti til þess, sem upp á er stúngið í 2. gr. stjórnarfrumvarpsins.

Þar er Íslendingum gjörður kostur á, að í málefnum þeim, sem eingaungu snerta Ísland, „skuli þeir og ríkisþingið eigi hafa á hendi löggjafarvaldið, heldur skuli konúngur hafa það á hendi samkvæmt grundvl. 18.—21. gr., með tillutun af alþingis hálfu“. Að því leyti sem sjálft löggjafarvaldið áhrærir, þá er um það tekið fram hér að framan allt, sem þurfa þykir; en hins vegar mundi það leiða beint af þessari uppástungu, að aðal- og ædsta stjórnarathöfnin fyrir Ísland yrði í höndum hinna dönsku ráðgjafa, sem bæði mundu vera helzt til of fjærri og helzt til of ókunnugir til þess, að stjórna oss svo, að við væri unandi, enda hlýtur öllum að þykja það skipta afarmiklu, hvort Íslendingar eigi yfir sér í hinni ædstu stjórn *einvaldan konúng*, eins og áður var, eða *ráðgjafana í Danmöku*, sem í rauninni eru

ekki annað en halds- og trausts-menn hinnar dönsku þjóðar, eða með öðrum orðum, að eiga yfir sér þann flokk hennar, sem í hvert sinn ræði mestu, og öll mál sín undir honum; enda mundi og Íslendinga skorta allar þær tryggingar fyrir því, að dönsku ráðgjafarnir leystu stjórnarverk sín vel og dyggilega af hendi, sem Danir hafa, þar sem þeir eiga að ábyrgjast þau fyrir ríkisþinginu, og ef einhverjum ráðgjafanum yrði það, að brjóta lög og rétt á Íslendingum í stjórnarathöfninni, þá ætlum vèr þann rétt og þá viðréttingu léttvæga og einskis verða, sem fengist með þeirri aðferð, sem í ástæðunum er stungið upp á (bls. 41), að kæra málið fyrir konúnginum eptir 5. gr. í tilsk. 28. maí 1831; því þar sem konúngur er sjálfur takmarkaður í allri stjórn sinni eptir grundvallarlögunum yfir höfuð, og ábyrgðarlaus eptir grundvl. 19. gr., og engin undirskript hans hefur fullt gildi, nema einhver ráðgjafanna undirskrifti líka (grundvallarl. 19. gr.), þá ætlum vèr það mundi opt geta að borið, að sá væri burtu úr ráðgjafavöldum, sem verið væri að ákæra, þegar til ætti að taka, og mundu menn þá bæði grípa í tómt um viðréttinguna, og hafa skaðann svo búinn, en þó mundi optar hitt bera að, að það stæði einmitt næst þeim hinum sama, sem verið væri að bera sig upp undan, að leggja úrlausn á kærumálið ásamt konúnginum.

Það segir sig því reyndar sjálft, að eins og þetta fyrirkomulag bæði löggjafar- og framkvæmdar- valdsins er óhafandi einkum við oss Íslendinga, eins hlýtur öll hin æðri stjórnarathöfn á málefnum vorum að fara fram í landinu sjálfu, eins og fullt löggjafarvald hlýtur að vera í höndum fulltrúaþingsins í landinu, ásamt og í höndum konúngsins; konúngur hlýtur sum sé að velja sér ráðgjafa, því fremur hèr heldur en í hverjum öðrum aðalhlutum konúngsveldisins, sem fjarlægð þess er margfalt meiri frá konúnginum sjálfum. Þessir ráðgjafar hljóta að ábyrgjast stjórnarverk sín bæði fyrir konúnginum og fyrir alþingi; þeir hljóta og að vera íslenskir menn, bæði vegna hins frábrugðna móðurmáls vors, sem fæstum útlendingum mun takast að læra til hlitar, og einkum sakir kunnugleika þess og þekkingar, sem slíkir menn verða að hafa á öllum frábrugðnum og sérstaklegum högum lands vors. Hins vegar leiðir það beinlínis bæði af þessu fyrirkomulagi stjórnarinnar hèr á landi, og einkum af hinni miklu fjarlægð þess frá aðsetri konúngsins, að Íslendingar hljóta að eiga *erindisreka* af sinni hendi hjá

konúnginum, bæði til þess að bera fram fyrir hann málefni þau, bæði af hendi landsbúa og einkum alþingis, sem konungi ber að útkljá og staðfesta, og svo til þess að eiga setu í ríkisráði konúngs ásamt ráðgjöfunum úr öðrum aðalhlutum konúngsveldisins, og taka jafnan þátt með þeim í meðferð og úrslitum allra þeirra mála, sem kynnu að verða sameiginleg fyrir Ísland og aðra hluta veldisins. Þessi maður hlýtur og að vera islenskur maður, kosinn af konúnginum, og ábyrgjast verk sín öll bæði fyrir honum og alþingi.

Vér höfum hér að framan dregið lítið eitt á það, hve óvanaleg, óeðlileg og óhafandi að sé aðgreining sú, sem gjörð er í 4.—7. gr. frumvarpsins á *rikissjóðnum* og *landssjóðnum*, á *óbeinlínis-sköttum*, sem rikissjóðurinn á einn að eiga rétta heimtingu á, og rikisþingið eitt á að mega hækka og lækka að vild sinni, og á *beinlínis-sköttum*, sem eingaungu eiga að renna í landssjóðinn, og „konúngur ætlar ekki að hækka“, nema með samþykki alþingis, og höfum vér getið þess áður, að stjórnin hefði hlotið að leiðast til þessarar óeðlilegu aðgreiningar, annars vegar af því, að allt þetta skipulag, sem hún hefur stungið upp á um stöðu Íslands í ríkinu, er í sjálfu sér næsta óeðlilegt og fjarstætt því fyrirkomulagi, sem hlýtur að grundvallast, þegar eins stendur á og hér, en sumpart af því, að stjórnin hefur á hinn bóginn orðið að viðurkenna, að vér hlýtum að eiga vist nokkur ráð á og hafa vist nokkur afskipti af fjárhagsefnum sjálfra vor. En eins vist og það er, að þessi síðari skoðun stjórnarinnar fer í rétta stefnu, eins er aptur óvinnandi, að finna neinar gildar eða skynsamlegar ástæður fyrir því, að skipta fjárhagnum í sundur, líkt og frumvarpið fer fram á, til þess að leggja einúngis vissan hluta af honum undir umráð alþingis.

En eins og alþingi hlýtur að hafa fullt löggjafarvald í öllum málum, er Íslandi viðkoma, svo er og óaðskiljanlegt frá því valdi, eins og hér stendur á, að það eigi fullan rétt á, að ákveða alls konar skatta, eins beinlínis sem óbeinlínis, og að hafa öll ráð um inngjöld og útgjöld landsins, svo að ekkert verði um það ákveðið í neinni grein án samþykkis þingsins, en aptur leiðir bæði af þessu og hinu, að öll hinn æðri stjórnarathöfn verður að eiga aðsetur sitt og fara fram í landinu sjálfu, að fjárhagur landsins verður að vera að fullu og öllu aðskilinn frá fjárhag hvers annars aðalhluta í konúngsveldinu.

Eins og þetta er eðlilegra í sjálfu sér, eins er það og öldungis samkvæmt skoðun og ráðstöfunum stjórnarinnar að undanfögnu, þar sem fjárhagur Íslands hefur verið um mörg ár hafður sér í lagi í ríkisreikningunum, og það eptir beinum skipunum konunganna, seinast eptir úrskurði Kristjáns konungs 8. 15. júní 1840, og konungsbréfi 5. janúar 1842; þetta sama er að sjá í aðaláætluninni 1825, og svo í öllum hinum seinni áætlunum og ríkisreikningum.

Hér mætir nú nefndinni sú hin vafamikla spurning, sem bæði landsbúar og Danir munu hreifa við þetta atriði, *hvort Ísland sé þess um komið, að bera sig sjálfst* án nýrra sérdeilislegra og óbærilegra skattaálaga, einkum þar sem stjórnarskipun sú, sem leiðir beint af framanskrifuðum ástæðum að muni verða að stinga upp á, hljóti annars vegar að verða svo margfalt kostnaðarsamari, en nú er, en hins vegar liggi það og beint við eptir því fyrirkomulagi, að Íslandi hljóti að gjörast, að leggja það fê árlega til almennra ríkisnaúðsynja, þeirra er það tæki þátt í, sem ekki geti álitizt allitíð í samanburði við fátækt og mannfæð lands þessa. Nefndin hefur nú sem grandgæfilegast yfirvegað þetta mikilvæga atriði málsins, og þó hún hafi komizt að þeirri niðurstöðu, að inngjöld Íslands séu, eins og nú stendur, ekki meiri, en rúmar 22000 rhdd. auk tilkalls þess, sem landið á til endurgjalds úr ríkissjóðnum fyrir andvirði hinna seldu Skálholts og Hólastóls jarða, o. s. frv., en ekki veiti af, að inngjöldin yrðu allt að 60,000 rhdd. árlega, ef nægja ætti með hinni nýju stjórnarskipun, þá sér meiri hlutinn samt engar sérlegar né óyfirvinnanlegar tálmanir fyrir því, að auka megi inngjöldin þannig, án þess að auka neitt tilfínnanlega álögur á þeim, sem nú bera svo að segja eingaungu skattaþyrðina, og án þess að telja eins og í hendi sér það ýms konar fê, sem Ísland álizt annars vegar að eiga heimtu á úr ríkissjóðnum, heldur að eins með því, að leggja jafnar álögur á þá almennu skattstofni, sem nú eru undan þegnir öllu gjaldi, með því að láta skattgjaldið koma jafnar niður á gjaldþegna eptir efnahag þeirra, og einkum með því, að leggja nokkrar álögur á verzlun landsins, þegar hún yrði gefin frjáls við allar þjóðir; en vér treystum því, að þess muni ekki langt að bíða hëðan af; en oss telst svo, að álögur þessar á verzlunina þurfi hvorki að verða svo miklar eða tilfínnanlegar, sem þær álögur, sem stjórnarráðin hafa áður stungið upp á. Hins vegar

er þess vel að gæta, að engu minni kostnað mundi leiða af stjórnarskipun þeirri, sem upp á er stungið í frumvarpinu, þar sem það er víst, eins og nú stendur, að inngjöld þau, sem ætluð eru ríkissjóðnum, jafnast engan veginn við útgjöld þau, sem þaðan er ráðgjört að greiða til embættismanna, sem nefndir eru, og til skólans, en þar við bætist þó sá afarkostnaður, sem mundi leiða af setu íslenskra fulltrúa á ríkisþingiinu, og nefndinni virðist ljóst af 4. gr. frumvarpsins, saman borinni við 51. gr. dönsku grundvallarlaganna, að ríkisþingiinu sé áskilinn beinn réttur til, að ráða yfir öllum óbeinlínis-sköttum í landinu, verzlunargjöldum sem öðru, og vèr getum ekki gjört ráð fyrir öðru en því, sem þaðan liggur beint við, að ríkisþingið neyti þessa réttar til þess, að ákveða og auka hina óbeinlínis-skatta hjá oss þannig, að ríkissjóðurinn geti að minnsta kosti orðið með öllu skaðlaus af þeim viðskiptum, en vèr sjáum landinu engan meiri hag af því, að Danir leggi á oss skatta, heldur en sjálfir vèr, heldur að högum vorum sé með því miklu ver komið en áður, og réttindum vorum gjör-samlega traðkað.

Að síðustu er það eptir öllu framan töldu atkvæði meira hluta nefndarinnar, að þjóðfundurinn geti með engu móti gengið að þessu frumvarpi stjórnarinnar, heldur eigi að greiða atkvæði móti öllum þess greinum.

En verði nú þjóðfundurinn á sama máli og meiri hluti nefndarinnar í þessu efni, þá álitum vèr það skyldu fundarins, að láta konúnginum í ljósi álit sitt um, hverjar ákvarðanir þykja nauðsynlegar, til að ákveða stjórnarlögun lands þessa; því bæði skýrist þar við, hvers vegna fundurinn hafi ekki getað fallizt á frumvarpið, og líka er það áriðandi fyrir hans hátign, að fá að vita, hvað Íslendingar vilja í þessu efni, og hvernig þeir hugsa að því geti orðið fyrir komið, og líka virðist oss, að sú sé skýlaus tilætlun konúngsins, eptir bréfinu frá 23. sept. 1848. Með þessu eina móti er það líka mögulegt, að þetta mál geti orðið leitt til lykta, annaðhvort með því, að konúngurinn samþykki uppástúngur fundarins, eða þá láti semja nýtt frumvarp um stjórnarlögun landsins með hliðsjón af þessum uppástúngum, og leggi það svo aptur fyrir þing hér á landi. Einnig hefur þjóðin kröfu á, að fundurinn greiði svo fyrir máli þessu, sem honum framast er unnt, og því höfum vèr líka álitid oss skylt, að benda á þær aðalákvarðanir, er oss virðast nauðsyn-

legar, til að ákveða stjórnarlögun Íslands og stöðu þess í konungsveldinu, og leyfum vèr oss nú að koma fram með uppástungur vorar í þessu efni, og bæta þar aptan við nokkrum athugasemdum:

I.

1. Ísland hefur konung og konungserfðir saman við Danmörku. Hver önnur málefni skuli vera sameiginleg með Íslandi og Danmörku eða öðrum hlutum einveldisins, er komið undir samkomulagi.
2. Konungur tekur nafn Íslands í titil sinn.
3. Ákvarðanir þær, sem standa í grundvallarlögum Danmerkurrikis frá 5. júní 1849, 4. — 7. og 9. — 17. gr., um konungserfðir, ríkisstjóra, o. fl., ná einnig til Íslands. Verði þessum ákvörðunum breytt, þá á Ísland þar í atkvæðisrètt, og sömuleiðis ef það kemur fyrir, að velja skal konung og ákveða erfðirnar eptirleiðis (grundvallarl. I. 15. gr. í niðurlagi).
4. Ísland skal eiga *erindisreka* af sinni hálfu hjá konunginum. Erindisreki þessi skal vera íslenzkur maður, kosinn af konungi; hann skal eiga setu og atkvæði í ríkisráðinu, eins og aðrir ráðgjafar konungs, í þeim málum, sem kunna að verða sameiginleg og Ísland varða.
5. Í löggjöf um hin sameiginlegu mál tekur Ísland jafnan þátt að tiltölu við aðra hluti konungsveldisins eptir því fyrirkomulagi, sem þar á verður.
6. Kostnað til hinna sameiginlegu mála greiðir Ísland eptir fólksfjölda og efnahag í samanburði við hvorttveggja í hinum hlutum veldisins. Upphæð þess, er Íslandi ber þannig að greiða, verður fast ákveðið í eitt skipti eptir uppástungu konungs og samþykki alþingis.
Alþingi ákveður, hversu greiða skuli tillag þetta, en ekki má þingið lækka það úr því, sem það verður ákveðið, eða neita því.

II.

7. Í öllum öðrum málum, er áhræra Ísland, og ekki verða sameiginleg, þá er *löggjafarvaldið* hjá konunginum og alþingi í sameiningu, *framkvæmdarvaldið* hjá konunginum, *dómsvaldið* hjá dómendum í landinu sjálfu.

III.

8. Þegar konungur tekur við stjórn, skal hann sverja svo felðan eið:

Eg lofa og sver, að vernda réttindi Íslands, og stjórna því eptir lögum þess; hjálpi mér svo guð og hans heilaga orð!

Sama eið skal ríkisstjóri sverja. Eiðinu skal leggja fram skrifaðan í ríkisráðinu og afhenda erindisreka Íslands; síðan skal birta hann á næsta alþingi og geyma í skjalasafni þingsins.

9. Konungur er heilagur og friðhelgur.
10. Ályktanir alþingis hafa því að eins lagagildi, að konungur samþykki. Þegar konungur hefur samþykkt, lætur hann birta lögina, og sér um, að þeim sé fullnægt.
11. Konungur veitir öll embætti í landinu, eins og hingað til. Allir embættismenn skulu skilja og tala íslenskt mál til hlítar.

Konungur getur vikið þeim frá embætti, sem hann hefur veitt það. Hann á og vald á, að flytja embættismenn úr einu embætti og í annað án samþykkis þeirra, þó svo, að þeir í missi einkis af tekjum sínum, og að þeim sé gefinn kostur á, hvort þeir vilja heldur embættaskiptin eða þá lausn með eptirlaunum.

Frá reglu þessari má undan skilja ýmsa embættismannaflokka auk þeirra, sem nefndir eru í 39. gr.

12. Konungurinn setur íslenska menn til ráðgjafa, er hafa á hendi alla hina æðstu stjórnarathöfn í landinu.
13. Konungurinn er sjálfur ábyrgðarlaus. Ráðgjafarnir hafa alla ábyrgð stjórnarinnar bæði fyrir konungi og fyrir alþingi.
14. Undirskript konungs undir ákvarðanir þær, sem snerta löggjöf og stjórn á Íslandi, hefur því að eins fullt gildi, að einn hinna íslensku ráðgjafa skrifi undir með honum. Sá, sem það gjörir, tekst á hendur ábyrgðina.
15. Erindisreki Íslands hjá konungi ber fram fyrir hann allar ályktanir frá alþingi og önnur mál, þau er þurfa konungs úrskurðar eða samþykkis, bæði frá ráðgjöfunum og öðrum mönnum í landinu. Erindisrekinn skal ábyrgjast öll þau verk sín bæði fyrir konunginum og fyrir alþingi.

16. Konúngur getur vikið ráðgjöfunum og erindisrekanum úr völdum.
17. Ábyrgð ráðgjafanna og erindisrekans verður ákveðin með lögum.
18. Konúngur getur látið leggja fyrir alþingi lagafrumvörp og aðrar uppástúngur.
19. Konúngur getur leyst upp alþingi; beri það að, skulu kosningar á ný fram fara um allt land, og alþingi haldið árið eftir.
20. Konúngur hefur vald til, að náða menn og veita uppgjöf á sökum. Ráðgjöfum og erindisrekanum má hann þó því að eins gefa upp sakir, að alþingi samþykki.
21. Konúngur veitir sumpart sjálfur, en sumpart lætur hann hlutaðeigandi stjórnarvöld veita leyfi þau og undantekningar frá lögum, sem vant hefur verið að veita eftir reglum þeim, sem fylgt hefur verið hingað til.
22. Þegar brýn nauðsyn krefur, getur konúngur gefið út bráðabyrgðalög milli alþinga; eigi mega samt slík lög koma í bága við grundvallarlögin, og ætíð skulu þau lögð undir næsta alþingi þar á eftir

IV.

23. Alþingi Íslendinga ræðir öll mál í einni málstofu; það kemur saman annaðhvort ár, fyrsta virkan dag í júlímánuði, á þeim stað, sem stjórn landsins hefur aðsetur sitt. Á því eiga setu 36 þjóðkjörnir menn.
Um kosningarrétt og kjörgengi til alþingis og annað, er að kosningum lýtur, verður ákveðið í kosningarlögunum.
24. Alþingi skal í hvert sinn eiga setu í fimm vikur, en lengur því að eins, að konúngur samþykki.
25. Embættismenn má kjósa til þings, og þurfa þeir ekki leyfi stjórnarinnar, til að þiggja kosningu.
26. Ráðgjafarnir eiga rétt á, að sitja á alþingi og biðja sér hljóðs, þegar þeir vilja, en gæta skulu þeir þingskapa að öðru leyti; atkvæði hafa þeir því að eins, að þeir séu kosnir þingmenn.
27. Sérhver þingmaður skal vinna þann eið, þegar hann hefur fengið setu á alþingi, að hann skuli halda grundvallarlögin.
28. Alþingi er friðhelgt; sá, sem brýtur gegn friði þess og frelsi, eða býður eitthvað, sem þar að lýtur, eða hlýðir slíku boði, verður sekur um drottinssvik.

29. Meðan alþingi stendur, má ekki taka nokkurn þingmanna fastan fyrir skuldir, nè höfða mál gegn honum án samþykkis þingsins, nema hann sè staðinn að glæp.
- Engan þingmann má kæra utanþings fyrir ræður sínar eða atkvæði á þingi, nema með þingsins leyfi.
30. Engan skatt má á leggja, nè breyta, nè af taka, nema með lagabóði, ekki heldur taka lán, nè skuldbinda landið til neinna fjárútláta, og enga þjóðeign selja, nema slíkt sè með lagabóði ákveðið.
31. Á hverju alþingi skal leggja fram frumvarp til laga um fjárhag landsins fyrir hin næstu 2 ár, með greinilegri áætlun. Engin útgjöld mega eiga sèr stað, nema þau, sem á fjárhagslögunum eru byggð. Skatta má ekki heimta, nema um það tímabil, sem fjárhagslögin leyfa.
32. Alþingi kys 2 menn, til að skoða landsreikningana, og skal þeim veita laun fyrir starfa sinn. Þessir menn eiga að gagnskoða hina árlegu landsreikninga, gæta þess, að tekjur landsins sèu þar allar taldar, og að ekkert hafi verið út galdið, nema eptir fjárhagslögunum; þeir geta krafizt, að fá allar skýrslur þær og skjöl, sem þeim þykir þurfa.
- Síðan skal leggja landsreikningana fyrir næst umliðin 2 ár með athugasemdum skoðunarmanna fyrir alþingi, og skal það leggja á úrskurð um þá.
33. Alþingi hefur rétt á, að bera upp lagafrumvörp og samþykkja fyrir sitt leyti; einnig að bera fyrir konung ávörp og uppástungur.
34. Alþingi getur sett nefndir af þingmönnum, til að rannsaka málefni, sem eru áriðandi fyrir almenning. Nefndir þessar skulu eiga rétt á, að heimta skýrslur, munnlegar og skriflegar, bæði af embættismönnum og öðrum.
35. Alþingi getur ákært ráðgjafana og erindisrekann fyrir embættisverk þeirra.
36. Alþingi ákveður sjálf þingsköp sín, og velur embættismenn sína.

V.

37. Skipun dómsvaldsins og fyrirkomulag dómstólanna á Íslandi verður ákveðið með lögum.
38. Það skal ákveðið með lögum, hversu þau mál skuli rannsaka og dæma, sem alþingi höfðar gegn ráðgjöfunum og erindisrekanum fyrir embættisverk þeirra.

39. Dómendum má eigi vikja úr embætti nema með dómi, nè heldur flytja þá í annað embætti gegn vilja þeirra, nema þegar svo stendur á, að verið er að koma á nýrri skipun á dómstólana.
40. Dómendur skulu eiga rétt á, að leggja dóm á, hvort yfirvöld hafa gengið út fyrir rétt takmörk embættis síns. Þó getur sá, sem þar um leitar dómsatkvæða, ekki komið sér hjá, að hlýða í bráð yfirvaldsboðinu, með því að skjóta málinu til dóms.

VI.

41. Hin evangeliska lúterska kirkja er þjóðkirkja á Íslandi.
42. Á Íslandi er fullt trúarbragðafrelsi. Enginn má neins í missa af borgaralegum og þjóðlegum réttindum fyrir sakir trúarbragða sinna, nè heldur má nokkur fyrir þá sök skorast undan nokkurri almennri fèlagsskyldu.

VII.

43. Lögín skulu ná jafnt yfir alla.
44. Helgi hvers manns er undir vernd laganna.
45. Engan má setja í varðhald, nema hann sè staðinn að glæp, eða eptir dómaraúrskurði.
46. Engan má setja í varðhald fyrir þær ávirðingar, er að eins varða fjársekt eður einföldu fangelsi.
47. Engan má draga frá sínu löglegu varnarþingi.
48. Heimilið er friðhelgt. Ekki má gjöra húsleit nè rannsaka skjöl manna, nema í þeim tilfellum og með þeirri aðferð, sem lög á kveða.
49. Eignarrétturinn er friðhelgur. Enginn er skyldur, að láta af hendi eign sína, nema almenningsþörf krefji, og eptir því sem lög skipa fyrir, og komi fyrir fullt verð.
50. Hver maður á rétt á, að láta í ljósi hugsanir sínar á prenti, en ábyrgist fyrir dómi rit sitt. Yfirskoðun rita af stjórnarinnar hálfu og aðrar slíkar tálmanir prentfrelsisins mega aldrei eiga sèr stað.
51. Rétt eiga menn á, að stofna fèlög í sérhverjum löglegum tilgáangi. Þyki fèlag ganga út fyrir rétt takmörk, má banna það um sinn, en ekkert fèlag verður leyst upp, nema eptir dómi.
52. Rétt eiga menn á, að safnast saman og halda fundi vopnlausir. Lögreglustjórnin á rétt á, að vera við almennar samkomur.

Ákvarðanir til bráðabyrgða.

1. Þángað til fyrirkomulag dómstólanna á Íslandi verður ákveðið með lagaboði, má skjóta íslenskum málum til hæstaréttar í Danmörku.
2. Konungur kallar alþingi saman hið fyrsta sinn.

Fyrir þessum uppástúngum leyfum vèr oss í fáum orðum að færa eptirfylgjandi ástæður.

I.

Meiri hlutinn varð að álita það ókljúfandi fyrir þeman fund, að stínga upp á og taka fram, hver skyldi vera þau mál, sem yrðu sameiginleg jafnt fyrir Ísland og aðra hluta konungsveldisins; því fyrst er það, að það er enn á huldu, hver verði sameiginleg mál fyrir alla aðalhluta veldisins yfir höfuð, svo leggur það sig og sjálfst, að Ísland getur ekki tekið eður átt þátt í öllum þessum málum sakir hinnar miklu fjalægðar, og sakir kostnaðar, sem af þeim mundi leiða öllum saman; hins vegar var oss ljóst, að vèr hlytum að eiga þátt í nokkrum þeirra, en þar af leiddi þá aptur, að Íslendingar hlytu að hafa jafnrétti, og bera jafnar byrðar við hina veldishlutana, bæði að kostnaðinum til, og að löggjöf og stjórnarathöfn í þeim málum; til þess sáum vèr nú ekki annan veg, en að stínga upp á, að Ísland hefði ráðgjafa hjá konungi í þeim málum; en sá embættismaður mun og eptir uppástúngum vorum (sjá 15. — 17. uppástúngugrein nefndarinnar) verða afarnaúðsynlegur til þess, að bera fram öll þau mál af Íslands hálfu, sem þurfa aðgjörða og samþykkis konungs, svo fjærri sem aðsetur hans er landi þessu, og því þykir oss vel til fallið og rétt, að nefna þann mann *erindisreka Íslands hjá konungi*. En eins og vèr hlutum þannig að álita réttast, að opin stæði og óákveðin sérhver spurning um hin sameiginlegu mál yfir höfuð, eins var oss ljóst, að taka ætti skýrt fram allt, sem lyti að því, að yfir Íslandi væri hinn sami konungur og Danaveldi, og að allt, er lyti að konungserfðum, ríkisstjórn í forföllum konungs, o. s. frv., skyldi vera sömu ákvörðunum bundið og í konungsveldinu yfir höfuð, og vildum vèr því stínga upp á, að ákvarðanirnar í 4. — 7. og 9. — 17. gr. grundvallarlaganna 5. júní 1849 næði um þetta efni til Íslands, einungis með því skilyrði, sem tek-

ið er fram í niðurlagi 3. uppástúngugreinar, og sem vèr álitum öldúngis ómissandi.

Um kostnaðinn til hinna sameiginlegu mála, sem einnig ættu að ná til Íslands, finnst oss að eins nauðsyn að geta þess, að þó vèr teljum sjálfsagt, að hann sé greiddur af Íslands hálfu að rétttri tiltölu, annars vegar við fólksfjölda og efnahag lands þessa, en hins vegar eptir því, sem þetta hvortteggja er í hinum aðalhlutunum, þá treystum vèr þó því, að þegar konungur vor stíngur upp á upphæð gjalds þessa eptir 6. uppástúngugrein, þá muni hann mildilega lita á það atriði, sem virðist að vera haft talsvert tillit til, bæði í grundvallarlögum 5. júní 1849, 17. gr., og svo í öðrum grundvallarlögum, að fè það, sem greitt verður af Íslands hálfu til sameiginlegra mála, eyðist ekki hér í landinu, heldur berst út úr því; en þetta er því tilfinnanlegra fyrir þetta land, sem hér eru minni peningar í veltu en í öðrum löndum, og færri og fábrotnari atvinnuvegir, til þess að koma á og við halda slíkri veltu.

II.

Meiri hlutinn ætlar í aðalástæðunum gegn stjórnarfrumvarpinu sèu næg rök leidd að því, að alþingi hljóti að hafa löggjafarvald ásamt konunginum; en þar af leiðir aptur beinlínis, að allt dómsvaldið hlýtur að eiga aðsetur í landinu sjálfu.

En hitt fanast oss ógjörandi, að bera upp að þessu sinni nokkrar beinar uppástúngur um skipun dómsvaldsins og fyrirkomulag dómstólanna, heldur hlyti það að biða uppástúngufrumvarps frá stjórninni og atkvæða alþingis, og eru á þessum ástæðum byggðar uppástúngurnar í V. kafla, og 1. bráða-byggðauppstúnguákvörðunin í niðurlaginu.

III.

Vèr höfum þegar getið þess í ástæðunum við I. kafla, að vèr álitum nauðsynlegt, að taka skýrt fram allt, sem lyti að hinum æðstu yfirráðum konungsins yfir þessu landi, að svo miklu leyti sem þau geti sameinast þeim afskiptum sjálfrar þjóðarinnar af stjórnarhögum sínum og hluttöku hennar í þeim, sem leiðir af hinu frjálslega fyrirkomulagi stjórnarinnar, er hér hlýtur að komast á. Í þessum kafla höfum vèr því tekið fram öll hin helztu atriði, er með tilliti til þessa ákveða vald konungsins, og þykir því síður þörf, að taka fram ástæður fyrir þessum uppástúngum, sem þær eru samkvæmar aðalákvörðunum þeim, sem finnast í flestum grundvallarlögum þeirra landa, þar sem á sèr

stað takmörkuð einvaldsstjórn með fullu neitunarvaldi hjá konunginum.

En þó er hér stungið upp á einni þeirri ákvörðun, sem ekki á sér stað, það vèr til vitum, í öðrum löndum, og það er í 15.—17. gr. um erindisreka Íslands hjá konungi, og er hans að visu þegar getið í 4. gr. og í ástæðunum við I. kafla, en þótt það ætlunarverk hans, sem þar er getið, sè annars eðlis, en hér er ráðgjört. En þessi ákvörðun er nauðsynleg afleiðing af fjarlægð þessa lands frá konunginum, og sáum vèr ekki annað fært, en að ætla þessum manni, að bera fram fyrir konunginn öll þau mál frá Íslandi, sem heyra undir úrlausn hans eður staðfestingu.

IV.

Meiri hlutanum þótti rétt, að taka þegar fram í þessum grundvallaruppástúngum það helzta um fyrirkomulag alþingis, eins og gjört er í 23. gr., en taka þó ekki fram fleira nè frekara, en það er, heldur geyma hitt annað, sem að því lýtur, kosningarlögunum. En þær ákvarðanir, sem hér eru teknar fram, fannst oss að leiddi beint af ásigkomulagi þjóðarinnar og landsins. Og sama er að segja um uppástúngurnar í 24.—36. gr., að þar er farið því einu fram, sem öllum löggjefandi þingum er áskilið, þar sem er takmörkuð konungsstjórn.

V.

Um ákvarðanirnar í þessum kafla eru þegar teknar fram nokkrar ástæður við II. kafla. Það virtist einnig miður hæfilegt, að bera upp að þessu sinni beina uppástúngu um, hversu rannsaka skyldi og dæma mál þau, er höfðuð kynnu verða gegn erindisrekanum og ráðgjöfunum, og þótti bezt hlýða, að fresta uppástúngum um það fyrirkomulag ásamt hinu, um skipun dómsvaldsins yfir höfuð; sama virtist oss um beina uppástúngu um innleiðslu kviðdóma hér á landi. Aftur virtist oss, eptir því sem hér stendur á, brýn nauðsyn, að gjöra beina uppástúngu um það, sem er í 30. gr.; því hér eru óglöggari, en víða annarstaðar, takmörkin milli framkvæmdarvaldsins og dómsvaldsins, þar sem hvorttveggja þetta vald er opt sameinað í embætti eins og sama mannsins.

VI.

Trúarbragðafrelsi allra kristinna trúarflokka er áður lögleitt hér á landi með tilsk. 17. nóvembr. 1786; en oss fannst hættulaust, að heimila fullt trúarbragðafrelsi eins hér og í flest-

um öðrum löndum, þegar á hinn bóginn væri tekið skýlaust fram, að hin evangelíska lúterska kirkja skyldi vera þjóðkirkja í landinu.

VII.

Hér eru að eins ákveðin slík almenn réttindi, sem áskilin eru í öðrum grundvallarlögum.

Þær tvær uppástungur, sem hér eru bornar fram til bráðabyrgða, leiðir beint af eðli hlutarins, og virðist óþarft, að færa til fleiri rök fyrir þeim.

En þó vèr að lyktum játum, að uppástungur þessar geti ekki álitizt algjörð grundvallarlög í öllum atriðum, ætlum vèr þó hins vegar, að þær innihaldi flestar þær ákvarðanir, sem land þetta varða mestu, víst í bráð, og ef þjóðfundurinn samþykkir þær, og þær ná staðfestingu konungsins, þá megi þær verða næg undirstaða bæði svo frjálslegs skipulags hinnar ytri og innri stjórnar hjá oss, sem unnt er og oss hagar, sem og annars þess fyrirkomulags þjóðrættinda og almenura skyldna, sem leiðir af slíkri stjórnarskipun hjá hverri þjóð.

Reykjavík 4. ágúst 1851.

Jón Sigurðsson. *E. Briem.* *Hannes Stephensen.*
forseti, framsögumaður. skrifari. *Jón Guðmundsson.* *K.*
Kristjánsson. *H. Jónsson.* *J. Skaptason.* *St. Jónsson.*

Eg held mig til míns ágreiningsatkvæðis.

Þ. Sveinbjörnsson.

Ágreiningsatkvæði þórðar Sveinbjörnssonar í stjórnarskipunarmálinu.

Með tilliti til fyrirheitis þess, sem gefið er í opnu bræfi frá 23. sept. 1848, varð eg að hafa það álit á stöðu þessa þings, og enn þá óhögguðu sambandi þess við ríkisstjórnina, að það sé ætlunarverk þingsins, að láta í ljósi álit sitt, um frumvarp það, sem fyrir er lagt, til laga um stöðu Íslands í fyrirkomulagi ríkisins, og að þingið gæti því að vísu ráðið stjórninni frá, að frumvarpið lögleiðist hér eins og það er, ef það finnur næga ástæðu til þess, og líka stungið upp á þeim breytingum við það í ýmsum greinum, sem því kynnu að virðast haganlegar vegna sètlegs ásigkomulags landsins; en eg ætla, að hvorki

Þingið nè nefnd sú, er þingið hefur sett í þessu máli, hafi köllun eða vald til, að búa til nýtt frumvarp, sem byggt sé á undirstöðu og grundvallarskoðun gagnstæðri þeirri, sem frumvarpið er byggt á. Þó eg á aðra hliðina ekki geti samþýðzt þá aðferð, sem stjórnin hefur valið, til að innleiða hér í landi grundvallarlög Danmerkur, sem að öllu er ólík þeirri aðferð, er hingað til um lánagan aldur hefur verið við höfð um hina dönsku löggjöf, sem hér hefur átt að lögleiðast, þá get eg á hina hliðina, og af áður greindum ástæðum, ekki verið samþykkur þeirri aðferð samnefndarmanna minna, að búa til nýtt frumvarp nú þegar, og ætla sér að koma því inn á þingið í stað stjórnarfrumvarpsins. Eg verð að álita þá aðferð eðlilegasta og samkvæmasta köllun og tilgáangi þjóðfundarins, að taka stjórnarfrumvarpið fyrir, og láta álit sitt í ljósi um hinar einstöku greinir þess, og samkvæmt þessu hef eg ráðið til nokkurra breytinga á frumvarpinu, sem eg nú í fáum orðum skal gjöra grein fyrir.

Við 1. gr.

Af því að nokkrar greinir í grundvallarlögum Danmerkuríkis geta alls ekki átt við á Íslandi, eins og líka viðurkennt er í ástæðum stjórnarfrumvarpsins, og af því einkennilegt ásigkomulag landsins heimtar, að sumu í þessum grundvallarlögum sé vikið við og snúið í það horf, sem geti fullnægt þörfum lands þessa, hverja skoðun stjórnin sjálf hefur haft, og þess vegna með breytingum sínum í frumvarpinu gjört margar greinir grundvallarlaganna hér óheimfærandi, þá hef eg breytt síðari hluta greinarinnar þannig, „að grundvallarlögin skuli vera hér gild, *ad svo miklu leyti* því má hér við koma, og þar á ekki er breyting gjör í eptirfylgjandi greinum“.

Við 2. gr.

Eg er frumvarpinu samdóma í því, að ríkisþing Dana eigi ekki að fá hlutdeild í löggjafarvaldinu í þeim málum, sem eingaungu snerta Ísland, vegna þess einkennilega eðlis, sem þessi mál hafa; en að hinu leytnu þótti það hagkvæmast fyrir landið, vegna fjarlægðar þess frá Danmörku og ýmissa annmarka, sem þar af leiðir, að fela þessa hlutdeild á hendur mönnum í landinu sjálfu, sem konungur í þeim málum veitti stjórnarherravald, og virðist slíkt skipulag ekki geta haft nein truflandi áhrif á stjórn ríkisins yfir höfuð, þar sem um svo sérstakleg málefni er að gjöra, eins og líka það er auðvitað, að í

þeim málum getur ekkert lagabod fengið lagagildi, nema konungur samþykki það; þar á móti mundi slík tillögun vera mjög að skapi landsmanna, og samvinna þessara stjórnarmanna og alþingis leiða af sér ýtarlega og vandvirka umhugsun og rannsókn íslenzkra mála, áður en þar að lútandi lagabodi veitt væri fullkomið lagagildi. Í staðinn fyrir tilvitnun til dönsku grundvallarlaganna 18.—21. gr. hef eg því viljað skjóta inn í greinina hér að lútandi ákvörðun.

Við 3. gr.

Sú breyting á 3. gr. stjórnarfrumvarpsins, sem eg fer fram á, viðvikur einungis þeirri aðferð, sem hafa eigi, til að jafna þau tilgreindu ágreiningstílfelli. Eg fæ ei betur sæð, en að sú tilbreyting, er eg stíng upp á, gefi enn meiri vissu fyrir, að málefnið verði ýtarlega skoðuð bæði frá ríkisins og Íslands hálfu, án þess hún þó leiði til, að takmarka löggjafarvald ríkisins yfir höfuð, þar eð úrslit málsins að lokunum er komið undir úrskurði konungs og ríkisráðsins. Annars virðist það leiða af sjálfu sér, að slíkt ágreiningstílfelli muni sjaldan koma fyrir, og lúta þá mest að hinu ytri hlið eða formi málanna.

Við 4. gr.

Þessi grein er nokkuð nákvæmar orðuð en í frumvarpinu, en meiningin sama. Ástæður helztu breytingarinnar má sjá við 6. gr., sem er nýmæli.

Við 5. gr.

Eptir þessari grein verða útgjöld úr ríkissjóðnum minni, en gjört er ráð fyrir í stjórnarfrumvarpinu; því þar er ætlað til, að 6 menn fyrir Íslands hönd eigi setu á ríkisþinginu, en hér að eins 1. Ástæður breytingarinnar eru við 12. gr., sem er nýmæli.

Við 6. gr.

Eptir 5. gr. stjórnarfrumvarpsins stíng eg upp á að komi ný grein, sem miða á til þess, að burt rýma þeim ótta, sem gjöra þykir mega ráð fyrir hjá landsmönnum fyrir því, að óbeinlínistollar kynnu að verða hækkaðir um skör fram eða nýir á lagðir, og virðist ekki þessi takmörkun geta tekið fram fyrir hendur á hinu æðri stjórn landsins málefna (og samþýðist hún því grundvallarreglu frumvarpsins), nè heldur geta verið því til fyrirstöðu, að ríkissjóðnum verði endurgoldið það, sem hann leggur út í landsins þarfir; en þar á móti virðist hún leiða til skynsamlegrar hagsýni og yfirvegunar í fjárútgjöldunum, og geta

fullnægt sanngjörnum kröfum landsmanna, er þannig veitist atkvæðisréttur, þegar um nýjar óbeinlínis-álögur er að gjöra. Greinin sezt meðal breytinganna.

Við 7., 8. og 9. gr.

Þessar eru, eptir því sem sagt er hér næst á undan, 6., 7. og 8. gr. frumvarpsins. Eg finn enga ástæðu til, að stínga upp á neinum breytingum við þessar greinir.

Við 10. gr.,

sem er 9. gr. frumvarpsins. Hér er fyrri hluta 9. gr. frumvarpsins haldið óbreyttum, en síðari hlutanum sleppt, af því hér kann, hvað innanlandsmálefni snertir, að verða nokkuð öðruvísi ástatt, en með sveitastjórnir í Danmörku; það tekna dæmi virðist því ekki vera viðeigandi, eða hafa neina sérlega þýðingu.

Við 11. gr.,

sem er 10. gr. frumvarpsins. Það, sem stendur í frumvarpsgreininni, að í þar tilgreindum málum skuli leita álita alþingis, þegar því verði við komið, eður: „að svo miklu leyti, sem verða má“, þótti mér allt of óákveðið, og þess vegna er því sleppt, með því nauðsyn þótti til bera, að engu lagaboði, sem gilda á fyrir Ísland, væri breytt, án þess álits alþingis væri áður leitað, og það sýnist vera fullkomin trygging á sambandi málsins við almennt gagn ríkisins, að úrslit þess er í höndum ríkisþingsins. Ekki get eg heldur séð, að þau tilfelli geti að borið, að slíkri löggjöf þurfi svo bráðlega að breyta, að ei geti ætíð nægur tími fengizt, til að leita álits alþingis.

Við 12. gr.

Grein þessi er nýmæli, og sezt því meðal breytinganna.

Vegna þeirra ókljúfandi örðugleika, sem á því verða, að senda hëðan svo marga menn á ríkisþing Dana, eins og til eru teknir í stjórnarfrumvarpinu, bæði af því, að hér vantar meðalstétt, er kjósa mætti menn af til slíkrar ferðar, og bændur eru því í mörgu falli ekki vaxnir, en embættismenn mega ekki missast frá embættum sínum, án stórvægilegs skaða fyrir embættisfærsluna, þótti mér það tiltækilegast, að til nefna einungis einn mann hëðan á ríkisþingið, er sæti í báðum málstofum í þeim málum, er snerta Danmörku og Ísland sameiginlega, og virðist hann með þeirri tilhögun, sem hér er farið fram á, geta gjört hið sama gagn landinu, og þó fleiri ættu þar setu; en úr því ekki eru til teknir fleiri menn, en þessi eini, þá

virðist eðlilegast, að alþingi velji hann; því þá eru öll líkindi til, að sá verði til þess kjörinn, sem landsmenn hafa gott traust á, eins og líka með þeim hætti verður komið hjá brotnum, umsvifamiklum og kostnaðarsömum kosningum, hvers vegna eg líka ræð til, að sleppa úr stjórnarfrumvarpinu greinum þess, 11. til 61. incl., en ætlast til, að þessi eina komi í þeirra allra stað.

Við 13. gr.

Við þessa grein, sem líka er nýmæli, finn eg óþarft að tala. Hún er byggð á kosningarlögunum til ríkisþings Dana 16. júním. 1849, 79. gr.

Eptir þessum fáorðu ástæðum finn eg mig orsakaðan til, að stínga upp á því, að gjörðar sèu eptirfylgjandi breytingar í stjórnarfrumvarpinu og viðaukar við það:

1. gr. Úrfellist: „sem tengd eru við lög þessi“; í staðinn fyrir: „þó skal þess — til Íslands“ setjist: „að svo miklu leyti því má þar við koma, og þar á ekki er breyting gjör í eptirfylgjandi greinum.

2. gr. Í staðinn fyrir: „samkvæmt — 21. gr.“ setjist: „með aðstoð þeirrar stjórnar, er hann skipar í landinu sjálfu, og með þeirri tilhlutun af alþingis hálfu“, o. s. frv.; undir tölulíð 8 setjist „7 og 8“, í staðinn fyrir „6 og 7“.

3. gr. Í staðinn fyrir: „þá skal — úr því“ setjist: „útnefnir alþingið, ef því svo sýnist, 2 menn, sem ásamt þeim eina, er nefndur er í 12. gr. laga þessara, af landsins hálfu semji í Kaupmannahöfn um ágreininginn við aðra 3 af ríkisþingsins hálfu. Verði ei meðal þessara 6 manna lok felld á ágreinings-efnið, sker konungur úr með ríkisráði sínu.

4. gr. Frá orðunum: „slik gjöld“ við bætist: „sömu tegundar“, og orðist síðan: „sem á Íslandi kunna að verða á lögð eptir 6. gr. laga þessara, svo og nafnbótaskatturinn, og tekjurnar af þeim þjóðeignum, hverra afgangur hingað til fallið hafa í konungssjóð. Enn fremur ber að gjalda í ríkissjóðinn alþingiskostnað þann, er konungssjóðurinn hefur borgað fyrir fram, og sem enn þá ekki er endurgoldinn, sem og aðrar skuldakröfur, er konungssjóðurinn nú hefur tilkall til.

5. gr. Eptir orðin: „til hinna lærðu skóla“ setjist: „kostnað þann, er leiðir af veru Íslands eina fulltrúa á ríkisþinginu (12. og 13. gr.) og útgjöld“, o. s. frv.

6. gr. er nýmæli og orðist þannig: „Vilji ríkisþingið leggja

óbeinlínis-skatta eða önnur slík gjöld sömu tegundar, og sem nú ekki á liggja, á Íslands innbúa eða verzlun þess, verður þar um að leita samþykkis frá alþingi, áður það verði að lögum. Sè neitað um samþykkið, sendir alþingi 2 fulltrúa til Kaupmannahafnar, er ásamt þeim eina, sem nefndur er í 12. gr. laga þessara, semji um það, sem á milli ber, við aðra 3 menn af ríkisþingsins hálfu. Greini þá enn á, sker konungur úr með ríkisráði sínu.

7., 8. og 9. gr. setjast fyrir 6., 7. og 8. gr. frumvarpsins óbreyttar.

10. gr. (frumvarpsins 9. gr.). Úti látist: „líkt því — Danmörku“.

11. gr. (frumvarpsins 10. gr.). Niðurlag greinarinnar orðist þannig: „Vill konungur um það áður leita álits alþingis“; úrfellist: „að svo miklu leyti sem verða má“, eins og líka greinir frumvarpsins 11.—61. incl., en í þeirra stað komi

12. gr., sem er nýmæli og orðist þannig: „Einn mannskuldur Íslendingar jafnan eiga á ríkisþingi Dana, og skal hann kosinn af alþingi til 6 ára. Skal hann gæta réttinda landsins í báðum málstofum ríkisþingsins í þeim málum, sem snerta Danmörku og Ísland sameiginlega, og ætíð vera 1 af þeim, er eptir 3. og 6. gr. laga þessara nefnast af Íslands hálfu, ef ágreiningur verður.“

13. gr. er og nýmæli, og orðist þannig: „Um ferðakostnað og daglaun handa þeim manni, sem fyrir Íslands hönd mætir á ríkisþingi Dana, og sem getið er um í 5. og 12. gr., fer eptir kosningarlögnum frá 16. júním. 1849, 79. gr.“

Reykjavík 30. d. júlím. 1851.

P. Sveinbjörnsson.

Með þeim breytingum, sem minni hluti nefndarinnar hær að framan hefur stungið upp á, verður því frumvarpið þannig hljóðandi:

1. gr.

Grundvallarlög Danmerkurrikis frá 5. júlí 1849 skulu vera gild á Íslandi, að svo miklu leyti því má þar við koma, og þar á ekki er breyting gjör í eptirfylgjandi greinum.

2. gr.

Í málefnum þeim, sem eingaungu snerta Ísland út af fyrir

sig, skal konungur og ríkisþingið eigi hafa á hendi löggjafarvaldið, heldur skal konungur hafa það á hendi með aðstoð þeirrar stjórnar, er hann skipar í landinu sjálfu, og með þeirri tilhlutun af alþingis hálfu, sem því er nú veitt, eða eptirleiðis kann að verða veitt.

Til málefna þessara skal telja:

1. Dómskipun og meðferð mála, að því leyti ekki snertir hæstarétt.
2. Viðskipti manna á milli að því leyti, sem þau eigi skulu hafa lagagildi fyrir utan Ísland.
3. Afbrot og hegningar, nema brot sèu drýgð gegn ríkisstjórninni eða gegn friði þjóðfélagsins.
4. Kirkjumálefni á Íslandi sjálfu innan þeirra takmarka, sem sett kunna að verða fyrir löggjöfina um þau með kirkju-skipunarlögunum, eins og þau skulu löguð í hinum einstöku greinum fyrir Ísland, eptir að alþingi hefur látið í ljósi álit sitt um þau.
5. Málefni þau, er snerta menntun og uppfræðingu, að fráskildri hinn lærdu skólamenntun.
6. Sveitamálefni, fátækra-stjórn, og ráðstafanir þær innanlands, er miða til almenningsheilla, t. a. m. póstgaungur í landinu, vegir, heilbrigðisstjórn og fyrirkomulag spítalanna, svo og atvinnuvegir í landinu, að því leyti það snertir ekki almennt gagn ríkisins eða hátign ríkisins.
7. Innanlandsstjórn á málefnum þeim, sem nefnd eru hér að ofan, að því leyti sambandið við hina almennu ríkisstjórn ekki með því er snert.
8. Tekjur og útgjöld, er snerta eingaungu Ísland sjálft, og lögð eru til landssjóðs fyrir Ísland sèr í lagi, eptir því sem á kveðið er í 7. og 8. gr. hér á eptir.

3. gr.

Verði ágreiningur um, í hverjum málefnum löggjafarvaldið skuli framkvæmt eptir 2. gr. grundvallarlaganna dönsku, og í hverjum samkvæmt 2. gr. í lögum þessum, útnefnir alþingið, ef því svo sýnist, 2 menn, sem ásamt þeim eina, er nefndur er í 12. gr. laga þessara, af landsins hálfu semji í Kaupmannahöfn um ágreininginn við aðra 3 af ríkisþingsins hálfu; verði ei meðal þessara 6 manna lok felld á ágreiningsefnið, sker konungur úr með ríkisráði sínu.

4. gr.

Í rikissjóðinn skulu framvegis renna skattar þeir, sem hingað til hafa verið goldnir á Íslandi, og ekki eru beinlínis-skattar (t a. m. erfðagjald og skattur af fasteignasölu, skipa- og verzlunar-gjöld, gjöld fyrir leyfis- og veitinga-bréf, o. s. frv.), sem og önnur slík gjöld sömu tegundar, sem á Íslandi kunna að verða á lögð eptir 6. gr. laga þessara, svo og nafubóta-skatturinn og tekjurnar af þeim þjóðeignum, hverra afgjald hingað til fallið hafa í konúngssjóð. Enn fremur ber að gjalda í rikissjóðinn alþingiskostnað þann, er konúngssjóðurinn hefur borgað fyrir fram, og enn þá ekki er endurgoldinn, sem og aðrar skuldakröfur, er rikissjóðurinn nú hefur tilkall til.

5. gr.

Úr rikissjóðnum skulu goldin laun til amtmannanna, biskupsins, dómandanna í yfirdóminum, landlæknisins, kennarauna við hina lærðu skóla, og til þess umboðsmanns eða þeirra umboðsmanna, sem heimta tekjur rikissjóðsins, svo og eptirlaun embættismanna þessara. Sama er einnig um hin önnur útgjöld til hinna lærðu skóla, kostnað þann, er leiðir af veru Íslands eina fulltrúa á rikisþingi Dana (12. gr.), og útgjöld til póst-ferða milli Danmerkur og Íslands.

6. gr.

Vilji rikisþing Dana leggja óbeinlínis-skatta eða önnur slík gjöld sömu tegundar, sem nú ekki á liggja, á Íslands innbúa eður verzlun þess, verður þar um að leita samþykkis frá alþingi, áður það verði að lögum. Sè neitað um samþykkið, sendir alþingi 2 fulltrúa til Kaupmannahafnar, er ásamt þeim eina, er nefndur er í 12. gr. laga þessara, semji um það, sem á milli ber við aðra 3 af rikisþingsins hálfu. Greini þá enn á, sker konúngur úr með rikisráði sínu.

7. gr.

Í landssjóð þann, sem stofna skal fyrir Ísland, skulu renna bæði þeir beinlínis-skattar, sem hingað til hafa verið goldnir, (eptirgjald af sýslum, þinggjöld, sem eru í umboði, konúngstíund, lögmennastollur og lögþingisskrifaraun), að undan skildum nafubótaskatti, og önnur beinlínis-gjöld, sem hér eptir kunna að verða á lögð. Sömuleiðis skal sjóður þessi eiga tekjur þær, sem konúngi bera af strandi. Enn fremur skal mega leggja til sjóðs þessa gjöld þau, sem hingað til hafa verið greidd til amtsjafnaðar-sjóðanna, en lands-sjóðurinn

taki þá að hinu leytnu að sèr útgjöld þau, sem hingað til hafa verið greidd úr sjóðum þessum. Eins skal vera um tekjur spítalanna og það, sem afgangs verður af löggæzlu-sjóðnum, þegar búið er að greiða útgjöld þau, sem nú eru lögð á sjóð þennan. Að endingu skal það, sem til er af kollektupeningunum, og endurgjaldið fyrir mjölbótapeningana fengið landssjóðnum.

8. gr.

Landssjóður Íslands skal bera útgjöldin til alþingis og til innanlandsstjórnar, að því leyti útgjöld þessi eigi eru goldin úr ríkissjóðnum samkvæmt 5. gr., svo og eptirlaun embættis-manna þeirra, er rétt eiga til eptirlauna, og eigi fá laun úr ríkissjóðnum.

9. gr.

Konungur ætlar ekki að leggja ný útgjöld á landssjóðinn, eða hækka þau, sem nú eru ákveðin, nè leggja á nýja eða hærri skatta til landssjóðsins, en nú eru, nema með samþykki alþingis.

10. gr.

Það skal ákveðið með lagabóði sèr í lagi fyrir Ísland, hvert vald veitt verði alþingi í æðri stjórn innanlands-mál-efna.

11. gr.

Þegar frumvörp til breytinga á lögum þeim, sem gilda fyrir Ísland, verða lögð fyrir ríkisþingið, vegna sambands þess, sem málið er í við almennt gagn ríkisins, vill konungur um það áður leita álits alþingis.

12. gr.

Einn mann skulu Íslendingar jafnan eiga á ríkisþingi Dana, og skal hann kosinn af alþingi til 6 ára. Skal hann gæta rétt-inda landsins, í báðum málstofum ríkisþingsins, í þeim málum, sem snerta Danmörku og Ísland sameiginlega, og ætið vera 1 af þeim 3, er eptir 3. og 6. gr. laga þessara nefnast af Íslands hálfu, ef ágreiningur verður.

13. gr.

Um ferðakostnað og daglaun handa þeim manni, sem fyrir Íslands hönd mætir á ríkisþingi Dana, og sem getið er um í 5. og 12. gr., fer eptir kosningarlögum frá 16. júní 1849, 79. gr.

Nefndar álit

um frumvarp stjórnarinnar til kosningarlaga til alþingis.

Nefnd sú, sem hér er undir skrifuð og hinn heiðraði þjóðfundur fól, að segja álit sitt um þetta lagafrumvarp, komst brátt að þeirri niðurstöðu, þegar hún hafði lesið og yfirvegað stjórnarfrumvarpið, að vist þyrfti að stinga upp á nokkrum breytingum í frumvarpinu, til þess að það gæti orðið viðunandi kosningarlög framvegis til alþingis.

Hin mikilvægasta breyting er sú, að þar sem í frumvarpinu er stungið upp á í 3. gr., að kjörgengin skuli bundin annaðhvort við 10 hundraða fasteign, eður æfifesta ábúð á 20 hundraða jörð, eður eign kaupstadarhúsa, eður við eitthvert ótiltekið skattgjald, þá álitur nefndin vist, að öll slík bönd seu óhafandi á Íslandi, bæði á kosningarrétti, en þó einkum á kjörgengi; því svo ískyggilegt sem það er, eins og hér stendur á, að binda *kosningarrétt* við þess konar fjárstofna, þá er það þó margfalt ískyggilegra, að binda á þann veg *kjörgengina*, þar sem auður hefur hér á landi aldrei verið né getað verið neinn vottur skynsemi og hygginda, nè annara þeirra kosta, er góður þjóðfulltrúi þarf að hafa til að bera, og er þetta tekið svo skýrt fram í álitsskjali hins síðasta alþingis til konungs, 31. júlí 1849 (Alþingist. 1849, bls. 709—714), og svo berlega viðurkennt af stjórninni í kosningarlögnum 28. sept. 1849, að óþarft virðist nú, að fara um það fleiri orðum.

Yfir höfuð getur nefndinni ekki skilizt, hvaða gildar ástæður stjórnin hafi nú getað haft fyrir því, að hverfa í þessu atriði aptur til ákvarðananna í alþingistilsk. 8. marz 1843, sem Íslendingum hefur frá upphafi geðjast svo illa, og sem 2 und-

anfarin alþingi (1847 og 1849) hafa leitt ljós rök að ekki eigi hér við, og af beðið með miklum atkvæðafjölda, en sneiða hjá hinum miklu frjálslegri ákvörðunum í þessu efni, sem eru í kosningarlögnum 1849, sem einmitt voru byggðar á almennum bænarskám frá Íslendingum, á miklum atkvæðafjölda alþingis 1849, og sem víst mestum hluta þjóðarinnar hafa verið að skapi í flestum greinum. Nú segir stjórnin að visu í inngangsástandunum fyrir frumvarpinu, „að þessi þjóðfundur (sem kosið var til eptir þessum frjálsu kosningarlögum) sé fremur sérstaklegs eðlis“, og „þó það einkum hafi legið fyrir höndum, að heimfæra til Íslands í aðalatriðunum hinar sömu frjálsari reglur, sem byggð eru á dönsku kosningarlögin, þá virðist næg ástæða til, að heimta nokkuð meiri vissu fyrir staðfestu hjá fulltrúaþingi því (þ. e. á Íslandi), heldur en fyrir fulltrúaþingi alls ríkisins, sem skipt er í tvær þingdeildir“, „og því hafi legið næst, að feta í öðru tilliti stig þann, sem greiddur hefur verið fyrir landsþingið, að heimta meiri vissu fyrir kjörgenginn“. En þó nefndin játi fúslega, að það sé miklu meiri trygging fyrir réttum og góðum málalyktum, að hafa tvær málstofur heldur en eina, þar sem á sér stað sá stéttamunur og ástandsmunur manna og þjóðarmagn og fulltrúafjöldi, að þessi skipting fulltrúavaldsins eigi við, og því megi þar vel eiga við yfir höfuð, að hafa bundnari kjörgengi til annarar málstofunnar en hinnar, þá getur nefndin samt ekki fallizt á, að þetta band, sem upp á er stungið, eigi við hér á landi, af því það gefur enga frekari né áreiðanlegri vissu fyrir, að með því móti fái betri fulltrúaefni, eins og sýnt er fram á hér að framan og óptsinnis er tekið fram á hinum fyrri þingum.

Nefndin hlaut því að færast nær og nær þeirri skoðun, sem hún ætlar að ríki hjá flestum hinum skynsamari mönnum hér á landi, að það verði bæði hættulaust með öllu, og eigi hér bezt við eptir öllu ásigkomulagi þjóðarinnar, að kosningarrettur og kjörgengi séu sem minnst bundin við hið ytra ástand manna, og að yfir höfuð beri að binda hvorttveggja þeim einum böndum, sem gjört er í kosningarlögnum 28. sept. 1849, 3. og 4. gr., en þær ákvarðanir eru næsta samkvæmar þeim, sem eru um það efni í kosningarlögnum til þjóðþingsins.

En samt er það í einu atriði þessara lagaboða, sem meiri hluti nefndarmanna álitur að full ástæða sé til að bregða frá,

og það er, að hver sá eigi kosningarrétt, sem er fullra 25 ára að aldri. Að visu virðist í fljótu álitu ekki vera alltilit trygg-
ing fyrir skynsamlegum kosningum í reynslu þeirri og þekk-
ingu á ýmsum opinberum tilhögunum, er þeir menn, sem eru
30 ára og eldri, opt hafa aflað sér fram yfir hina, sem eru á
árabílinu milli 25 og 30 ára; en á hinn bóginn er þess aptur
vel að gæta, að þessir hinir yngri menn hafa opt meiri áhuga
á alþjóðlegum málum, en sumir hinna eldri, og þar til er það
óskiljanlegt hverjum manni hér á landi, og þess vegna mjög
ógeðfelt, að hver sá, sem fjár síns er fullráðandi, og er fyrir
aldurs sakir órækur, bæði til hvers embættis í landinu sem er
og til alþingisfulltrúa, megi ekki einnig greiða atkvæði til full-
trúakosninganna. Meiri hlutinn hyggur því, að ástæðurnar fyrir
því, að binda kosningarréttinn að eins við 25 ára aldurinn, séu
yfirgnæfandi, og muni engar iskyggilegar afleiðingar hafa í för
með sér.

En þó nefndin hljóti þannig að aðhyllast svo óbundnar
kosningar og kjörgengi, sem nú er skýrt frá, fannst henni þó
naudsyn á hinn bóginn, að tryggja, svo sem unnt er, skynsam-
legar kosningar, og hefur hún velt því efni grandgæfilega fyrir
sér á ýmsan veg, og mörgum uppástungum verið hreift í nefnd-
inni í þá stefnu, en um eina þeirra varð hún ásátt, og það er
sú, að því að eins skyldi nokkur maður geta orðið þjóðfulltrúi
fyrir nokkurt kjördæmi, að hann hlyti meiri hluta allra þeirra
atkvæða kjósandanna, sem greidd væru og gild. Að visu sást
henni ekki yfir þann annmarka á þessu, sem virðist að liggja
beint við í fljótu álitu, að með því móti mætti reka að því, að
allir kjósendur þyrftu að greiða atkvæði að nýju, en það
mundi gjöra mörgum kjósendum kosningarnar ógeðfeldar, og
jafnvel aptra sumum frá, að koma á kjörfundinn, en hins
vegar þótti þessi ákvörðun vera bein uppörfun fyrir kjósendur,
bæði til að halda prófkosningar, og til að koma sér á annan
veg niður á því fyrir kjörþingið, og sameinast um það, hverja
tiltækilegast mundi vera að kjósa; en þar með mundi næsta
mjög vekjast áhugi og yfirvegun manna um hin helztu fulltrúa-
efni, og væri með svo felldu bæði meiri líkindi fyrir því, að
heppilega yrði kosið, og að sjaldnast mundi að bera, að kjósa
þyrfti um aptur, og aptur fyrir það girt, að tjón yrði að því,
þó atkvæði kjósanda færi á við og dreif, og fyrir það skotið
loku, að nokkru sinni yrði sá alþingismaður, sem kosinn væri

að eins með fáeinum atkvæðum allra þeirra, sem greiddi þau.

Af því nefndin hefur í álitinu um stjórnarlagamálið ráðið frá því í einum anda, að kosningarlög þau, sem stungið er upp á til ríkisþings Dana í 11.—60. gr. stjórnarlagafrumvarpsins, verði samþykkt af hinum heiðraða þjóðfundi, og af því henni þykja allmikil líkindi fyrir, að svo fari, þá hlýtur hún og samkvæmt þessari skoðun að stínga upp á þeim viðaukum og breytingum í þessu frumvarpi stjórnarinnar, sem beint leiðir af því, að í því er gjört ráð fyrir þeim lögum og skírskotað til þeirra, sem ekki eru til, og aldrei verða til að öllum líkindum.

Að svo fyrir mæltu leyfum vör oss að stínga upp á þessum eptirfylgjandi breytingum við frumvarp þetta og hverja einstaka grein þess, af þeim ástæðum, sem við hverja þeirra verða teknar fram, að svo miklu leyti, sem það er ekki þegar gjört í inngángaástandunum hér að framan.

Við 1. gr.

Með því nefndin álitur það ógjörandi, að skipta landinu í kjördæmi með hér um bil jöfnum fólksfjölda, þá verðum vör að vera fastir á þeirri skoðun, sem stjórnin hefur fylgt í frumvarpi þessu, að yfirgnæfandi ástæður séu fyrir því, að halda hinni gömlu kjördæmaskipun eða lögsagnarumdæmunum, eins og þau eru nú; en eptir þessu sjáum vör enga ástæðu til, að skipta Mýra- og Hnappadals-sýslu í 2 kjördæmi, og það því síður, sem hún er ein af hinum fámennari (hér um bil 2300 manns), og Hnappadalssýsla sér í lagi hefur lítið yfir 500 innbúa.

Þar á móti álitum vör nauðsynlegt, að halda kjördæmskiptunum í Þingeyjarsýslu; því Suður- og Norður-Þingeyjarsýslur geta ekki átt kjörþing saman, jafnvel þó þær séu nú gjörðar að einu lögsagnarumdæmi. Skaptafellssýslurnar hafa eigi heldur getað átt kjörþing saman, og því virðist það vel til fallið, að gjöra kjördeildir þær, er þar hafa áður verið, að kjördæmum, eins og gjört er í frumvarpinu.

Hvað fulltrúatölunni viðvíkur, þá virðist meiri hluta nefndarinnar, bæði yfir höfuð, og einkum með tilliti til þess, að vör treystum því, að alþingi fái löggjafarvald, að ekki megi færri þjóðkjörnir menn eiga þar setu en 36. Til að ná þessari tölu álitur meiri hlutinn það réttast, eins og hér stendur á, að hvert lögsagnarumdæmi kjósi 2 fulltrúa, að undan teknum 2 hinum fámennustu sýslum: Vestmannaeyjasýslu og Strandasýslu.

Að kjósa 2 fulltrúa í hverju kjördæmi hefur þann kost við

sig, að kjósendum þar við gefst færi á, að sjá um, að hjá fulltrúum kjördæmisins sé bæði almenn menntun og þekking á því einstaklega, og er mjög líklegt, eptir því er vör þekkjum til, að annar fulltrúinn verði einhver sá embættismaður, er menn bera mest traust til. En aptur væri það til hægðarauka fyrir kjósendur, að skipta sýslum þeim, er hafa 2 fulltrúa, í 2 kjördæmi, og þykir oss það mega vera falið hlutaðeigandi amtmanni á vald, að gjöra slik skipti, þar sem það mætti þykja nauðsynlegt.

Með tilliti til þess, að konungi er í niðurlagi greinarinnar áskilinn réttur til, að nefna sex menn til þingsetu, þá skiljum vör ekki, að það geti átt við eptir því fyrirkomulagi, er vör treystum að verði á þinginu, úr því konungur vor hefur heitið Íslandi hinu sama frelsi, sem hann hefur veitt þegnum sínum í Danmörku, auk þess að það kynni að hafa mjög ísjárverð áhrif á kosningarnar í gagnstæða átt, og því verðum vör að ráða frá, að þessi ákvörðun verði samþykkt.

Við 2. gr.

Í þessa grein verður að bæta ákvörðunum þeim, sem vís að er til, og álitum vör, að eigi þurfi að breyta þeim, nema í tilliti til aldursins, eins og áður er getið, og líka virðist oss óþarfi og óviðkunnanlegt, að svipta mann kosningarrétti, þó hann hafi flutt búferlum á því ári, þá kosið er.

Við 3. gr.

Það eru áður leidd rök að því, að grein þessari þurfi að breyta, og er hún nú löguð eptir stjórnarskipunarfrumvarpinu, 17. gr.

Við 4. gr.

Frumvarpið ætlast til, að hér verði stofnaðar kjörstjórnir í hverjum hrepp, og að forsetar þeirra sitji í sýslukjörstjórninni ásamt sýslumanni, og taki hver fyrir sig við atkvæðum hreppsþúa sinna; en nefndinni sýnist, að þessi kosningaráferð sé allt of umsvifamikil, og mundi valda ærnum kostnaði, þegar svo margir kjörstjórar skyldu fá ferð sína borgaða; því opt er 10 til 14 hreppar í sýslu, og sumir í fjarska, auk þess að mjög torvelt yrði, að fá húsrúm fyrir svo margbrotna atkvæðagreiðslu. Oss virðist þar á móti hagfeldast, að fylgja í þessu tilliti reglunum í kosningarlögum 28. sept. 1849, að prestur og hreppstjóri semji kjörskrá fyrir hverja sókn, er liggja

um tiltekinn tíma við sóknarkirkjuna, og að auk sýslumanns
sèu tveir valinkunnir menn í kjörþingsstjórninni.

Við 5. til 8. gr.

Eptir því sem að framan er á vikið, þarf bæði að auka greinir þessar, að því leyti sem í þeim er vísað til annars lagafrumvarps, og líka að breyta þeim nokkuð að innihaldi, sér í lagi hvað kjörstjórnir og kosningaráðferðina snertir. Líka þykir réttast, að til taka kosningartíma þann, er hentugastur virðist hér á landi, þegar á allt er litið, þó svo, að amtmenn megi gjöra undantekningu þar frá, ef nauðsyn krefur, í einhverju kjördæmi, t. a. m. í Austur-Skaptafellssýslu, ef sýslumaður stýrir kosningum í báðum sýslunum.

Við 9. gr.

Í þessari grein þarf orðabreytingar við, að því leyti vèr gjörum ekki ráð fyrir öðrum kjörgengisskrám, en kjörskránum.

Við 10. gr.

Af því vèr höfum stungið upp á öðru fyrirkomulagi á kjörstjórnunum, en ráð er fyrir gjört í greininni, þá verður að gjöra á henni breytingar þær, er beinlínis fljóta þar af. Líka virðist oss óþarfi, að bjóða kjörstjórnunum, að leggja úrskurð á kjörgengi fulltrúafnanna, þar eð það verður skylda þingsins, að dæma um, hvort fulltrúarnir sèu réttkjörnir til þingsins; sbr. 30. gr. í stjórnarskipunarfrumvarpinu.

Við 11. gr.

Þessa grein verður að laga samkvæmt breytingunni á greinunum á undan.

Við 12. gr.

Í þessa grein verður að bæta bandi því á kosningunum, sem áður er getið, að til fulltrúakosningar þurfi meira en helming atkvæða.

Við 13. til 17. gr.

Þessar greinir virðast oss ekki þurfa neinnar verulegrar breytingar við.

Við 18. gr.

Þar eð vèr álitum nauðsynlegt, að hinar almennu kosningar fari fram árið áður, en þing skal haldið, þá viljum vèr ráða til, að breyta ártalinu „1853“, og setja „1852“. Líka virðist oss nauðsyn bera til, að kosning í einstökum kjördæmum verði ákveðin af kjörstjóra; því ef fulltrúi fær forföll skömmu fyrir þing, er ekki tími til, að leita stiptamtmanns aðgjörða.

Af framan töldum ástæðum leyfum vör oss að stínga upp á, að eptirfylgjandi breytingar verði gjörðar við hinar einstöku greinir, og með þeim ráðum vör til að frumvarpið verði viðtekið af þjóðfundinum.

Við 1. gr.

1. Að í staðinn fyrir: „30 þjóðkjörni“ sé sett: „36 þjóðkjörni“.
2. Að fyrir Reykjavíkurborg skuli kjósa . . . 2 fulltrúa,

fyrir Borgarfjarðarsýslu	2	—
— Mýra - og Hnappadals - sýslur	2	—
— Skaptafellssýslu	2	—
— Dalasýslu	2	—
— Barðastrandarsýslu	2	—
— Suður - Þingeyjarsýslu	1	—
— Norður - Þingeyjarsýslu	1	—
— Suður - Múlasýslu	2	—
en fyrir hin kjördæmin, eins og stendur í frumvarpinu,	til samans 20	—
	alls 36	—

3. Að seinasta kafla greinarinnar: „og áskilur konungur tvo af andlegri“, sé sleppt.

Við 2. gr.

Að þessi grein sé þannig orðuð:

„Kosningarrétt til alþingis á hver sá maður, sem hefur óflekkað mannorð og innlends manns réttindi, er 25 ára að aldri, þá er kjósa skal, og fjár síns fullráðandi, og geldur til sveitar af efnunum sjálfs sín.

Eigi skal álíta mannorð þess óflekkað, sem sekur er orðinn að lagadómi um nokkurt það verk, sem svívirðilegt er eptir almenningsáliti; ekki heldur neinu sá, sem mál hefur verið höfðað á hendur um slíkt verk, nema hann sé dæmdur alsýkn saka.

Sá maður hefur eigi kosningarrétt, sem er öðrum háður sem hjú, og ekki heldur sá, sem er af vinnuhjúastétt, þó hann einhverra hluta vegna eigi með sig sjálfur það ár, er kosningar fara fram.

Svo á maður og eigi kosningarrétt, ef hann hefur þegið af sveit, nema það sé endurgoldið, eða honum sé gefið það upp.

Kosningarréttar ber að neyta í því kjördæmi, sem kjósendi er heimilisfastur í, þegar kosið er“.

Við 3. gr.

Að greininni sé breytt, og hún þannig orðuð :

„Kjörgengur til fulltrúa á alþingi er hver maður, sem hefur kosningarrétt eptir 2. gr.

Líka má kjósa til fulltrúa þann mann, sem að öðru leyti er kjörgengur, þó hann hafi ekki goldið til sveitar“.

Við 4. gr.

Að þessari grein sé breytt, og hún orðuð þannig :

„Í hverri sókn skal presturinn og hreppstjórinn, eptir ráðstöfun kjörstjóra, semja skrá yfir kjósendur þá, er þar eiga heimili. Í Reykjavíkurborg kjördæmi semja skrá þessa dómkirkjupresturinn og oddviti bæjarfulltrúanna.

Á kjörskránum skulu full nöfn kjósanda, aldur þeirra og staða og heimili standa í dálkum, en kjósendum skal þar raða eptir bodleið.

Síðan skal í viðaukagreinum á sama hátt til greina

1. þá, sem á næsta árshring ná 25 ára aldri, ef þeir að öðru leyti hafa kosningarrétt, og skal berlega til tekinn fæðingardagur þeirra;
2. þá, sem eru kjörgengir eptir 2. gr., án þess að þeir leggi til sveitar (því kjörskráin er líka kjörgengisskrá)“.

Við 5. gr.

Að henni sé breytt, og orðuð þannig :

„Kjörskrárnar skulu samdar í marz mánuði árið áður, en alþingi það, er kjósa á til, skal haldið. Þær skulu samdar í tvennu lagi, og skal bæði senda þær kjörstjóra svo fljótt sem verður, og líka skulu þær frá 1. apríl liggja til sýnis í þinghúsinu í Reykjavík og við hverja kirkju í landinu. Skal það auglýsa á þann hátt, er bezt þykir henta, með nægum fyrirvara. Þyki nokkrum einhver sá vera nefndur á kjörskránum, sem ekki hafi það til að bera, er veiti kosningarrétt eða kjörgengi, eður að nokkrum manni sé þar ránglega sleppt, á hann, ef hann vill hafa leiðrétting þess, að tjá það kjörstjóra, og leiða rök til, að minnsta kosti 4 dögum fyrir kjörþing, en kjörstjórnin leggur úrskurð á allar þess konar kærur, í síðasta lagi á kosningardeginum“.

Við 6. gr.

Að henni sé breytt, og þannig orðuð :

„Eptir kjörskránum skulu kosningar til alþingis fram fara. Skrár þessar gilda fyrir kosningar þær, er fyrir koma í næstu

6 ár, eða til 3 þinga, með leiðréttingum þeim og viðaukum, er þurfa.

Skulu því prestar og hreppstjórar hvert ár í marzmánuði leiðrétta skrárnar; skulu þá úr þeim numdir kjósendur þeir, er dáið hafa, eða flutt burt, eða misst kosningarrétt, en aptur skal við bætt kjósendum þeim, sem hafa tekið sér þar heimili eður öðlazi kosningarrétt. Á sama hátt skal leiðrétta og auka viðaukagreinir þær, sem getið er í 4. gr. að framan.

Leiðréttingar þessar skal síðan senda kjörstjóra“.

Við 7. gr.

Að hún verði orðuð þannig:

„Kosningar skulu fram fara í seinni hluta júnimánaðar. Þó mega amtmenn gjöra á því breytingu, ef sérstaklegt ásigkomulag einhvers kjördæmis útheimtir það. Amtmenn skulu ákveða kosningardaginn. Kjörstjórar skulu ákveða þingstað og stund, og sjá um, að dagur og stund og þingstaður verði auglýstur á vanalegan hátt með að minnsta kosti 14 daga fyrirvara“.

Við 8. gr.

Að hún verði svo orðuð:

„Kjörstjórar eru bæjarfógetinn í Reykjavík og sýslumenn, hver í sinni sýslu. Þar sem sýslu er skipt í 2 kjördæmi, má amtmaður nefna annan mann til kjörstjóra í öðru þeirra.

Í hverri kjörstjórn skulu ásamt kjörstjóra sitja 2 valinkunnir menn, er hann kveður til þess starfa“.

Við 9. gr.

1. Að í staðinn fyrir „kjörþingisstjórn“ sé sett „kjörstjórn“, og í staðinn fyrir „kjörgengisskrá“ sé sett „kjörskrá“.
2. Að þessari klausu: „sýslumaður skal ... atkvæði við“, sé sleppt.

Við 10 gr.

Að hún sé þannig orðuð:

„Skal að svo búnu ganga til kosninga. Kjörstjórnarmennirnir skulu þá fyrst rita atkvæði sín í kjörbækurnar. Síðan ganga hinir kjósendurnir fram, og greiða atkvæði munnlega í þeirri röð, sem á er kveðin. Atkvæðin skulu kjörstjórnarmennirnir rita í tvær bækur; í aðra bókina skal fyrst rita nafn kjósendans, og síðan til hliðar þar við nafn þess manns eða þeirra tveggja manna (en það fer eptir því, hvort kjósa á fyrir kjördæmi það einn alþingismann eða tvo), er kjósandinn hefur gefið atkvæði sitt; en í hina bókina skal fyrst rita nafn þess manns eða þeirra tveggja manna, sem kosnir eru, og til hliðar

þar við nafn kjósandans sjálfs. Áður en kjósandi viki burt, skal lesið upp fyrir honum bæði nafn sjálfs hans og þess manns nafn eða þeirra, er hann hefur kosið, til fullvissu um, að hvortveggja bókunin sé rétt, og að þeim beri saman. Enginn má kjósa þann, sem utankjördæmis býr, nema það sé sannað fyrir kjörstjórninni, að hann vilji takast kosninguna á hendur í því kjördæmi og engu öðru. Ekki þarf að færa sömmur á kjörgengi þess manns, er kjósendur gefa atkvæði sitt; en ef kjörstjórnin hefur annaðhvort vissu eða grun um, að einhver sá, sem atkvæði er gefið, sé ekki kjörgengur, þá skal hún benda kjósendum til þess, en alþingi skal dæma um, hvort þingmenn séu réttkjörnir“.

Við 11. gr.

Að henni sé breytt, og þannig orðuð:

„Þá er atkvæðagreiðsla er lokið, skal kjörstjórnin leggja saman atkvæði þau, sem greidd hafa verið með hverjum manni sér í lagi, og kveða það svo upp fyrir þingheiminum“.

Við 12. gr.

Að greininni sé breytt, og hún orðuð þannig:

„Sá er kosinn til fulltrúa, sem hefur fengið meira en helming atkvæða. Ef enginn, eða, ef tvo skal kjósa, ekki nema annar, hefur fengið meiri hluta atkvæða, skal kjósa á ný, til að fá þann eða þá, sem vantar. Náist enn ekki svo mörg atkvæði, sem þarf til fulltrúakosningar, skal velja um þá tvo, eða, ef tvo skal kjósa, um þá fjóra, sem flest atkvæði hafa hlotið. Hafi fleiri menn fengið jafumörg atkvæði, ráði hlutkesti, ef þörf er til“.

Við 14. gr.

Að í staðinn fyrir „kjörþingisstjórn“ sé sett „kjörstjórn“.

Við 18. gr.

Að í staðinn fyrir „1853“ sé sett „1852“, og í staðinn fyrir: „af stiptamtanni“ sé sett: „af kjörstjóra“.

Reykjavík 9. ágústmánaðar 1851.

Jón Sigurðsson *E. Briem* *Jón Guðmundsson.*
forseti. skrifari og framsögumaður.

Hannes Stephensen. *K. Kristjánsson.* *H. Jónsson.*

J. Skaptason. *St. Jónsson.*

Eg held mig til míns breytingaratkvæðis.

Þ. Sveinbjörnsson.

*Ágreiningsatkvæði Þórðar Sveinbjörnssonar í alþingis-
kosningamálinu.*

Þegar eg set mér fyrir sjónir, að mögulegt sé, að alþingi það, sem eptir stjórnarlagafrumvarpinu á að stofnast hér í landi, geti orðið, í hið minnsta í innlendum málefnum, löggeffandi, get eg ekki annað en fundið, hve stór nauðsyn sé á, á hvern þann hátt, sem beztur má verða, að tryggja kosningarnar til þessa þings, svo ekki sé að öllu leyti hleypt til skipbrots, og lagt í vald blindrar hendíngar, hverjir ráða skulu hér á landi lögum og lofum eptirleidis. Eg hef því á engan hátt getað fallízt á meíníngu minna heiðruðu meðnefnarmanna í þessu máli, þegar þeir vilja láta kosníngar til þingsins vera að öllu óbúndnar, og vilja kasta frá sér hverju því bandi, sem af upplýstum þjóðum (reyndari í slíku, en vér Íslendíngar) hefur verið á lagt því til tryggíngar, að þekking og reynsla nóg í stjórnar- og löggjafar-málum geti átt sæti á þíngi. Mér stendur ótti af, að hugsa til þess, að lögin, þetta band borgaralegs félags- skapar og tryggíng borgaralegra réttínda, séu í föðurlandi mínu fengín í hendur einhverri tilvíljun; því svo kalla eg það, þegar kosníngar alþíngísmanna takmarkalaust eru fengnar einni einustu stétt í hendur, og það þeirri stétt, sem eins hér og annarstaðar er leiðitómust við flokkaforíngja, af því hún, eptir stöðu sinni, ekki hefur haft færi á í stjórnarmálefnum og löggjóf, að afla sér nægrar þekkingar, þó hana hvorki skorti gáfur né þekkingu að öðru leyti. Það frumvarp stjórnarinnar, sem hér liggur fyrir mér, hefur á tvöfaldan hátt viljað búa um það, að kosníngarnar mættu verða tryggari, og að fengízt gæti, ef ekki víssa, þá þó líkíndi fyrir, að þíngið hvorki skorti þekkingu né áhuga á opinberum málefnum, bæði með því, að geyma konúngi vorum rétt til, að kjósa 6 menn á þíngið, og líka með að setja fasteígnarstofn, sem skilyrði fyrir kjörgengínni. Án efa gefur það fyrra nokkurn óhultleíka, en það síðara þar á móti lítinn sem engan. Hvað sem um það fyrra er að segja, þá er mér um hið síðara óhætt að fullyrða, að það hér mundi valda mikílli óánægju, og er í sjálfu sér ekki réttvíst, af því það úti lokar frá þessum borgaralegu réttíndum, kjörgengínni, allmarga upplýsta dugandísmenn, en veítir þau aptur fáeínum, hveírra sumra hveírra helzti hæfílegleíki til þíngsetu er, að þeir eíga 10 hndr. í jörðu, opt og tíðum fengín með einberri tilvíljun, arfi eða gjóf. Um konúngskosníngarn-

ar er það að minni meiningu að segja, að þó þær án efa veiti nokkura vissu fyrir, að þekking og reynsla líka fái að tala með á þinginu, þá er það þýðingarlítið á löggefandi þingi, á meðan sú tíð varir, að konungur og þjóð skoðast í fólksmeiningu sem 2 stríðandi kraptar, er hver vilji annan yfirbuga. Þeir konungkjörnu mega því optast við búast, að verða í minni hlutanum, stundum máske með fram af því, að þeir eru konungkjörnir, og máske sjái þar missmíði, sem hinir engin sjá, eða ekki vilja sjá. Mèr er það og allefasamt, hvort konungur geti skyldað þá til þingsetu, er ekki vilja, en viljugur ætla eg enginn konungkjörinn fari. Að minni meiningu næðist stjórnarinnar tilgáingur með því, að alþingisseta, eða máske réttara sagt skylda til að sitja á alþingi, væri bundin við viss hin æðri embætti í landinu. Sá, sem sækir um embættið, veit þá, að hverju hann í því tilliti á að gánga. Þessi embætti ætla eg ættu að vera nú sem stendur:

1. Þau 2 amtmannaembætti.
2. Landsyfirréttarins 3 embætti.
3. Biskupsembættið.
4. Lectorsembættið við prestaskólann.
5. Rectorsembættið við hinn lærða skóla.
6. Landlæknisembættið.
7. Landfógetaembættið.

Ef svo færi, að amtmannaembættin af tækjust, og stjórnarmenn yrðu skipaðir hér í landi, gætu 2 þessara komið í hinna stað. Af þessum 10 mönnum, með venjulegum þingmannalaunum, ætlast eg til að myndast gæti nokkurs konar yfirhús (*lögrétta*); því eg held nauðsynlegt, að þinginu verði tvískipt, ef flokkadráttanna áverkanir á þingsins ályktanir ættu að gjörast óskaðvænar. Á þennan hátt yrði í lögréttunni séð fyrir öllum landsins aðalmálefnum, dóms- og framkvæmdar-valdi, kirkju- og skóla- málefnum, heilbrigðis- og fjárhags- efnun. Í undirhúsinu (*lögbergi*) ætlast eg til, að þeir þjóðkjörnu þingmenn sitji, um hverra tölu og kosningarmáta eg strax skal tala. Eg veit, að margur kann að segja, að þessi mín uppástúnga lýsi mér sem konungkjörnum, svo ófrjálslýnd sé hún; en eg bið það athugað, að þetta er það sama frelsi, sem land þetta hafði, þegar það var sem frjálstast, eða máske réttara sagt engum háð, nema sjálfu sér. Aldrei hefur löggjöf og stjórn hér í landi verið í almúgans hendi. Hvorttveggja var fyrrum hjá þeim svo

nefndu *godum*, sem með ráðgjöfum sínum, sem þeir völdu að eigin vild til lögréttusetu með sér, ræðu hér fyrir lögum og lofum. Eg fæ ei betur sèð, en að með engu verði betur fullnægt úrskurði Kristjáns konúngs 8. frá 20. maí 1840, en með því, að færa inn í alþingi vort þá sömu höfðingjastjórnarundirstöðu, sem var í *alþingi hinu forna*.

Skóði eg efnahag þessa lands yfir höfuð, ætla eg kröptum þess sè fullboðið, þegar 20 væru hinir þjóðkjörnu fulltrúar, og að því væri nefndur einúngis 1 fyrir hvert lögsagnarumdæmi; en af því þau eru að eins 19, mætti það fólksríkasta á landinu, Árnæssýsla, kjósa 2. Ástæða væri máské líka til, að leggja Vestmannaeyjar saman við Rángárvallasýslu til eins kjördæmis, og að þetta kjördæmi þannig kysi 2 fulltrúa. Að fara hér að fólksmergð í kjördæmunum yfir höfuð, virðist mér ómögulegt, svo að í nokkru lagi fari, og sama er um það að segja, að skipta sýslunum upp í öðruvísi löguð kjördæmi, sem líka án efa mundi vera mjög óvinsælt, af því að sérhver sýsla frá aldaöldli er orðin vön við, að skoða sig sem óaðskiljanlega heild, og mundi því hver hluti hvernarr sýslu verða óviljugur til, að sækja kosningaþing inn í aðra. Eg sè að sönnu, að stjórnin í frumvarpi þessu ætlast til, að í allt fái 36 menn alþingissetu með þeim konúngkjörnu, en þó mér þyki 30 nóg, og það hafi optar en sjaldnar sýnt sig, að ekki er allt unnið með höfðatölnni, væri eg þó ekki ótulleiðanlegur til, að þessi tala næðist, með því að láta fleiri af þeim fólksríkari sýslum kjósa 2 fulltrúa, enda þótt engin þessara nái fólkstölu Árnæssýslu, þó undir því skilyrði, að þinginu væri skipt, eins og eg áður hef stungið upp á. Væri og þessi viðhögun við höfð, og þeir 10 sjálfkosnu embættismenn fengju setu á þinginu, ætla eg engan kjörstofn þurfi, til að tryggja þjóðkosningarnar, og að aðferðin megí vera að öllu leyti eptir kosningarlöggunum frá 28. sept. 1849, frá 3. gr. til enda, með þeim breytingum, sem af því leiðir, að ekki væru 2 alstaðar kosnir fyrir hvert kjördæmi. Eg er líka að öllu samþykkur mínum heiðruðu meðnefndarmönnum, að meiri hluti allra atkvæða þurfi, til að verða réttkjörinn alþingismaður, og mundi ákvörðun um það haganlegast skotið inn í miðju 18. gr. í áður nefndum kosningarlögum.

Að eg, hvað kosningaráðferðina snertir, að öllu vík frá frumvarpinu, er af því, að öll sú viðhögun, sem þar er farið

fram á, með kjörskrár og fleira þar að lútandi, er byggð á þeim grundvelli, að eignarstofn þurfi til kjörgengi, eins og eg ekki heldur get annað en verið mínum heiðruðu meðnefundarmönnum samþykkur í því, að sú kosningaraðferð, sem 10. gr. getur um, er allt of umsvifamikil, og, eptir sem hér á stendur með húsrúm og fleira, ómöguleg.

Af framan skrifuðu er það auðsætt, fram á hverjar breytingar eg mundi fara í stjórnarinnar frumvarpi til laga um kosningar til alþingis, ef kríngumstæðurnar leyfðu, að það yrði rætt til hlitar.

Reykjavík 9. ágústmánaðar 1851.

Þ. Sveinbjörnsson.

VI.

Erindisbréf konúngsfulltrúa.

Frederik den Syvende, etc. etc. *Vor synderlige Bevaagenhed! I Henhold til Patent af 16. Mai f. A., hvormeð Vi til Möde i Reykjavik den 4. Juli d. A. haver sammenkaldet den Forsamling, hvilken Vi ifølge allerhöiest Rescript af 23. Sept. 1848 ville höre, forinden de Grundbestemmelser, der med Hensyn til Islands særegne Forhold maatte være nödvendige for at ordne denne Statsdels forfatningsmæssige Stilling i Riget, endeligen vedtages, give Vi Dig hermed tilkjende, at det er Vor Villie, at Du, som Vor Commissarius, aabner Forsamlingen paa den ovennævnte Dag, og derefter forelægger samme det af Os i saa Henseende bifaldte Udkast, tilligemed et Udkast til Lov angaaende Valgene til Althinget. Saa er det og Vor Villie, at Du endvidere forelægger bemeldte Forsamling et af Os bifaldet Udkast til Lov indeholdende nogle Bestemmelser om Skibsfart og Handel paa Island. Og ligesom Vi ville have Dig overdraget den samme Myndighed og Deeltagelse i Forhandlingerne, som ved Frd. 8. Marts 1843 er tillagt vor Commissarius ved Althinget, saaledes skal Du være bemyndiget til, i Analogie med bemeldte Forordnings § 41, at vælge en Tilforordnet enten af Forsamlingens Medlemmer eller udenfor samme, der skal indtræde i Dit Sted, naar Du maatte finde for godt, og iövrigt yde Dig Understöttelse ved Udövelsen af Din Function. Endeligen ville Vi have*

Útlegging bréfsins.

Friðrik hinn sjöundi, o. s. frv., boðar sérlega hylli sína. Með opnu bréfi dagsettu 16. d. maimánaðar f. á. höfum vèr stefnt til fundar í Reykjavík hinn 4. dag júlímánaðar þ. á. þingi því, er vèr samkvæmt allrahæstu konungsbréfi 23. d. septemberm. 1848 viljum heyra að máli, áður aðalákvarðanir þær, sem vegna sérstaklegs ásigkomulags Íslands kynnu að vera nauðsynlegar, til að koma fyrir í skipulegt lag stjórn þessa hluta ríkisins, verða að lögum; því boðum vèr þér nú þann vilja vorn, að þú sem fulltrúi vor setjir þingið ákveðinn dag, og leggir svo fram frumvarp það í þessu efni, er vèr höfum fallizt á, ásamt öðru frumvarpi *til laga um kosningar til alþingis*. Svo er það og vilji vor, að þú enn fremur leggir fyrir þetta þing frumvarp eitt til laga um ákvarðanir nokkrar, áhrærandi siglingar og verzlun á Íslandi, er vèr höfum fallizt á. Og eins og vèr viljum selja þér í hönd hið sama vald og hluttekkt í þingmálum, sem veitt er fulltrúa vorum á alþingi eptir tilskipun 8. d. marzm. 1843, svo skal þér og vera fullheimilt, að taka þér aðstodarmann, annaðhvort úr flokki þingmanna eður utanþings, og skal hann ganga í þinn stað, þegar þér svo líkar, og að öðru leyti ljá þér fulltingi sitt, til að reka sýslun þína. Loks felum vèr þér á hendur, að ákveða, hve lengi þingseta skuli vera, og slita þingstörfum, er þér virðist tilefni til; skaltu svo senda stjórnarherra innanríkis-

Dig overladt, at tage nærmere Bestemmelse om, hvortil Forsamlingen skal være samlet, samt naar Du dertil maatte finde Anledning, at slutte Forhandlingerne, og har Du da at indsende de af Forsamlingen afgivne Betænkninger over foranførte Lovudkast til Vor Indenrigsminister. Denne Vor Ordre har Du paa fornöden Maade at bringe til alle Vedkommendes Kundskab. Dermed skeer Vor Villie. Befalende Dig Gud.

Skrevet paa Vort Slot Frederiksborg, den 19. Mai 1851.

Under Vor kongelige Haand og Segl.

Frederik R.

Rosenörn.

Til

Stiftamtmand Grev **Trampe**, etc.

málefnaða álit þingsins um lagafrumvörp þau, er áður eru talin.

Þessa skipun vora áttu að birta, svo sem þörf er á, öllum þeim, er hlut eiga að máli.

Þetta er vor vilji. Vertu guði falinn.

Ritað í höll vorri Fríðriksborg, 19. dag maímánaðar 1851.

VII. Reikningur

yfir alþingiskostnað árið 1849.

I. Fæðispeningar og ferðakostnaður alþingismanna:		Fæðispeningar.		Ferðakostnaður.		Alls.	
		rbdd.	skk.	rbdd.	skk.	rbdd.	skk.
A) hinna konúngkjörnu:							
1.	Konferenzráðs Þ. Sveinbjörnssonar	114	"	"	"	114	"
2.	Biskups H. G. Thordersens	117	"	"	"	117	"
3.	Yfirréttardómara Th. Jónassens	24	"	"	"	24	"
4.	Jústizráðs J. Thorstensens	114	"	"	"	114	"
5.	Assessors K. Kristjánssonar	114	"	"	"	114	"
6.	Prófasts Halld. Jónssonar	123	"	40	"	163	"
7.	Prófessors Dr. P. Péturssonar	21	"	"	"	21	"
8.	Sýslumanns Th. Guðmundsens	87	"	"	"	87	"
A) hinna þjóðkjörnu:							
9.	Stiptprófasts Árna Helgasonar	114	"	"	"	114	"
10.	Hreppstjóra Guðmundar Brandssonar	129	"	5	"	134	"
11.	— Jóns Þórðarsonar	144	"	20	"	164	"
12.	Assessors J. Johnsens	343	"	60	"	403	"
13.	Sýslumanns Jóns Guðmundssonar	135	"	30	"	165	"
14.	Prófasts Hannesar Stephensens	141	"	16	"	157	"
15.	Hreppstjóra H. Helgasonar	135	"	20	"	155	"
16.	Kammerráðs C. Magnúsens	156	"	34	"	190	"

17.	Umboðsmanns Þ. Sivertsens	162	"	34	32	196	32
18.	Hreppstjóra Eyjólfssonar	165	"	40	"	205	"
19.	Skjalavarðar Jóns Sigurðssonar	303	"	60	"	363	"
20.	Sáttasemjara Ásgeirs Einarssonar	150	"	25	"	175	"
21.	Umboðsmanns R. M. Ólsens	144	"	34	"	178	"
22.	Jóns bónda Samsonssonar	162	"	14	"	176	"
23.	Umboðsmanns St. Jónssonar	159	"	31	"	190	"
24.	Hreppstjóra Jóns Jónssonar	165	"	35	"	200	"
25.	Umboðsmanns Jakobs Péturssonar	174	"	38	"	212	"
26.	Stúdents Guttorms Vigfússonar	219	"	80	"	299	"
27.	Hreppstjóra Sigurðar Brynjólfssonar	234	"	81	"	315	"
28.	Prófasts Páls Pálssonar fyrir dvöl hans í Reykjavík, til að setjast, ef við þyrfti, í varaþingmannssæti .	15	"	"	"	15	"
		4,063	"	697	32	4,760	32
II. Annar kostnaður.							
a. til aukaskrifara:							
— Kandidats B. Halldórssonar				114	rbdd.		
— Stúdents B. Gunnarsens				114	—		
— Th. Thorstensens, skrifara forseta				114	—		
— Skólakennara P. Gudjohnsens fyrir þýðingar				83	—		
						425	
					flytjist	5,185	32

	rbdd.	skk.	
	fluttur	5,185	32
<i>b.</i> fyrir ýmsar skriptir, einkum eptir þing, ritun þingbókar, samanlestur hennar og ferð aukaforseta til Reykjavíkur í þarfir þingmálefna, þýðingar og fleira til ýmissa	398	84	
<i>c.</i> fyrir skriffaung.	52	90	
<i>d.</i> fyrir bókband og þingbækur tillagðar.	167	8	
<i>e.</i> fyrir ýmsar lagfæringar á húsbúnaði alþingis, bogagrindur fyrir innan tilheyr- endur, og fleira.	87	46	
<i>f.</i> til dyravarðarins á alþingi fyrir að annast um þvott á alþingissalnum, gæta reglu og fleira.	57	„	
<i>g.</i> prentunarkostnaður	1,547	89	
<i>h.</i> fyrir að semja yfirlit og registur þingtíðindanna	30	„	
<i>i.</i> fyrir lestur prófarkanna	130	„	
<i>k.</i> til innkaupa bókasafns handa alþingi þingsetuárið 1849	100	„	
	Samtals	7,756	61